พระปภาโส หลวงปู่คำดี

วัดถ้ำผาปู่ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

อนุสรณ์พิพิธภัณฑ์ฉันทกรานุสรณ์ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม ในพระสังฆราชูปถัมภ์
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
๙๙๙ หมู่ ๙ บ้านหนองกลางดอน ตำบลคลองกิ่ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา

พระปภาโส หลวงปู่คำดี

วัดถ้ำผาปู่ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

อนุสรณ์พิพิธภัณฑ์ฉันทกรานุสรณ์

วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม ในพระสังฆราชูปถัมภ์

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา

พระปภาโส หลวงปู่คำดี

เลขมาตรฐานหนังสือ : ๙๗๘-๖๑๖-๔๔๕-๒๐๓-๙
พิมพ์ครั้งที่ ๑ : กันยายน ๒๕๖๐
จำนวนพิมพ์ : ๕,๐๐๐ เล่ม
จัดพิมพ์โดย : มูลนิธิพุทธสมุนไพรคู่แผ่นดินไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

.....

สงวนลิขสิทธิ์ : **ห้ามคัดลอก ตัดตอน เปลี่ยนแปลง แก้ไข ปรับปรุง ข้อความใดๆ ทั้งสิ้น หรือนำไปพิมพ์จำหน่าย หากท่านใดประสงค์จะพิมพ์เพื่อให้เป็นธรรมทาน โปรดติดต่อขออนุญาตจากทางมูลนิธิพุทธสมุนไพรคู่แผ่นดินไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ โทร. ๐๘๙-๑๗๒-๔๔๒๘**

.....

พิมพ์ที่ : บริษัท ศิลป์สยามบรรจุภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด
๖๑ ถนนเลียบคลองภาษีเจริญฝั่งเหนือ ซ.เพชรเกษม ๖๙
แขวงหนองแขม เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร
โทรศัพท์ ๐-๒๔๔๔-๓๓๕๑-๙ โทรสาร ๐-๒๔๔๔-๐๐๗๘
E-mail: silpasiamprinting@hotmail.com www.silpasiam.com

คำปรารภ

เรื่องการจัดทำหนังสือมรดกธรรมยอดโอวาทคำสอนของสมณะนักปราชญ์ วิสุทธิเทวา (พระป่า) จัดทำขึ้น ๓๔ องค์ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างปี พุทธศักราช ๒๔๖๐-๒๕๕๔ โอวาทธรรมยอดแห่งคำสอนของวิสุทธิบุคคล ท่านแสดงบริสุทธิ์สมบูรณ์ไม่ว่ายุคใดสมัยใด นำผู้สนใจพยายามตั้งใจปฏิบัติตาม ย่อมก้าวล่วงทุกข์ไปได้สมความปรารถนา คณะปสาทะศรัทธาเห็นควรจัดทำขึ้นสงวนรักษาไว้ เพื่อกุลบุตรสุดท้ายภายหลังที่ พิพิธภัณฑ์ฉันทกรานุสรณ์ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม บ้านหนองกลางดอน ตำบลคลองกิ่ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ผู้สนใจกรุณาเข้าไปศึกษาได้ตามโอกาส เวลาพอดี

ผู้ฉลาดยึดหลักนักปราชญ์เป็นแบบฉบับพาดำเนินปกครองรักษาตน

คณะปสาทะศรัทธา

ห้ามพิมพ์เพื่อจำหน่าย สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญ

พระปภาโส หลวงปู่คำดี

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา พระปภาโส หลวงปู่คำดี ๑

- ประวัติโดยสังเขป พระปภาโส หลวงปู่คำดี ๓
- ปฏิปทาหลวงปู่คำดี ปภาโส ๔

พระธรรมเทศนา พระปภาโส หลวงปู่คำดี ๗

พระปภาโส หลวงปู่คำดี

วัดถ้ำผาปู่ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา

พระปภาโส หลวงปู่คำดี

ประวัติโดยสังเขป

พระปภาโส หลวงปู่คำดี

นามเดิม คำดี นินเขียว

เกิด วันพฤหัสบดี ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ ตรงกับวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีขาล ณ บ้านหนองคู ตำบลบ้านหว้า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

โยมบิดา พร นินเขียว

โยมมารดา หมอก นินเขียว

อุปสมบท เมื่ออายุ ๒๒ ปี ณ วัดหนองแวง บ้านเมืองเก่า ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยมีพระครูเมือง เป็นพระอุปัชฌาย์ สังกัดมหานิกาย

ญัตติเป็นพระธรรมยุติกนิกาย วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ตรงกับปีมะโรง ณ วัดศรีจันทราวาส ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยมี **พระครูพิศาลอรัญญเขต (จันทร์ เขมิโย ป.ธ.๓)** เป็นพระอุปัชฌาย์ **พระครูปลัดสังข์** เป็นพระกรรมวาจาจารย์ จากนั้นท่านก็ได้เดินธุดงค์ไปตามที่ต่างๆ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ท่านได้ไปพบถ้ำผาปู่ และอยู่ที่นั่นเรื่อยมาจนถึงวันท่านทิ้งสังขาร

สมณศักดิ์ วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูชั้นเอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ที่ **พระครูญาณทัสสี**

มรณภาพ วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๗ ณ โรงพยาบาลแพทย์ปัญญา กรุงเทพมหานคร สิริรวมอายุได้ ๘๑ ปี ๔ เดือน ๙ วัน

หมายเหตุ หลวงปู่คำดี ปภาโส ท่านเป็นลูกศิษย์องค์สำคัญองค์หนึ่งของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต

ปฏิปทาหลวงปู่คำดี ปภาโส

ขอนำปฏิปทาของหลวงปู่มาเล่าให้ฟังเพียงเล็กน้อยเพื่อที่จะได้เป็นคติเตือนใจแก่บรรดาผู้ปฏิบัติรุ่นหลัง และอีกประการหนึ่งก็เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติให้กับผู้ปฏิบัติสืบไป

หลวงปู่ท่านเป็นผู้ที่มีความสันโดษมักน้อย อ่อนน้อมถ่อมตน และไม่รบกวนใครในเรื่องปัจจัย ๔ เป็นต้นว่า จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ ยารักษาโรค ของเหล่านี้ ท่านไม่เคยแสวงหาเลย แล้วแต่จะเกิดจะมีขึ้นเอง ท่านจะตั้งอยู่ในหลัก ๒ ประการ คือ ๑. สันตุฏฐีคุณ ๒. อัปปิจฉตาคุณ

๑. สันตุฏฐีคุณ คือมีอย่างไรก็ใช้อย่างนั้น แล้วแต่เขาจะศรัทธา ไม่มีการเรียกร้องและตำหนิสิ่งที่เขานำมาถวาย

๒. อัปปิจฉตาคุณ คือมีมากก็ใช้แต่น้อย ท่านเปรียบเหมือนกับนก เมื่อนกจับต้นไม้ต้นใด มันก็ถือว่าสักแต่จับอยู่เท่านั้น เมื่อบินไปแล้วก็หมดเรื่อง ไม่มีความอาลัยกับต้นไม้ต้นนั้น

หลวงปู่ท่านถือการปฏิบัติความเพียรเป็นใหญ่ ท่านเคยพูดเสมอว่า *"ท่านทั้งหลายอย่าไปเห็นสิ่งอื่นดีกว่าความเพียรใน **ศีล สมาธิ ปัญญา** ของสามประการนี้เป็นงานของนักบวชเราโดยตรง ส่วนของอย่างอื่นนอกจากนี้ก็เป็นเพียงอุปกรณ์ของ ศีล สมาธิ ปัญญา เท่านั้น"*

หลวงปู่ท่านว่า นักบวชเราทำงานไม่ค่อยตรงต่อหน้าที่ของตน ดังนั้นการปฏิบัติจึงไม่ค่อยเกิดผลเท่าที่ควร แต่สำหรับหลวงปู่แล้ว ท่านมุ่งต่องานของนักบวชโดยตรง ท่านไม่ได้เอนเอียงออกจาก ศีล สมาธิ ปัญญา ไม่ว่าท่านจะอยู่ที่ไหน จะเป็นในป่า ในบ้าน ในเมืองหรือในกรุงก็ตาม ท่านบอกว่าป่าก็เป็นเรื่องของป่า บ้านก็เป็นเรื่องของบ้าน เมืองก็เป็นเรื่องของเมือง กรุงก็เป็นเรื่องของกรุง ส่วนเรื่องของเราก็มีศีล สมาธิ ปัญญา เท่านั้น

การทำความเพียรของท่าน ท่านจะมีสัจจะผูกจิตของตนไว้เสมอ เช่น ท่านจะตั้งสัจจะว่าจะไม่นอนก่อนสี่ทุ่ม เว้นแต่จะมีอาการเจ็บป่วยเท่านั้น

ตั้งแต่หัวค่ำไปจนกระทั่งสี่ทุ่ม ท่านจะเดินจงกรมบ้าง นั่งสมาธิบ้าง สลับกันไป เมื่อได้เวลาก็จะขึ้นไปบนกุฏิเพื่อทำวัตรสวดมนต์ เสร็จแล้วก็จะนั่งภาวนาต่อไปเรื่อยๆ จึงจะพักผ่อน

การนอนของท่านนั้น ท่านจะนอนไปกี่ชั่วโมงก็ตาม เมื่อท่านรู้สึกตัวเมื่อใดแล้ว ท่านก็จะลุกขึ้นทำความเพียรต่อไป จะไม่มีการนอนต่ออีก อันนี้เรียกว่า **"นอนตื่นเดียว"**

กระทั่งใกล้สว่าง ท่านจะสวดมนต์ทำวัตรเช้า เมื่อได้เวลาออกบิณฑบาต ท่านก็ลงไปที่หอฉันเพื่อเตรียมตัวออกบิณฑบาตต่อไป

เมื่อท่านฉันภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ท่านก็รีบกลับไปกุฏิเพื่อเดินจงกรมต่อจนกระทั่งเวลา ๑๑.๐๐ น. ท่านก็จะขึ้นบนกุฏิเพื่อนั่งภาวนา จนได้เวลาพอสมควรแล้ว ท่านจึงพักผ่อน

เมื่อท่านตื่นแล้ว ท่านก็จะเดินจงกรมจนกระทั่งได้เวลาบ่าย ๓ โมง ท่านก็จะทำความสะอาดปัดกวาดลานวัด เมื่อเสร็จแล้วท่านก็จะกลับกุฏิเพื่อสรงน้ำ ทำธุระส่วนตัว เสร็จแล้วท่านก็จะเดินจงกรมและนั่งภาวนาจนกระทั่ง ๔ ทุ่ม ต่อไป

การออกวิเวกธุดงค์นั้น เมื่อออกพรรษาแล้วก็จะประชุมกันเกี่ยวกับการออกวิเวก ประชุมกันว่าผู้ใดจะไปทางไหน ไปกับใคร เมื่อประชุมแล้วก็แยกย้ายกันออกวิเวก แต่ก็

จะต้องมีพระเถระอยู่เฝ้าวัดอย่างน้อยหนึ่งองค์ ก็จะสลับหมุนเวียนกันไปทุกๆ ปี จนใกล้เข้าฤดูฝนก็จะกลับเข้าวัดอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อกลับจากวิเวกธุดงค์แล้ว ก็จะไปรวมกันที่สำนักเพื่อเล่าเกี่ยวกับการปฏิบัติ เมื่อออกวิเวกถวายครูบาอาจารย์ จนกระทั่งใกล้เข้าพรรษา ท่านก็จะประชุมกันอีกครั้งว่าใครจะจำพรรษาที่ไหน เมื่อตกลงกันเรียบร้อยแล้ว ท่านก็จะแยกย้ายกันไป

สิ่งที่กล่าวมาเป็นเพียงสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ที่เป็นปฏิปทาเกี่ยวกับหลวงปู่ เมื่อท่านผู้ใดได้อ่านแล้วนำไปปฏิบัติ ก็จะได้ผลตามอย่างที่หลวงปู่ท่านได้รับมาแล้ว

พระธรรมเทศนา

พระปภาโส หลวงปู่คำดี

สรณะ

พระเจ้ามิลินท์สนพระทัยศึกษาพระพุทธศาสนา มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกผู้หนึ่ง ทรงถามปัญหาพระนาคเสนขีณาสพอรหันตเถรเจ้าใน **"มิลินทปัญหา"** มีที่น่าสนใจเกี่ยวกับสรณะ คือเกี่ยวกับที่พึ่งของมนุษย์สัตว์โลก

พระเจ้ามิลินท์ทรงถาม *"ดูก่อนท่านนาคเสน พระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้จริงหรือว่า บุคคลไม่นับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ แล้ว แม้ทำบาปครั้งเดียวก็ตกนรกได้"*

พระนาคเสนตอบ *"พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้จริง มหาบพิตร"*

พระเจ้ามิลินท์ *"ข้าพเจ้าไม่เชื่อ ไม่สมเหตุสมผล ก็คนทำบาปเพียงครั้งเดียวจะตกนรกได้ จึงไม่เชื่อ ขอท่านจงยกอุปมาให้ข้าพเจ้าฟังด้วย"*

พระนาคเสน *"ดูก่อนมหาบพิตร เมื่อบุคคลทิ้งก้อนหินก้อนเดียว จะเล็กหรือใหญ่ก็ตาม โยนลงน้ำ ก้อนหินก้อนนั้นจะจมหรือไม่"*

พระเจ้ามิลินท์ *"จม ต้องจม"*

พระนาคเสน *"เพราะเหตุใดจึงจม"*

พระเจ้ามิลินท์ *"เพราะไม่มีสิ่งใดทานน้ำหนัก"*

พระนาคเสน *"ข้อนี้ก็เปรียบได้เหมือนกัน ฉันใดก็ดี คนไม่มีสรณะ ไม่มีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งที่ระลึก ทำบาปครั้งเดียวก็ตกนรกได้"*

พระเจ้ามิลินท์ทรงตรัสถามข้อต่อไป *"ดูก่อนท่านนาคเสน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้จริงหรือไม่ว่า บุคคลเหล่าใดได้นับถือคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ไม่นับถือสิ่งอื่นเป็นสรณะแล้ว ตั้งมั่นในพระรัตนตรัยเท่านั้น แต่ครั้งก่อนบุคคลเหล่านี้ได้ทำบาปแล้วตั้ง ๑๐๐ ครั้ง เมื่อตายไปไม่ตกนรก พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้อย่างนี้จริงหรือไม่"*

พระนาคเสน *"ดูก่อนมหาบพิตร พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสไว้เช่นนั้นจริง"*

พระเจ้ามิลินท์ *"อันนี้ก็ปฏิเสธเหมือนกัน ยิ่งไม่สมเหตุสมผล ก็คนทำบาปมาแล้วตั้ง ๑๐๐ ครั้ง เมื่อตายไปแล้วไม่ตกนรก"*

พระนาคเสน *"เมื่อบุคคลบรรทุกหินไป ๑๐๐ เล่มเกวียน บรรทุกลงในเรือใหญ่ เรือใหญ่จะจมหรือไม่จมเล่า"*

พระเจ้ามิลินท์ *"ไม่จม"*

พระนาคเสน *"เพราะเหตุใดจึงไม่จม"*

พระเจ้ามิลินท์ *"เพราะเรือใหญ่มาก สามารถทานน้ำหนัก ๑๐๐ เล่มเกวียนไว้ได้"*

พระนาคเสน *"สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีพระมหากรุณาธิคุณยิ่งใหญ่สามารถที่จะช่วยบุคคลทำบาปแล้วตั้ง ๑๐๐ ครั้ง ถ้ามานับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งที่ระลึกแล้วไม่ให้จมลงนรกได้ เว้นเสียแต่ว่าบุคคลนั้นได้ทำอนันตริยกรรม ๕ เสียแล้ว"*

ข้อนี้มีคติดีเหมือนกัน นับว่ามีประโยชน์มาก ดีกว่าที่จะไปนับถือภูตผีปีศาจ ถ้าเราไปถือภูตผีปีศาจแล้ว สิ่งเหล่านั้นจะป้องกันไม่ให้เราลงนรกได้หรือ

ผลที่เราตั้งมั่นในสรณะมีอานิสงส์มาก สมมุติว่า นาย ก. เป็นผู้มีวัตถุทานมาก ถึงสร้างถวายมหากฐินตามฤดูกาล ส่วนนาย ข. เป็นคนมีศรัทธา มีสรณะ มีศีล แต่มีวัตถุทานน้อยกว่านาย ก. พูดถึงอานิสงส์นั้น นาย ก. จะสู้นาย ข. ไม่ได้ ถึงแม้นาย ก. จะมีการให้ทานมากกว่าก็ตาม อานิสงส์ของผู้มีศีลมีสรณะมีมากกว่า มีหลายตำนานอยู่หรอกที่รับรองผู้ที่มีสรณะว่า

"เย เกจิ พุทฺธํ สรณํ คตาเส น เต คมิสฺสนฺติ อปายภูมึ
ปหาย มานุสํ เทหํ เทวกายํ ปริปูเรสฺสนฺติ"

แปลว่า ถ้าชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่งไซร้ ชนเหล่านั้นจะไม่ถึงอบายภูมิ ครั้นละกายมนุษย์แล้ว จัดเข้าเหล่าเทวดาฯ

บรรดาหญิงชายเหล่าใดมีใจเลื่อมใสแล้วในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ถือเป็นสรณะที่พึ่งตลอดชีวิตแล้ว ก็จะปิดอบายภูมิ ๔ คือไม่ได้ไปเกิดเป็นสัตว์นรก ไม่ได้เป็นเปรต ไม่ได้เป็นอสุรกาย ไม่ได้เป็นสัตว์เดรัจฉาน

การประกาศตนเป็นพุทธมามกะ

หลวงปู่กล่าวนำว่า *ให้ตั้งจิตอธิษฐานในใจของตนว่า ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์อริยเจ้า เป็นที่พึ่งที่ระลึก นับแต่วันนี้เป็นต้นไปตลอดจนสิ้นชีวิตของข้าพเจ้า*

บรรดาลูกศิษย์กล่าวปฏิญาณตนดังนี้

เอสาหํ ภนฺเต, สุจิรปรินิพฺพุตมฺปิ, ตํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมญฺจ ภิกฺขุ–สงฺฆญฺจ, อุปาสกํ อุปาสิกํ มํ สงฺโฆ ธาเรตุ, อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ, สรณํ คตํ.

ทุติยมฺปาหํ ภนฺเต, สุจิรปรินิพฺพุตมฺปิ, ตํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ อุปาสิกํ มํ สงฺโฆ ธาเรตุ, อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ, สรณํ คตํ.

ตติยมฺปาหํ ภนฺเต, สุจิรปรินิพฺพุตมฺปิ, ตํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ อุปาสิกํ มํ สงฺโฆ ธาเรตุ, อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ, สรณํ คตํ.

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น พระธรรม และพระอริยสงฆ์สาวก ว่าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกที่นับถือของข้าพเจ้าทั้งหลาย จะไม่ยึดถือสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง ขอพระสงฆ์จงทรงจำไว้ว่า พวกข้าพเจ้าทั้งหลายนี้ เป็นอุบาสก อุบาสิกา ในพระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นับแต่วันนี้เป็นต้นไป ตราบเท่าสิ้นชีวิตแห่งพวกข้าพเจ้านี้แล

พุทฺธสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ

ข้าพเจ้าขอมอบร่างกายถวายชีวิต แด่พระพุทธเจ้า

ธมฺมสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ

ข้าพเจ้าขอมอบร่างกายถวายชีวิต แด่พระธรรมเจ้า

สงฺฆสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ

ข้าพเจ้าขอมอบร่างกายถวายชีวิต แด่พระสงฆ์อริยเจ้า

(หลังจากนั้นหลวงปู่จะให้โอวาท)

การประกาศตนเป็นพุทธมามกะ เป็นอุบาสก อุบาสิกา ในพระพุทธศาสนา พูดง่ายๆ ก็คือการบวชขั้นต่ำในพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ เมื่อเกิดเคราะห์ภัยต่างๆ ก็ให้ทำอย่างนี้ก็จะหายเคราะห์ภัยนั้นๆ

ถ้าเคยถือพระภูมิเจ้าที่อยู่ ก็ให้เลิกให้ละเสีย บรรดาภูตผี ปีศาจที่เราเคยนับถืออยู่นั้น เป็นภูตผีปีศาจที่เป็นบาปจึงไม่สามารถที่ไปเกิดได้ เป็นผีที่ไม่มีบุญกุศลจึงไม่ได้เกิด ที่มาสิงในมนุษย์ก็เพราะเขาอยากเกิดนั่นเอง

เราเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐแล้ว มีชั้นภูมิที่สูงกว่าเขาแล้ว ไฉนจึงยังไปยึดในภูตผีปีศาจเหล่านั้นอีกเล่า ในโลกนี้ไม่มีอะไรวิเศษไปกว่าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระอริยสงฆ์เจ้า เป็นที่พึ่งที่สุดของมนุษย์

ในศาสนาให้เราถือพระไตรสรณคมน์เป็นที่พึ่งที่ระลึก

ในทางโลกให้เราถือบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ผู้ที่มีพระคุณอื่นๆ ตลอดถึงองค์พระมหากษัตริย์เป็นที่พึ่ง เป็นบุคคลที่ควรกราบไหว้บูชาและควรตอบแทนพระคุณ

ถ้าเราไปถือในศาสนาอื่นอย่างจริงจัง ก็ทำให้ขาดจากไตรสรณคมน์ได้เหมือนกัน หรือมัวไปยึดถือภูตผีปีศาจ ไปกราบไหว้ผี ก็ทำให้ขาดจากพระไตรสรณคมน์เช่นเดียวกัน

กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ

จัดเป็นกายกรรม ๓ อย่าง

๑. **ปาณาติปาตา เวรมณี** คือ ละจากการฆ่าสัตว์
๒. **อทินฺนาทานา เวรมณี** คือ ละจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้
๓. **กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณี** คือ ละจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย

จัดเป็นวจีกรรม ๔ อย่าง

๑. **มุสาวาทา เวรมณี** คือ ละจากการพูดเท็จ คำไม่จริง
๒. **ปิสุณาย วาจาย เวรมณี** คือ ละจากการพูดส่อเสียด
๓. **ผรุสาย วาจาย เวรมณี** คือ ละจากการพูดคำหยาบ
๔. **สมฺผปฺปลาปา เวรมณี** คือ ละจากการพูดเพ้อเจ้อ

จัดเป็นมโนกรรม ๓ อย่าง

๑. **อนภิชฺฌา** คือ เป็นผู้ไม่โลภมากอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน
๒. **อพยาปาท** คือ เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท ไม่จองเวรไม่เบียดเบียนผู้อื่น
๓. **สมฺมาทิฏฺฐิ** คือ เป็นผู้ที่เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม เรื่องของบาป บุญ

อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ นั้น ก็คือข้อตรงข้ามกับกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ดังนั้นก็จะขออธิบายดังต่อไปนี้

๑. **ปาณาติปาตา** คือ การฆ่าสัตว์

๒. **อทินฺนาทานา** คือ การขโมยของผู้อื่น

๓. **กาเมสุมิจฺฉาจารา** คือ การประพฤติผิดในกาม

๔. **มุสาวาทา** คือ การพูดโกหก

๕. **ปิสุณาวาจา** คือ การพูดจาส่อเสียด

๖. **ผรุสวาจา** คือ การพูดคำหยาบ

๗. **สมฺผปฺปลาป** คือ การพูดเพ้อเจ้อ

๘. **อภิชฺฌา** คือ อยากโลภเอาของผู้อื่น

๙. **พยาบาท** คือ การจองเวรผู้อื่น

๑๐. **มิจฺฉาทิฏฺฐิ** คือ การเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ไม่เชื่อในเรื่องของบาปบุญ

ในที่นี้จะอธิบายเฉพาะข้อที่ ๕, ๖, ๗ เพราะเป็นข้อที่พวกเราระวังได้ยาก และอีกประการ ข้อที่ ๑, ๒, ๓, ๔ ก็อยู่ในศีลข้อ ๕ หมดแล้ว พวกท่านทั้งหลายก็คงจะเข้าใจกันดีอยู่แล้ว ส่วนข้อที่ ๘, ๙, ๑๐ นั้น จะได้อธิบายในโอกาสต่อไป

ปิสุณาวาจา คือ การพูดส่อเสียด การพูดส่อเสียดนี้ แม้แต่จะเป็นเพียงเจตนาเป็นมูลเหตุ ในที่นี้ก็ถือว่าเป็นการพูดส่อเสียดแล้ว

การที่เราพูดให้ผู้ที่มีคุณธรรมน้อยเกิดแตกแยกกัน เราก็มีโทษน้อย ถ้าเราพูดให้ผู้มีคุณธรรมมากแตกแยกกัน เราก็มีโทษมาก

การพูดจาส่อเสียดหรือยุยงนี้ร้ายแรงมากเพราะเหตุใด ก็เพราะว่าทำลายความสามัคคี ลองคิดเอาดูเถิด คนเรารักกันดีๆ ช่วยเหลือซึ่งกันดีๆ อยู่ด้วยกันดีๆ เมื่อมีคนอื่นมายุยงให้แตกแยกจากกัน เกลียดชังกัน เลิกช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มันร้ายขนาดไหนก็ลองพิจารณาดูเถิด

ในทางพระศาสนาแล้ว ผู้ที่ทำลายสงฆ์ให้แตกแยกกัน พระพุทธเจ้าท่านปรับโทษอย่างหนัก และเมื่อเขาตายไปแล้ว นรกก็จะเป็นที่ไปของเขา

ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันนี้ เป็นสิ่งที่จำเป็นและปรารถนาในหมู่กัลยาณชนทุกประเภท ถ้าใครก็ตามที่ยังบังอาจพูดทำลายความสามัคคี ยุยงให้แตกร้าวจากกันดังกล่าวมาแล้วนั้น จงถือว่าบุคคลนั้นเป็นคนเลวร้ายที่สุด ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่ฉลาดรู้จริง จึงควรระมัดระวังคำพูดเป็นอย่างยิ่ง แม้จะเห็นว่าคำพูดคำนั้นจะเป็นความจริงก็ตาม แต่เมื่อเราพูดออกไปแล้วคนเขาจะต้องแตกแยกกัน

ผรุสวาจา คือ การพูดคำหยาบ คำที่ว่าพูดหยาบนี้ ตามหลักท่านว่า *"วาจาใดที่ทำให้ตนเองบ้าง ทำให้ผู้อื่นบ้าง ไม่สบายหูไม่สบายใจ วาจานั้นถือว่าเป็นวาจาที่หยาบ"* วาจาที่หยาบนี้ไม่ใช่แต่มนุษย์เราเท่านั้นที่ไม่ชอบ แม้แต่สัตว์เดรัจฉานเองก็ยังไม่ชอบคำหยาบเหล่านั้นเลย

ขอสรุปความว่า **คำหยาบ** คือ คำที่พูดออกมาจากจิตใจที่หยาบ หรือบางคนที่มีนิสัยอ่อนน้อมถ่อมตนดีอยู่แล้วนั้น แต่ถ้าได้ยินคำหยาบหรือคำด่าเป็นประจำบ่อยๆ เขาก็จะกลายเป็นคนที่พูดคำหยาบทีละน้อย จนในที่สุดก็จะกลายเป็นคนพูดคำหยาบคายพอๆ กันกับคนที่เคยพูดคำหยาบมาก่อน

ให้สังเกตดู ลูกสะใภ้ที่ถูกเขาดุด่าทุกวันเถอะ เมื่อเขาด่ามาก็ด่าตอบไป ก็เพราะโทสะความโกรธ ทำให้ใจแข็งกล้า ปากก็เลยแข็งกล้าตามไปด้วย พระพุทธเจ้าท่านทรงตรัสไว้ว่า *"ท่านจงอย่าพูดคำหยาบกับใครทั้งนั้น เพราะเมื่อท่านว่าเขา เขาก็จะตอบท่านบ้างเหมือนกัน"*

คำหยาบนั้นต้องมาจากเจตนาที่หยาบ ถ้าเจตนาไม่หยาบ แม้ผู้พูดจะพูดหยาบท่านไม่จัดเข้าเป็นคำหยาบ เพื่อที่จะให้เข้าใจได้แจ่มแจ้ง ขอนำตัวอย่างมาเล่าให้ฟัง

ยังมีเด็กชายคนหนึ่งดื้อดึง ไม่เชื่อถ้อยคำของพ่อแม่ที่ห้ามไม่ให้ไปเที่ยวในป่า แม่หมดหนทางที่จะห้ามได้ แม่จึงพูดไปว่า *"ไป๊ ขอให้แม่ควายดุจงไล่มึงเถอะ"* เมื่อเด็กคนนั้นไปถึงป่าแล้ว ก็ได้พบกับแม่ควายจริงๆ เด็กจึงทำสัจจกิริยาขึ้นว่า *"แม่ของเรากล่าวคำใด คำนั้นจงอย่ามีอย่าเกิดขึ้นเถิด แม่เราคิดสิ่งใดด้วยใจ สิ่งนั้นจงเกิดจงมีขึ้นเถิด"* แม่ควายตัวนั้นจึงหยุดอยู่กับที่เหมือนกับผูกเอาไว้ เรื่องนี้แสดงว่า แม่ของ

เด็กนั้น แม้จะดุสาปแช่งก็เพียงแต่ปากเท่านั้น ใจหาได้คิดไปอย่างนั้นไม่ ถ้าฟังแต่คำพูดก็รู้สึกว่าหยาบ แต่ที่จริงหาได้หยาบไม่ เพราะใจไม่หยาบ ขอให้ท่านจงเข้าใจตามนี้

สมฺผปฺปลาป คือ การพูดเพ้อเจ้อ คำว่า พูดเพ้อเจ้อ นี้ ท่านหมายถึงบุคคลใช้วาจาใดพูดออกไปทำให้เสียประโยชน์ วาจาที่พูดนั้นเรียกว่า สมฺผปฺปลาปวาจา

คนไทยเราแปลคำนี้ไว้หลายอย่าง เช่น พูดเพ้อเจ้อ พูดสำราก พูดไร้ประโยชน์ เป็นต้น ส่วนปราชญ์ท่านแปลไว้ว่า ได้แก่ พูดทำให้เสียประโยชน์ทั้งที่เจตนาพูดออกมาจงใจ หรือให้ไร้ประโยชน์เสีย เหล่านี้จัดเข้าในพวกนี้ทั้งนั้น โทษที่จะได้รับนั้นท่านว่าถ้าพูดจนเป็นนิสัยก็มีโทษมาก แต่ถ้าพูดบางคราวก็มีโทษน้อย

การพูดประเภทนี้มีหลายลักษณะ เช่น ฝอยเต็มไปหมดไม่มีชิ้นดี พูดชวนให้สนุกเฮฮาทั้งผู้พูดและผู้ฟัง มีแต่ไร้ประโยชน์ทั้งนั้น ทำให้เสียเวลาในการทำมาหากินและการเล่าเรียน หรือการประพฤติปฏิบัติธรรม เหล่านี้ล้วนจัดในข้อนี้ทั้งสิ้น

เรื่องของกุศลกรรมบถ ๑๐ นี้ ขอให้ท่านจงจดจำให้ได้ และพิจารณาความหมายให้ตลอดให้แจ่มแจ้งชัดใจ ถ้าเราไม่เข้าใจในความหมายแล้วก็จะไม่เกิดประโยชน์เลย

เรื่องของกุศลกรรมบถ ๑๐ นี้ มีทางที่จะเกิดได้ ๓ ทางคือ

๑. เกิดทางจิตอย่างเดียว
๒. เกิดทางกายกับทางจิต
๓. เกิดทางวาจากับทางจิต

ไม่ว่าเราจะล่วงละเมิดในศีลข้อใดก็ตาม จะต้องเป็นทางจิตประกอบเข้าไปด้วยทุกข้อ ที่เป็นเช่นนี้เพราะ **จิตเป็นตัวศีล** หรือว่า **เจตนาเป็นตัวศีล** ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะจิตเป็นผู้งดเว้นในองค์ศีลต่างๆ จึงจะเป็นศีลนั้นๆ

อานิสงส์ของการรักษาศีลกรรมบถ ๑๐ คือพระพุทธเจ้าตรัสแก่พราหมณ์ว่า

“ดูก่อนท่านทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายบางจำพวกในโลกนี้ที่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

นั้นได้ ก็เพราะปฏิบัติชอบ สำรวมรักษาศีลกรรมบถ ๑๐ ประการ เว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ บริสุทธิ์ด้วยดีแล้ว"

"ดูก่อนท่านทั้งหลาย ถ้าบุคคลหญิงชายพึงปรารถนาหวังว่าเบื้องหน้าเราพึงเข้าถึงพวกกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล คฤหบดีมหาศาล เถิด" ข้อเหล่านี้จะเป็นไปได้ ถ้าเขาเหล่านั้นรักษาในศีลกรรมบถ ๑๐ ให้บริสุทธิ์ดังตามที่กล่าวมาแล้ว"

"ดูก่อนท่านทั้งหลาย ถ้าบุคคลชายหญิงประพฤติปฏิบัติดี สำรวมศีล ๕ กุศล-กรรมบถ ๑๐ ละอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ด้วยความบริสุทธิ์แล้ว พึงปรารถนาหวังว่าเราพึงทำเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว เข้าถึงอยู่ในชาตินี้เถิด" ข้อเหล่านี้สามารถที่จะเป็นไปได้ ก็เพราะว่าชายหญิงเหล่านั้นประพฤติปฏิบัติในศีล ๕ และกุศลกรรมบถ ๑๐ ตลอดจนอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้เอง

ที่พูดมาในวันนี้ ก็คงจะเป็นข้อคิดให้ท่านทั้งหลายได้นำไปพิจารณาและนำไปปฏิบัติต่อไปเพื่อความเจริญก้าวหน้าของพวกท่านทั้งหลาย เอวัง

วิธีเดินจงกรมและวิธีนั่งสมาธิ

ต่อไปนี้จะแนะนำวิธีเดินจงกรมและนั่งสมาธิ ฝึกหัดสติอบรมจิตเพื่อเป็นพละ คือธรรมที่เป็นกำลัง ๕ อย่าง ที่เรียกว่า **พละ ๕** หรือ **อินทรีย์ ๕**

อานิสงส์ของการเดินจงกรม

๑. ทนต่อการเดินทาง คือเดินทางได้ไกล

๒. ทนต่อการทำความเพียร คือทำความเพียรได้มาก

๓. อาหารที่บริโภคเข้าไปแล้วย่อมจะย่อยง่าย

๔. อุคคหนิมิตที่เกิดขึ้นเวลาเดินจงกรมจะไม่เสื่อมง่าย

๕. การเดินจงกรม จิตก็สามารถที่จะรวมได้ และเป็นการบริหารร่างกายให้แข็งแรง โรคที่จะมาเบียดเบียนก็น้อยลง

วิธีการเดินจงกรม

ให้เราทำทางเดินยาวๆ ไว้ (แล้วแต่จะชอบ) เมื่อเราไปถึงต้นทางแล้ว ให้ตั้งเจตนานึกในใจว่า *"สาธุ ข้าพเจ้าจะเดินจงกรมเพื่อเป็นการปฏิบัติบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ขอจงให้จิตใจของข้าพเจ้าสงบเยือกเย็นเป็นสมาธิ เกิดมีสติปัญญารู้แจ้งแทงตลอดในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกประการเทอญ"*

แล้วต่อจากนั้นให้ระลึกคำบริกรรมว่า **"พุทโธ ธัมโม สังโฆ"** ๓ จบ และให้รู้ว่าคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ มีอยู่ในจิตใจของเรา เสร็จแล้วจึงลืมตาขึ้น และเอามือซ้ายทับมือขวา (มือขวาทับมือซ้ายก็ได้) วางไว้ที่บริเวณสะดือของเรา และเริ่มออกเดิน

ขณะที่ก้าวเดินนั้น ให้ระลึกคำบริกรรมว่า **พุทโธ พุทโธ พุทโธ...** ให้ระลึกอยู่ภายในใจ ไม่ต้องออกเสียง ไม่ต้องกระดกลิ้น การที่เราจะเดินช้าหรือเร็วนั้นขึ้นอยู่กับความพอใจของแต่ละบุคคล ให้เดินไปเดินมาพร้อมทั้งระลึกคำบริกรรมอย่างที่กล่าวมาแล้ว

เดินฝึกหัดสติเช่นนี้ เมื่อเราปฏิบัติไปจนชำนาญแล้ว สติกับจิตใจจะรวมเข้าเป็นอันเดียวกัน ไม่นานจิตก็จะรวมเป็นสมาธิ จะมีอาการสบายตัว ไม่เมื่อย เบาแข้งเบาขาในขณะที่เดิน เหมือนกับว่ามีใครมาพยุงเดินอย่างนั้น อาการอย่างนี้เรียกว่า **จิตรวมด้วยอิริยาบถเดินจงกรม**

วิธีนั่งสมาธิ

เมื่อเราเดินจงกรมเสร็จแล้ว ถ้าเราจะนั่งสมาธิต่อ ก็ให้หาที่นั่ง ก่อนอื่นให้กราบ ๓ ครั้ง และนึกในใจว่า *"สาธุ ข้าพเจ้าจะนั่งสมาธิภาวนาเพื่อเป็นการปฏิบัติบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ขอให้จิตใจของข้าพเจ้าสงบเยือกเย็นเป็นสมาธิ เกิดมีสติปัญญารู้แจ้งแทงตลอดในธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกประการเทอญ"* ต่อจากนั้นให้บริกรรม **"พุทโธ ธัมโม สังโฆ"** ๓ จบ และให้เข้าใจว่าคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ มีอยู่ภายในใจของเรา

เสร็จแล้วให้นั่งขัดสมาธิ เอาขาขวาทับขาซ้าย (หรือเอาขาซ้ายทับขาขวาก็ได้ เอามือขวาทับมือซ้าย นั่งโดยตั้งลำตัวให้ตรง คือไม่ก้มนัก ไม่เงยนัก ไม่เอียงซ้าย ไม่เอียงขวา เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้วจึงเริ่มหลับตา และเริ่มบริกรรมพุทโธ พุทโธ พุทโธ ให้เป็นอารมณ์เดียว (การนั่งภาวนานี้ ทำเช่นเดียวกับการเดินจงกรม ต่างกันแต่การเดินกับการนั่งเท่านั้น)

ในขณะที่เราบริกรรมอยู่นั้น ให้สังเกตดูว่าเมื่อสติกับจิตใจรวมเข้าเป็นอันเดียวกันแล้ว รู้สึกว่าสบายใจ สบายกาย เราจะหยุดใช้คำบริกรรมก็ได้ แต่ให้เราตั้งสติกำหนดรู้อยู่ตรงที่รู้ ไม่ให้ความรู้เคลื่อนไหวไปตามอารมณ์สัญญาความนึกคิดอะไรทั้งนั้น ให้กำหนดรู้แน่วแน่นิ่งเฉย เมื่อเราไปปฏิบัติได้เช่นนี้แล้ว จิตก็จะรวมสนิท ไม่มีนิมิตหรืออารมณ์ต่างๆ มารบกวน รู้สึกสบายกาย สบายใจ หายเหน็ดหายเหนื่อย หายปวดแข้งปวดขา หายปวดหลังปวดเอว เราจะรู้สึกมีความสุขมากถ้าจิตของเรารวมได้สนิทอย่างที่พูดมาแล้ว

เมื่อจิตถอนออกจากสมาธิแล้ว อย่าเพิ่งด่วนออกจากสมาธิ ให้ตั้งสติเอาไว้แล้วพิจารณาเสียก่อนว่า ในขณะที่เรานั่งสมาธิตอนแรกนั้น เราละวางอารมณ์อย่างใด ตั้งสติกำหนดรู้อะไร เรามีความอยากรู้ อยากเห็น อยากเป็นอะไรหรือไม่ จิตของเราจึงรวมเป็นสมาธิได้ จิตของเราจึงมีความสุขเช่นนี้ เราต้องพิจารณาสังเกตสิ่งต่างๆ ที่ผ่านมาให้รู้ไว้เพื่อว่าในครั้งต่อๆ ไปเวลาที่เราปฏิบัติ เราจะได้เดินได้ถูกทางถูกวิธีที่เราเคยทำได้มา

แต่ขอเตือนว่า เมื่อเราทำได้ในครั้งแรกแล้ว คราวต่อไปถ้าเราทำด้วย **"ความอยาก"** จิตของเราจะไม่สามารถที่จะรวมได้เลย เพราะ**ความอยากเป็นข้าศึกของสมาธิโดยแท้** ผู้ที่ไม่เคยได้สมาธิ ก็จะไม่สามารถที่จะเป็นได้ถ้าผู้นั้นมีความอยาก เพราะความอยากเป็นนิวรณธรรมคอยกั้นจิต

ตัวอย่างของการบำเพ็ญสมถะนี้ ให้มุ่งเฉพาะอบรมทรมานจิตใจให้สงบอย่างเดียวเท่านั้น หรือจะมีคุณธรรมประเภทใดเล่าที่จะบังคับจิตใจให้สงบได้อย่างแท้จริง นอกจากการบากบั่นฝึกหัดสติ และมีศรัทธาความเชื่อมั่น มีฉันทะความพอใจอุดหนุนความขยันหมั่นเพียรจึงจะเป็นผลสำเร็จ

ไม่ว่าการงานในทางโลกและทางธรรม ถ้าไม่มีฉันทะคือความพอใจในการทำงานแล้ว การงานนั้นก็จะไม่เป็นผลสำเร็จสักอย่างเลย ชาวโลกเขาเรียกคนประเภทนี้ว่า **"คนขี้เกียจคนขี้คร้าน"** ใช่หรือไม่

แล้วทีนี้ทางธรรมเรา ถ้าพระเณรไม่มีฉันทะคือความพอใจในการเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาเพื่อฝึกหัดสติแล้ว สมถภาวนาก็จะไม่สำเร็จผลประโยชน์ เมื่อความสงบไม่เกิดขึ้นแก่จิตใจแล้ว วิปัสสนาไม่ต้องไปพูดถึงเลย จะเป็นไปไม่ได้แน่นอน เมื่อเป็นเช่นนี้ ครูบาอาจารย์ท่านเรียกว่า **"พระเณรขี้เกียจขี้คร้าน"** เหมือนกัน

อีกประการหนึ่ง วิธีระลึกคำบริกรรมที่แนะมาเบื้องต้น มิได้ประสงค์ให้ฝึกหัดสติระลึกพุทโธเฉพาะเวลาที่เดินจงกรมหรือนั่งสมาธิเท่านั้น พระพุทธเจ้าท่านว่า **"อกาลิโก"** คือไม่เลือกกาลเลือกเวลา เช่น เราเดินไปบิณฑบาต ก็ให้เราระลึกพุทโธไปเรื่อยๆ คือให้สติของเราระลึกอยู่อย่างนั้น ไม่เอาเรื่องอะไรของใครทั้งนั้น ใครเขาจะพูดจะคุยกันอย่างไรก็ตาม เราไม่ต้องไปสนใจเลย

ก่อนที่จะบริโภคฉันภัตตาหาร ก็ให้มีสติกำหนดพิจารณาอาหารตามหลักคำแปลของ **"ปฏิสังขาโย"** เมื่อเราจะล้างบาตรหรือเช็ดบาตร ก็ให้มีสติระลึกพุทโธอยู่ตลอด เราจะไม่ยอมปล่อยจิตใจของเราออกไปนอกกายของเราเลย สิ่งเหล่านี้เป็นตัวอย่างนิดหน่อยที่ยกมาให้ท่านทั้งหลายได้ฟังกัน แต่ขอสรุปอีกครั้งว่า **การฝึกสตินั้น เราจะต้องไม่ปล่อยจิตใจออกไปสู่อารมณ์ต่างๆ จิตใจของเราจึงจะมีความสงบเกิดขึ้น**

ถ้าจะพูดตามหลักของพระพุทธเจ้าแล้ว การไม่ปล่อยจิตใจของเราไปเล่นอารมณ์ภายนอก คือนอกจากกายใจของตนแล้ว เรียกว่าฝึกอบรมสติเพื่อให้มีกำลังแก่กล้า เป็นมหาสติใหญ่ ที่เรียกว่า **"อินทรีย์แก่กล้า"** สามารถบังคับจิตใจให้สงบเป็นสมาธิได้ง่าย

ถ้าท่านทั้งหลายไม่พากเพียรตามคำที่ได้แนะนำไปนี้แล้ว ถึงท่านจะเดินจงกรมหรือนั่งสมาธิจนจิตใจได้รับความสงบบ้าง ก็จะเสื่อมได้อย่างแน่นอน คราวนี้เมื่อทำอีกก็จะสงบได้ยาก เพราะความประมาทปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่าน นึกคิด ออกไปเล่นอารมณ์ต่างๆ เป็นเหตุ เมื่อเป็นเช่นนี้ การฝึกหัดทำสมาธิภาวนาจึงไม่ได้รับผลหรือไม่ได้รับอานิสงส์ตามที่เราปรารถนาเอาไว้

บางท่านทำสมาธิ จิตใจสงบเป็นบางครั้งบางคราวแล้ว ก็ควรที่จะมากำหนดพิจารณาร่างกายให้มากเท่าที่จะมากได้ยิ่งเป็นการดี การกำหนดพิจารณาร่างกาย

ท่านเรียกว่า **“อนุโลม”** แต่อย่าทำสับสนกัน คือเมื่อเราต้องการความสงบก็ให้บริกรรมพุทโธ อย่าไปพิจารณาร่างกาย เมื่อใดที่เราถอนจากสมาธิแล้วจึงจะพิจารณาร่างกายทีหลัง

ข้อสำคัญ วิธีกำหนดพิจารณากรรมฐาน ๕ ควรตั้งข้อสังเกตเพื่อจะรู้ว่ากรรมฐาน ๕ อะไรที่ถูกกับจริตนิสัยของเรา แล้วให้กำหนดแยกส่วนแบ่งพิจารณาเอาแต่อย่างเดียว ถ้าเราไปกำหนดพิจารณาควบกันไป อย่างนี้บ้าง อย่างโน้นบ้าง เช่นนี้แล้วเลยไม่รู้แจ้งเป็น **“ปัจจัตตัง”** สักอย่างเลย

ถ้าเป็นผู้มีสติมีกำลังตั้งมั่นกำหนดรู้ส่วนหนึ่งแจ่มแจ้งแล้ว ก็จะพิจารณาทะลุปรุโปร่งไปหมดทั้งร่างกาย ถ้าผู้มีสติปัญญาใคร่ประสงค์อยากจะพิจารณาธรรมภายในดังเช่น **“ไตรลักษณ์”** คือ *อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา* ภายในรูปหรือนามขันธ์ ๕ เช่น *เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ* เป็นอาทิ ก็ให้พิจารณาได้ในอิริยาบถเดินจงกรมนี้ เพื่อเป็นแนวทางของวิปัสสนาต่อไป

แต่ขออย่างเดียว **อย่าส่งจิตออกไปภายนอกกายและใจก็แล้วกัน** และเรื่องการบริกรรมภาวนาสมถะเบื้องต้นนั้น ถ้าจิตใจมีสติมีกำลังพอสมควรแล้ว เมื่อกำหนดกายส่วนใดส่วนหนึ่ง สติก็ให้ตั้งมั่นอยู่ที่กายนั้น เมื่อกำหนดจิตใจ สติก็ให้ตั้งมั่นอยู่ที่ใจ และจะหยุดไม่ระลึกคำบริกรรมก็ได้ แต่ให้ฝึกหัดสติกำหนดพิจารณากายและกำหนดจิตใจดังที่แนะนำมานี้แล

สติปัฏฐาน ๔

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ฝึกหัดสติพิจารณาให้รู้กายตามความเป็นจริง

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ฝึกหัดสติกำหนดพิจารณาเวทนาคือความสุข ความทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ (อุเบกขา) เพื่อให้รู้ตามความเป็นจริง

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ฝึกหัดสติกำหนดพิจารณาจิตเพื่อให้รู้ตามความเป็นจริง

๔. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ฝึกหัดสติกำหนดพิจารณาธรรมเพื่อให้รู้ตามความเป็นจริง

สำหรับผู้ที่มาฝึกหัดปฏิบัติใหม่เพื่อเป็นแนวทางอบรมจิตใจให้สงบตั้งมั่นอยู่กับอารมณ์เดียวที่เรียกว่า **"สมถภาวนา"** ระยะแรกผู้ฝึกหัดปฏิบัติใหม่จะต้องฝึกหัดอบรมทรมานจิตใจ ต้องใช้คำบริกรรมเพื่อเป็นเป้าหมายระลึกรู้ว่าจิตของเราระลึกพุทโธ พุทโธอยู่ภายในใจ หรือถ้ากำหนดลมหายใจเข้าออกเป็นอารมณ์ ก็เป็นจุดเป้าหมายเพื่อรู้ว่าจิตใจของเราอยู่กับลมหายใจเข้าออก

ด้วยเหตุผลนี้ ผู้ที่เข้ามาฝึกหัดปฏิบัติใหม่ ถ้าไม่ใช้คำบริกรรมภาวนาเป็นอารมณ์เสียก่อนแล้ว จะตั้งสติระลึกรู้อะไรเป็นอารมณ์เล่า แต่อันที่จริงฝึกหัดสติกำหนดกาย

เป็นอารมณ์ก็ได้เหมือนกัน เพราะเหตุว่าสติปัฏฐานสี่ก็มีกายกับใจเท่านั้นที่เป็นที่ฝึกหัดสติกำหนดรู้ส่วนของร่างกาย ธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นต้น

บางท่านฝึกหัดตั้งสติพิจารณากายเป็นอารมณ์ เช่น กรรมฐานทั้งห้า มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นอารมณ์ อบรมจิตใจให้สงบเป็นสมาธิได้เหมือนกัน แต่ว่าวิธีฝึกหัดตั้งสติกำหนดพิจารณาร่างกายเป็นอารมณ์นี้ มีวิธีมากมายหลายอย่าง คือบางครั้งกำหนดลอกหนังเหมือนเราลอกหนังวัวหนังควายออกให้หมด แล้วจึงกำหนดพิจารณาตั้งแต่เท้าจนถึงศีรษะ ตั้งแต่ศีรษะลงมาเท้า ทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ข้างซ้ายและข้างขวา หรือบางคราวสมมุติเอาน้ำมันก๊าดเทรดศีรษะไหลลงมาถูกเสื้อผ้าชุ่มลงไปหมด แล้วกำหนดจุดไม้ขีดไฟจุดให้ลุกไหม้ และต่อไปกำหนดลอกหนังอย่างที่แนะมาแล้ว หรือบางครั้งในเวลาเดินจงกรม ก็สมมุติว่ามีคนเอามีดมาสับฟันตัวเราจนเลือดไหลอาบแดงไปทั้งตัว เสื้อผ้าก็เปียกโชกไปด้วยเลือด ทางเดินจงกรมก็แดงไปหมด

เมื่อกำหนดสมมุติได้อย่างนี้แล้ว ก็กำหนดเพ่งพิจารณาเหมือนอย่างที่แนะมาเบื้องต้น หรือในบางโอกาสก็ให้กำหนดแยกส่วนโดยแบ่งส่วนของร่างกายออกเป็นส่วนๆ เช่น ธาตุดินก็แยกออกเป็นส่วนดิน ธาตุน้ำก็แยกออกเป็นส่วนน้ำ ธาตุลมก็แยกออกเป็นส่วนลม ธาตุไฟก็แยกออกเป็นส่วนไฟ หรือในบางโอกาสก็กำหนดให้เราเจ็บไข้ไม่สบายจนรักษาไม่หายและก็ตายในที่สุดที่เขาเรียกว่า **"ศพ"** ตามธรรมดาเขาจัดการทำอย่างไรบ้างก่อนที่เขาจะเอาไปจุดไฟเผา ให้กำหนดพิจารณาเพ่งไปโดยตลอดถึงเวลาที่เขาจะจุดไฟเผา ก็ให้กำหนดพิจารณาเหมือนกับเราเพ่งกำหนดศพผู้อื่น

ตัวอย่างต่างๆ ที่ให้เรากำหนดพิจารณานี้ ท่านเรียกว่า **"อสุภสัญญา"** ถ้าเรานึกสัญญาอย่างไรก็ปรากฏอย่างนั้นไม่ลบเลือน ยังเป็นสัญญาที่ติดตาเราอยู่ ท่านเรียกว่า **"อุคคหนิมิต"** เมื่อจิตสลดและสังเวชในการกำหนดพิจารณานี้แล้ว ก็จะละวางอารมณ์ภายนอกได้เด็ดขาด จิตก็จะรวมเป็นสมาธิได้ง่าย

และอีกอย่างหนึ่ง **"อสุภสัญญา"** อย่างที่แนะนำมานี้ เป็นอุบายวิธีแก้จิตเพื่อให้จิตละวางอารมณ์หยาบ ธรรมดาของจิตสามัญชนเราท่านจะชอบคิดไปตามรูป เสียง

กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์ ตามประเพณีที่ชาวโลกนิยมกัน จึงต้องมีอุบายที่ไว้แก้จิตที่เรียกว่า **“เปลี่ยนอารมณ์ใหม่”** ให้จิตนึกคิดพิจารณาเปลี่ยนเหมือนเปลี่ยนสิ่งของให้เด็กทารกเล่นฉันนั้น

อีกประการหนึ่ง วิธีกำหนดพิจารณากายนี้ แล้วแต่ใครจะมีปัญญาอุบายอย่างไร ชอบอย่างไร ก็ให้กำหนดรู้ไปตามนโยบายของเราอย่างนั้น ส่วนวิธีการหรืออุบายที่ครูบาอาจารย์ยกตัวอย่างนั้น ก็เป็นแนวทางที่ท่านปฏิบัติมาเท่านั้น ส่วนสมาธิ จิตจะรวมแน่วแน่ สติติดตามจิตเข้าสู่ภวังค์และรู้สึกเป็นสุขสบายจริงๆ ก็ต้องอาศัยสติและปัญญาอีกด้วย

ลักษณะของจิตรวม

๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๕

เมื่อจิตเริ่มรวมจะเกิดอาการต่างๆ เช่น มีความรู้สึกว่าเบามือทั้งสองข้าง ซาบซ่านตามร่างกาย ขนลุกขนพองคล้ายกับไปพบกับสิ่งที่น่ากลัว มีอาการตัวเบาหวิว บางคนเมื่อรู้ว่าจิตเริ่มจะรวม จึงคอยดูว่าจิตจะรวมอย่างไร จิตก็รวมไม่ได้ สมาธิก็ไม่เกิด อันนี้เป็นการกระทำที่ผิด

เมื่อเรารู้ว่าจิตของเรากำลังจะรวม ให้เรากำหนดผู้รู้นิ่งอยู่ สติกับใจอย่าให้เคลื่อนจากกัน อย่าให้สติเคลื่อนไหวไปตามอาการใดๆ เมื่อสติไม่เคลื่อนไปตามอาการใดๆ แล้วจิตก็รวมเอง บางครั้งก็รวมสนิทเลย เปรียบเหมือนเอาไม้ปักลงในน้ำที่ไหลเชี่ยว ปักให้นิ่งไว้ อย่าให้เคลื่อนไปตามน้ำ อย่าให้จิตเคลื่อนจากผู้รู้ ผู้ที่สามารถทำจิตรวมได้แล้วก็ให้กำหนดจิตตามเดิม กำหนดอย่างใดที่ทำให้จิตรวมได้ก็ให้กำหนดอย่างนั้น

ถ้าจิตรวมสนิทก็อย่าเพิ่งออกจากสมาธิเสียทีเดียว ก่อนออกจากสมาธิให้พิจารณาเสียก่อน เราจะได้ทราบว่าเราบริกรรมอย่างใด ตั้งสติอย่างใด ละวางอารมณ์สัญญาอย่างใด จิตของเราจึงรวมได้เช่นนี้ ถ้าเราสามารถพิจารณาถึงกรรมวิธีต่างๆ ได้ ก็จะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติครั้งต่อไป

ขอย้ำอีกครั้ง กำหนดให้แน่วแน่ นิ่งอยู่กับผู้รู้ สติกับผู้รู้อย่าให้เคลื่อนไปตามกิริยาอาการใดๆ จิตก็จะรวมได้ก็เพราะสติอย่างเดียวเท่านั้น

พูดตามปริยัติ **สติ** *แปลว่า* **ความระลึกได้ในกิจที่ได้กระทำแม้คำพูดทั้งในอดีตและปัจจุบัน**

ในทางปฏิบัติ **สติ** *แปลว่า* **ระลึกอยู่ในใจ ไม่ให้รู้ไปตามสิ่งอื่น ถึงจะมีสัญญาอะไรก็ไม่ให้เคลื่อนไหวไปตามอาการนั้น กำหนดรู้นิ่งไว้อย่างนั้น ระลึกอยู่ที่ใจ ใจ ก็หมายถึงผู้รู้ เมื่อสติกับใจบังคับกันแนบนิ่งดีแล้ว จิตก็จะรวมสนิท**

เมื่อเรานั่งกำหนดแล้ว ขณะที่เรารู้สึกเบาเนื้อเบากาย ก็ให้เรานิ่งไว้อยู่กับผู้รู้ คำบริกรรมต่างๆ ก็ให้เลิกบริกรรม ให้เอาแต่สตินิ่งไว้ ให้ระลึกแต่ผู้รู้เท่านั้น

ตามธรรมดาสติมักจะส่งไปนอก ชอบเล่นอารมณ์สังขารที่ปรุงแต่ง ไม่ว่าจะเป็นคิดดี คิดร้าย คิดไม่ดีไม่ร้าย เราจะต้องพยายามฝึกหัดละวางอารมณ์เหล่านี้ อย่าให้จิตส่งออกไปภายนอก ให้สติอยู่ที่ผู้รู้เท่านั้น

เมื่อเรานั่งสมาธิภาวนา เรากำหนดคำบริกรรมใดๆ ก็ตาม ถ้าเราเผลอจากคำบริกรรมนั้น เมื่อเรารู้สึกว่าเราเผลอไปรับรู้อารมณ์ภายนอก ก็ให้เรารีบกลับมาบริกรรมอย่างเดิมตามที่เราเคยปฏิบัติมาได้

จิตจะรวมได้หรือสมาธิจะเกิดนั้น จะต้องปราบนิวรณธรรมทั้ง ๕ เสียก่อน คือ

๑. **กามฉันท์** ความพอใจยินดีในความสุข
๒. **พยาบาท** ความอาฆาต ความโกรธ
๓. **ถีนมิทธะ** ความง่วงเหงาหาวนอน
๔. **อุทธัจจะกุกกุจจะ** ความฟุ้งซ่านรำคาญ ความสงสัย
๕. **วิจิกิจฉา** ความลังเลสงสัยในเรื่องบาปเรื่องบุญ

ดังได้แสดงมาก็เห็นว่าสมควรแก่เวลา เอวัง

เรื่องจิตกับใจ

๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๐

ในโอกาสต่อไปนี้ อาตมาจะได้แสดงพระธรรมเทศนาซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า สำหรับตัวอาตมาเองนั้นก็ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนทางปริยัติเท่าใด แต่ก็คงจะพูดให้พวกพระเณรตลอดจนผู้ปฏิบัติเข้าใจได้ เพื่อให้นำไปเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป

วันนี้จะขอพูดเกี่ยวกับเรื่องจิตกับใจ ซึ่งก็เป็นเรื่องเก่าๆ ที่พูดมามากแล้ว แต่เป็นสิ่งที่สำคัญมากเกี่ยวกับจิตและใจนี้ ก็ขอให้พวกท่านจงสำรวมและตั้งใจฟัง

มีปัญหาถามกันว่า คำว่า **จิต** กับ **ใจ** นั้นต่างกันอย่างใด? ถ้าเราจะตอบว่าเป็นคนละอย่างก็ได้ หรือเราจะตอบว่าเป็นอันเดียวกันก็ได้เช่นกัน เพราะจิตและใจนี้เป็นของเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน

คำว่า **ใจ** มาจาก **มนะ** แปลว่า **รู้** คือเมื่อร้อนก็รู้ว่าร้อน หนาวก็รู้ว่าหนาว สุขหรือทุกข์ก็รู้ว่าสุขหรือทุกข์ ใจนี่แหละเป็นผู้ที่รับรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง

คำว่า **จิต** แปลว่า **นึกคิด** คือนึกคิดไปตามสภาพต่างๆ เป็นอาการของใจ

อะไรที่เป็นสิ่งที่นึกคิด? ถ้าไม่มี **ความรู้** แล้ว เราจะนึกคิดได้อย่างไร เช่น ตุ๊กตาเป็นต้น ถ้าไม่มีใจ ก็หมายความว่าไม่มีความรู้ เมื่อไม่มีความรู้แล้ว ก็จะไม่มีอาการนึกคิด

คำว่า **จิต** นี้แยกได้เป็น ๒ ประเภท

๑. จิตแท้ใจเดิม เป็นจิตใจที่เป็นประธาน

๒. จรณะจิต คือจิตที่เกิดจากจิตใจเดิม

๑. จิตแท้ใจเดิม หรือจิตที่เป็นประธานนี้ ท่านเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **"อมตธรรม"** อมตธรรมนี้เป็นธรรมที่ไม่ตาย จะต้องไปสร้างภพสร้างชาติอีกต่อไป

๒. จรณะจิต คือ จิตที่เกิดจากจิตแท้ใจเดิม พระพุทธเจ้าท่านยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

บางคนพูดว่า **"ตายแล้วสูญ"** เราลองมาพิจารณาดูว่าจะจริงเท็จอย่างไร?

กล่าวคือพระพุทธเจ้าของเราท่านตรัสไว้ว่า *"เราตถาคตใช้เวลาในการสร้างบารมีที่จะสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตั้งแต่ชาติแรกที่ปรารถนาพุทธภูมิ (ปรารถนาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า) จนกระทั่งชาติสุดท้ายที่เกิดเป็นสิทธัตถราชกุมาร และในที่สุดก็ออกบวชจนสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสมตามความปรารถนานั้น รวมเวลาที่ต้องเสวยชาติเป็นทั้งมนุษย์และสัตว์ทั้งสิ้น ๔ อสงไขยแสนมหากัป"*

เราท่านทั้งหลายจงพิจารณาดูว่า ในเวลาที่พระพุทธเจ้าสร้างบารมีถึง ๔ อสงไขยแสนมหากัปนั้น ก็เป็นเวลาของจิตที่ไม่ตายหรือจิตแท้ใจเดิมหมุนเวียนไปเกิดตามสภาพต่างๆ กันนั่นเอง และในชาติที่พระองค์ตรัสรู้นั้น ก็เพราะจิตดวงที่ปรารถนาพุทธภูมิในชาติแรกนั่นแหละที่มาตรัสรู้ นี่ก็เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นชัดแล้วว่าจิตแท้ใจเดิมนั้นไม่สามารถตายไปได้ จะต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอยู่จนกว่าเราท่านทั้งหลายจะสิ้นจากอาสวะกิเลส หรือเราจะพูดอีกอย่างหนึ่งก็เรียกว่า **"ตายแล้วไม่สูญ"**

คนเราจะดีได้นั้นก็เพราะจิตใจเราพาดี หรือคนเราจะชั่วก็เพราะจิตใจพาชั่ว
ถ้าจิตใจเป็นบุญเป็นกุศลแล้ว บุคคลนั้นก็จะเป็นบุญกุศล
ถ้าจิตใจเป็นบาปอกุศลแล้ว บุคคลนั้นก็จะเป็นบาปอกุศล

เมื่อชายหรือหญิงที่เกิดมาแล้ว จะมีรูปลักษณะหรือความเป็นอยู่อย่างไร จิตก็จะต้องมีลักษณะอย่างนั้นมาก่อน เช่น คนที่มั่งมีทรัพย์สมบัติในชาติปัจจุบัน ก็แสดงว่าจิตนั้นมั่งมีมาก่อน คำว่า **"จิตมั่งมี"** *หมายความว่า* **จิตมีบุญมีกุศล มีสติปัญญาดี อันเป็นคุณสมบัติของจิตใจ**

ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ท่านแสดงว่า *"เมื่อผู้ปฏิบัติเห็นจิตที่เป็นประธาน จิตที่ไม่ตายนี้แล้ว จะไปยึดถือว่าเป็นตนเป็นตัวก็ไม่ชอบ แต่จะถือว่าจิตดวงนั้นเป็นเพียงสังขารธรรมชาติ"*

ธรรมดาแล้วจิตของคนเราจะชอบยึดถือในสมบัติวัตถุต่างๆ ดังนั้นจึงจะให้ข้อคิดกับบรรดาผู้ที่ชอบยึดถือในสมบัติ เพื่อให้เป็นคติไปพิจารณาดู

คำว่า **อุปาทาน** *ที่แปลว่ายึดถือ*

เมื่อเราถือว่าเป็นเราแล้ว ก็จะต้องถือว่าเป็นเขาด้วย อันนี้ท่านเรียกว่า **สักกายทิฏฐิ** ที่เรายึดในสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเราเป็นเขา ทรัพย์สมบัติ สามีภรรยา ฯลฯ นั้น เราลองพิจารณาดูว่าเราจะได้เป็นเจ้าของในสิ่งเหล่านั้นจริงหรือไม่

แต่สำหรับพระพุทธเจ้าแล้ว ท่านปฏิเสธ ท่านว่า *"โลกคือหมู่สัตว์ ไม่มีสมบัติอะไรเป็นของๆ ตน"*

หรืออย่างที่ท่านอาจารย์สิงห์ ขันตยาคโม ท่านกล่าวว่า *"สมบัติของโลก ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ของเขา มีแต่ความตายหนีจาก"* คือไม่มีใครที่สามารถจะเอาสมบัติต่างๆ ไปได้เมื่อเราตายไปแล้ว

นี่แหละบรรดาสิ่งสมมุติที่เราไปยึดถือว่าเป็นสิทธิ์ของเรานั้น ก็จะได้เพียงชีวิตหนึ่งๆ เท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นสามี ภรรยา หรือสมบัติต่างๆ เมื่อเราตายไปแล้ว เราจะยึดถือเป็นกรรมสิทธิ์ของเราอีกไม่ได้ เราจะเอาสิ่งต่างๆ เหล่านั้นติดตามไปสวรรค์ นรก หรือที่ไหนๆ ก็ไม่ได้ ตรงกับคำที่ว่า **"สมบัติของโลกก็ต้องอยู่ในโลก"**

พระพุทธเจ้าท่านแสดงว่า *"บุญกุศลกรรมและบาปอกุศลกรรม ของสองอย่างนี้ แม้เราอยากได้หรือไม่อยากได้ก็ตาม เมื่อเราได้กระทำอะไรลงไปแล้ว ผลของการกระทำก็จะติดตามเราไป ไม่ว่าจะเป็นในนรกหรือบนสวรรค์ก็ตาม หรือภพไหนโลกไหนก็ตาม"*

คำว่า **"เรา"** ในที่นี้หมายถึงจิตแท้ใจเดิม ท่านจึงว่า **"จิตใจ"** นี้สำคัญมากทีเดียว

แต่คนเราทุกวันนี้ ไม่ว่าจะเป็นคนสุขหรือคนทุกข์ โดยส่วนมากแล้วก็จะมัวเมาอยู่กับผลกรรมเก่าที่ตนได้รับอยู่ในปัจจุบัน คือ บรรดาลาภ ยศ ทรัพย์สมบัติ เป็นต้น พวกเราไม่ยอมคิดถึงเหตุที่มาของสิ่งเหล่านี้ว่าสิ่งเหล่านี้มาได้อย่างไร

คำว่า **"ผลกรรม"** นี้ เปรียบเทียบได้กับผลไม้ บรรดาผลไม้เหล่านั้นถ้าไม่มีต้นเสียแล้ว ก็จะไม่สามารถมีผลออกมาได้ ฉันใดก็ฉันนั้น ผลกรรมต่างๆ ก็จะต้องมีสาเหตุถึงได้มีผลกรรมออกมาให้เราท่านได้เสวยกันอยู่ ถ้าเรามัวแต่ยึดถือในสิ่งต่างๆ เหล่านั้น ไม่ยอมใช้ปัญญาพิจารณาในเหตุผลแล้ว ต่อไปเมื่อผลกรรมเก่าที่เรามัวแต่กินหมดไป แล้วเราจะเอาอะไรเหลืออยู่อีก จุดนี้ก็ให้เป็นคติอีกอย่างหนึ่ง

ธรรมที่นำมาแสดงนี้ ก็มีเจตนาจะพูดเรื่องจิตกับใจเป็นหลัก เพื่อที่ท่านทั้งหลายจะได้นำไปคิดและเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป เอวัง

อภิญญา

๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๕

เมื่อได้ฌานแล้ว บางครั้งก็จะได้ถึงขั้นอภิญญาซึ่งเป็นความรู้พิเศษ ผู้ที่เวลาปฏิบัติเกิดนิมิตมากๆ มักจะได้อภิญญา เมื่อมีเหตุการณ์ใดๆ ที่จะเกิดขึ้น ท่านมักจะรู้ล่วงหน้าก่อนเสมอ เช่น จะรู้ล่วงหน้าว่าวันนี้จะมีผู้มาหา เป็นต้น

อภิญญาเกิดจากฌานสมาธิ อภิญญานี้ไม่แน่นอน มักจะเสื่อมได้ หรืออาจจะเป็นวิปลาส จะพูดไม่ตรงต่อธรรมวินัย เมื่อผู้ที่ได้อภิญญาแล้ว ถ้าไม่รู้ทัน ก็จะทำให้เกิดความหลงได้

ในสายของหลวงปู่มั่นนี้ ท่านที่ได้อภิญญาที่สำคัญคือ *ท่านอาจารย์ฝั้น อาจาโร* ท่านสามารถที่จะพูดกันได้กับหลวงปู่มั่นเวลาท่านไปเยี่ยมกัน ท่านมักถามเป็นปัญหาว่า *"เมื่อคืนรับแขกมากไหม"* คำว่า **"แขก"** ในที่นี้ ก็หมายถึงพวกเทพยดาในสวรรค์ชั้นต่างๆ ตลอดจนถึงพระอินทร์ที่ลงมากราบมาเยี่ยม

สำหรับท่านพระอาจารย์ฝั้น ท่านประสบเหตุมามาก ท่านเคยเล่าให้ฟังหลายเรื่อง ถ้าเขียนเป็นหนังสือก็จะได้เล่มหนาทีเดียว

ท่านอาจารย์อ่อน ญาณสิริ วัดป่านิโครธาราม ท่านเคยอยู่กับท่านอาจารย์ฝั้นหลายปี ท่านเคยเล่าให้อาตมาฟังว่า มีนกฮูกตัวหนึ่งมันร้องกุ๊กๆ กู้ฮูก จับอยู่ที่ต้นไม้ใกล้กับที่พักของท่าน เมื่อได้เวลาประมาณสองทุ่ม มันก็ร้องอยู่อย่างนั้นทุกคืน

ท่านมีฌาน ท่านเลยเพ่งนกฮูก ปรากฏว่าพอท่านเพ่งไปเท่านั้นแหละ ขนของนกฮูกก็หลุดกระจุยเลย และก็มีเสียงตกลงดิน ท่านก็คิดว่ามันจะเป็นหรือตายอย่างไรหนอ ท่านกลัวจะเป็นโทษ ท่านเดินไปค้นหาซากของมันก็ไม่ปรากฏเห็น

หลวงปู่มั่น ท่านก็ประสบเหตุทำนองนี้เหมือนกัน คือมีบ่างใหญ่ตัวหนึ่งมาร้องอยู่บนต้นไม้ใกล้ๆ กับท่านทุกวัน พอท่านเพ่งไปที่บ่าง บ่างก็ตกดินเลย แต่ปรากฏว่าไม่ตาย หลวงปู่มั่นท่านว่า หลังจากที่ผมเพ่งวันนั้นแล้ว ไม่ปรากฏเห็นบ่างตัวนั้นมาร้องอีก แสดงว่านกหรือบ่างอาจจะกระเทือนจิตใจของมันเหมือนกัน

พระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน วัดป่าบ้านตาด ก็เป็นอีกองค์หนึ่งที่แตกฉานในธัมมปฏิสัมภิทา แตกฉานในการพูด การแสดงธรรม การแต่งหนังสือ โดยเฉพาะการแต่งหนังสือนั้น ท่านได้เขียนเกี่ยวกับประวัติของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ไว้ได้อย่างละเอียดมาก ตลอดทั้งหนังสือที่เกี่ยวกับธรรมปฏิบัติอีกหลายเล่ม

อย่าง *ท่านเจ้าคุณนิโรธฯ* (อาจารย์เทสก์ เทสรังสี) ก็เคยได้ไปกราบเยี่ยมท่าน พักอยู่กับท่านครั้งละหลายๆ วัน ท่านเคยให้นโยบายเทศน์ให้ฟัง แต่ท่านไม่ได้เล่าเกี่ยวกับเรื่องอภิญญา โดยมากท่านมักจะปกปิด ไม่เล่าให้ฟังทั่วๆ ไป

ท่านหลวงปู่มั่นหรือท่านอาจารย์ฝั้นก็เช่นเดียวกัน ท่านก็จะพูดให้ผู้ที่ไว้ใจได้ฟังเท่านั้น ในขณะที่มีพระเณรญาติโยมมากๆ ท่านก็จะไม่พูด เพราะท่านว่า *ถ้าพูดไป เขาไม่เชื่อ เกรงว่าเขาจะลบหลู่ดูหมิ่น จะเป็นบาปเป็นกรรมแก่พวกเขา*

หลวงปู่มั่นท่านจะหลบหลีกหมู่ (เพื่อน) ไปธุดงค์องค์เดียวหรือสองสามองค์เป็นอย่างมาก บรรดาหมู่คณะหรือผู้ปฏิบัติเกิดความรู้ต่างๆ หรือมีปัญหาที่จะต้องกราบเรียนถาม ก็จะต้องออกตามหาท่านเอง ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะตามท่านพบเสียด้วย

บุคคลที่มีปัญญาแก่กล้า ไตรลักษณ์จะเกิดในปฐมฌาน หรือทุติยฌาน ส่วนบุคคลที่มีปัญญาขนาดกลาง ไตรลักษณ์จะเกิดเมื่อสำเร็จฌาน ๔ แล้ว

บุคคลใดที่สามารถสำเร็จฌาน ๔ ก็มักจะไม่เกิดความกำหนัด หรือที่เรียกว่า **"จิตตกกระแสธรรม"** มันจะเป็นของมันเอง เรียกว่าเป็นผลของฌานสมาธิก็ได้

ไตรลักษณ์ *นี้จะเป็นเครื่องตัดสินถูกหรือผิด* **จะเป็นสัมมาสมาธิหรือมิจฉาสมาธิ**

ถึงแม้ว่าบุคคลใดจะทำสมาธิได้ดี จะได้รับความสุขขนาดไหนก็ตาม หรือจะได้อภิญญาเพียงใดก็ตาม ถ้าไตรลักษณญาณยังไม่เกิดแล้ว ก็ยังนับว่าเป็นมิจฉาสมาธิ เป็นสมาธิที่ยังผิด ยังอยู่ในวงเขตที่ผิด

เมื่อพิจารณาขันธ์ ๕ ธาตุ ๔ เห็นเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้ว จนเกิดญาณความรู้พิเศษ เมื่อเกิดความรู้พิเศษแล้ว วิปัสสนูกิเลสหรือวิปลาสก็เกิดขึ้นไม่ได้ เมื่อสิ่งใดหรือความรู้ใดเกิดขึ้น ก็จะเอาไตรลักษณ์เป็นเครื่องตัดสิน

การพิจารณา ให้ถือเอารู้รูปกายตามความเป็นจริง รู้เวทนาตามความเป็นจริง รู้จิตตามความเป็นจริง ให้ยึดถือความรู้นี้เป็นหลัก ความรู้อย่างอื่นไม่สำคัญ ถึงจะเกิดอภิญญารู้ในเหตุผลต่างๆ ครั้งแรกๆ ก็อาจเป็นจริง แต่ถ้าเรายึดถือในสิ่งเหล่านี้ต่อไป ก็จะกลายเป็นเรื่องหลอกลวงเรา ท่านจึงห้ามไม่ให้ถือเอานิมิตเป็นสิ่งสำคัญ

ท่านจึงว่า **ถ้าไตรลักษณญาณยังไม่เกิด ก็ยังเป็นมิจฉาสมาธิ ต้องทำการศึกษาและเร่งความเพียรยิ่งขึ้นไป**

พระภิกษุรูปใด เด็ดเดี่ยว ชอบไปบำเพ็ญภาวนารูปเดียว มักจะได้อภิญญา รู้เหตุผลต่างๆ แม้แต่ในครั้งพุทธกาล พระภิกษุที่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ก็ยังมีคุณสมบัติไม่เสมอเหมือนกัน ตัวอย่างเช่น พระอรหันต์ที่สำเร็จอย่างแห้งแล้ง แสดงธรรมสอนผู้อื่นไม่ได้ ไม่มีปฏิภาณโวหาร แต่ก็สามารถสิ้นอาสวะกิเลส เรียกพระอรหันต์จำพวกนี้ว่า **"สุกฺขวิปสฺสโก"**

ถ้าพูดถึงความสุขของผู้ที่สิ้นอาสวะกิเลสแล้ว ก็เหมือนกันหมด มีความสุขความสบายเท่าเทียมกัน เป็นพระนิพพานเหมือนกันหมด การที่ท่านผู้ใดจะได้วิชชา ๓ อภิญญา ๖ ปฏิสัมภิทา ๔ นั้นก็จะต้องขึ้นอยู่กับบุญวาสนาของแต่ละท่านด้วย

ผู้ที่ปฏิบัติเพียง ๒-๓ ครั้ง ก็สามารถที่ทำจิตให้สงบได้ มีความรู้บาป บุญ คุณ โทษ ทำให้เพิ่มความเชื่อความเลื่อมใส จิตใจเยือกเย็นได้รับความสุข นี่ก็เป็นเพราะอำนาจบารมีเก่าที่ได้สะสมมา

สิ่งที่ควรตั้งความปรารถนาให้เป็นอุปนิสัย คือ ทาน ศีล ภาวนา ถ้าบุคคลใดมีอุปนิสัยครบทั้ง ๓ ประการนี้แล้ว หากเกิดภพชาติใดๆ ได้พบพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง หรือสาวกของพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งแล้ว เมื่อได้ยินได้ฟังพระธรรมเทศนาก็มักจะได้บรรลุผลในการฟัง

ในครั้งพุทธกาลมีท่านที่สำเร็จผลจากการฟัง เป็นพระโสดาบันบ้าง พระสกทาคามีบ้าง พระอนาคามีบ้าง แสดงว่าท่านเหล่านี้เคยบำเพ็ญสร้างสมอบรมมาตั้งแต่หนึ่งชาติขึ้นไป ส่วนผู้ที่ปรารถนาใหญ่ เช่น ปรารถนาเป็นอัครสาวก ต้องเกิดเป็นมนุษย์เพื่อที่จะสร้างสมบารมีถึงแสนชาติ อย่างพระโมคคัลลาน์ พระสารีบุตร เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ถ้าได้บำเพ็ญติดต่อกัน ๒-๓ ชาติ ก็จะเป็นอุปนิสัย ถ้าได้มีโอกาสพบครูบาอาจารย์ก็จะทำสมาธิได้ง่ายหรือเจริญฌานได้ง่าย

ขอให้พวกท่านจงทำกัน ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็สามารถปฏิบัติได้เหมือนกัน เมื่อตั้งใจทำแล้ว จะไร้ผลเสียเลยก็ไม่มี อย่างต่ำก็เป็นการเพิ่มบุญวาสนาบารมีของเราให้แก่กล้าขึ้น

พูดมาก็เห็นสมควรแก่เวลา เอวัง

วิธีแก้นิมิต

๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๑

วันนี้นับเป็นโอกาสดีที่ท่านทั้งหลายได้มีโอกาสบำเพ็ญบารมีเพิ่มขึ้นอีก คือการได้ฟังพระธรรมเทศนาซึ่งเป็นธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งการบำเพ็ญบารมีเช่นนี้ไม่ใช่เป็นของง่ายเท่าใดนัก เพราะฉะนั้นวันนี้จึงนับเป็นโอกาสอันดียิ่ง วันนี้ใคร่ขอพูดถึงเรื่องนิมิต

เมื่อผู้ปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา สามารถรักษาศีลให้สำรวมดีแล้ว การทำสมาธิภาวนาก็จะเป็นไปได้ง่าย แต่ถ้าผู้ปฏิบัติไม่สำรวมรักษาศีลให้บริสุทธิ์แล้ว การทำสมาธิภาวนาก็จะเป็นไปได้ยาก ทำไมท่านจึงพูดไว้เช่นนั้นก็เพราะว่าเมื่อเรารักษาศีลให้บริสุทธิ์แล้ว ก็เท่ากับว่าเป็นการปราบกิเลสอย่างหยาบได้แล้ว ดังนั้นเมื่อเราทำสมาธิควบคู่กันไปก็จะสามารถเป็นไปได้ง่าย

สำหรับการทำสมาธินั้น เราจะกำหนดพุทโธ...พุทโธ...พุทโธ เป็นอารมณ์ หรือจะเรียกว่าเอาพุทโธเป็นเป้าหมายก็ได้ หรือว่าเราจะกำหนดลมหายใจเข้าออกเป็นอารมณ์หรือเป็นเป้าหมายก็ได้เช่นกัน อันนี้แล้วแต่ว่าเราจะชอบอย่างไหนหรือถูกจริตกับสิ่งใด

เมื่อเรากำหนดสติของเราตั้งมั่นอยู่ที่ไหน จิตของเราก็ให้อยู่ที่นั่น เพราะสติเป็นเครื่องผูกเป็นเครื่องครอบงำเป็นเครื่องบังคับ นอกจากสติและความรู้แล้วไม่มีสิ่งไหนในโลกที่จะสามารถบังคับจิตให้สงบลงได้ เมื่อเราต้องการบำเพ็ญสมถะ เราต้องเจริญสติให้มากๆ

ถ้าเราจะกำหนดลมหายใจเข้าออก เราก็กำหนดลมหายใจที่มาสัมผัสที่ปลายจมูก หรือที่หัวใจ หรือที่ท้องน้อย หรือที่ลิ้นปี่ หรือที่ไหนก็ได้ แต่ให้กำหนดเอาไว้อยู่เพียงจุดเดียวเท่านั้น

การฝึกหัดทำสมาธิภาวนานี้ ในตอนแรกๆ จะทำได้ยาก มักจะมีอาการปวดเมื่อยตามแข้งตามขาหรือตามเอวตามหลัง ในตอนแรกๆ นี้จะต้องอาศัยความอดทน และต้องอาศัยความฝืนอยู่มากพอสมควร แต่เมื่อกระทำไปประมาณ ๒-๓ อาทิตย์ ก็จะรู้สึกเคยชิน อาการปวดเมื่อยต่างๆ ก็จะค่อยๆ หายไป เมื่อเรารู้สึกปวดเมื่อยแล้ว ท่านจึงแนะนำให้เราเปลี่ยนอิริยาบถจากการนั่งสมาธิไปเป็นการเดินจงกรม ซึ่งวิธีการกำหนดใจในขณะเดินจงกรมนั้น ก็เหมือนกับเรากำหนดเวลาที่เรานั่งสมาธินั่นเอง เพียงแต่ต่างจากการนั่งไปเป็นการเดินเท่านั้น

ในบางครั้งเมื่อเราทำสมาธิได้แล้ว ขณะที่จิตรวมวูบลงไป ร่างกายของเราก็จะเกิดเห็นเป็นซากศพที่มีสภาพเหมือนกับว่าเพิ่งจะขุดขึ้นมาจากหลุมศพ แต่จริงๆ แล้วร่างกายของเราไม่ได้เป็นเช่นนั้น เมื่อเราถอนจิตออกมาก็จะเห็นเป็นตัวคนธรรมดา อาการที่เราเห็นเป็นซากศพเช่นนี้ ท่านเรียกว่า **"อสุภนิมิต"** ถ้าเราเคยได้ยินครูบาอาจารย์แนะนำสั่งสอนในเรื่องของอสุภนิมิตนี้แล้ว เราก็ทำความรู้เท่าทัน

อสุภนิมิตนี้ ถ้าเกิดบ่อยๆ จะเป็นการดีมาก ท่านอาจารย์ใหญ่ (หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต) ท่านนิยมมาก ถ้าพระเณรองค์ใดได้อสุภนิมิต ร่างกายเน่าเปื่อยเป็นซากศพแล้ว ท่านว่าผู้นั้นจะสามารถที่จะบรรลุธรรมได้ง่าย

อสุภนิมิตนี้ไม่ใช่เป็นของร้าย เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วถ้าเราอดกลัวไม่ได้ ก็ให้เราลืมตาเสีย ตั้งสติให้มั่น **ขออย่างเดียวอย่าลุกวิ่งหนี** ถ้าเราเคยได้ยินได้ฟังคำแนะนำอย่างนี้แล้ว เมื่อเวลาที่เกิดอสุภนิมิตก็จะระลึกได้อยู่หรอก แต่ถ้าเราไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน เมื่อเวลาที่เกิดขึ้นก็จะเกิดความกลัว ถ้าเราลุกวิ่งหนีก็จะทำให้เราเสียสติได้ การลุกขึ้นวิ่งหนีนี้ ขอห้ามโดยเด็ดขาด การที่เกิดอสุภนิมิตนี้เรียกว่า **"มีพระธรรมมาแสดงให้เราได้รู้ได้เห็นว่าร่างกายของเราเป็นอย่างนี้ ย่อมมีความเจริญในเบื้องต้น มีความชราในเบื้องกลาง และก็มีการแตกสลายไปในที่สุด"**

เมื่อเวลาที่เกิดอสุภนิมิตขึ้น ถ้าเราสามารถทนได้นับว่าเป็นการดีมาก เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณามาก สิ่งเหล่านี้เรียกว่าเป็น **นิมิตภายในตัวเรา**

แต่ในบางครั้งก็เกิดเป็น **นิมิตภายนอก** เช่น ในบางครั้งเกิดเห็นเป็นพระพุทธเจ้าหรือบรรดาครูบาอาจารย์มาปรากฏให้เห็น หรือเห็นเป็นพวกวัตถุ เช่น โบสถ์ วิหาร หรือสิ่งต่างๆ นิมิตภายนอกนี้เรียกว่า **"อุคคหนิมิต"**

เรื่องของนิมิตเป็นเรื่องที่สำคัญ ในบางครั้งก็มาทำท่าแลบลิ้นปลิ้นตา ก็อย่าไปเข้าใจว่าเป็นเปรตเป็นผี ที่จริงแล้วเป็นเพราะว่าสังขารภายในมันฉายออกไปเพื่อหลอกใจของเราเอง มันฉายออกไปจากใจนี่แหละ อันนี้พูดเตือนสติไว้

ผู้ปฏิบัติบางคนก็เกิดนิมิตมากจริงๆ แต่บางคนก็เกิดนิดหน่อย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าอุปนิสัยและวาสนาบารมีที่เราได้กระทำมาตั้งแต่ชาติหนหลัง

การทำสมาธิภาวนานี้ ถ้าบุคคลใดเกิดนิมิตมาก ก็อย่าได้ไปเกิดความกลัวจนกระทั่งเลิกปฏิบัติ ขอให้ปฏิบัติต่อไป โดยให้สติตั้งมั่นกำหนดรู้อย่างที่แนะนำมาแล้ว เมื่อเราทำต่อไปเรื่อยๆ ก็จะเกิดอานิสงส์ คือถ้าเป็นคนมีนิสัยดุร้าย จะเป็นคนใจดี ถ้าเป็นคนโกรธง่าย ก็จะค่อยๆ เบาบางลง ถ้าเป็นคนปัญญาทึบ เมื่อทำจิตสงบได้แล้ว ก็จะกลายเป็นคนที่ฟังอะไรรู้เรื่องเข้าใจในเหตุผล ถ้าเป็นคนที่ฉลาดอยู่แล้ว ก็จะเพิ่มพูนปัญญาให้มากขึ้นไปอีก ท่านจึงว่ามีอานิสงส์มาก

ขณะที่เราเกิดเห็นนิมิตขึ้นมา ถ้าเราแก้ความกลัวในนิมิตได้ ต่อไปก็จะสบาย เมื่อเราเกิดความกลัวขึ้น เราอย่าไปยึดถือสิ่งที่เราเห็นในนิมิตเป็นตนเป็นตัว เป็นเราเป็นเขา ให้กำหนดรู้ว่าเป็นมาร ซึ่งพระพุทธเจ้าเรียกว่า **"ขันธมาร"** หรือ **"กิเลสมาร"**

เราลองคิดดู พระพุทธเจ้าเองท่านยังมีมารมาคอยรังควาน ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะบาปอกุศลที่ได้กระทำมาในแต่ละภพแต่ละชาติได้ตามมากีดกันไม่ให้เราได้ทำความดี เกรงว่าเราจะหลุดพ้นจากอำนาจของเขา ขอให้พวกเรานักปฏิบัติทั้งหลายจงรู้เท่าทันในสิ่งเหล่านี้ไว้

กิเลสมารหรือขันธมารเหล่านั้น อย่าให้เราไปยึดเป็นตนเป็นตัว เป็นเราเป็นเขา ให้กำหนดเอาผู้รู้ ผู้รู้ก็คือใจเรา สติกับความรู้ให้เป็นอันเดียวกัน อย่าส่งไปตามอาการของนิมิตภายนอกที่เราปรากฏเห็น ให้เรารู้เท่าทันว่าสิ่งนั้นเป็นนิมิต ไม่ใช่เป็นของจริงตามที่เห็น ถ้าเรากำหนดรู้ไว้อย่างนี้สักพักหนึ่ง นิมิตเหล่านั้นก็จะหายไปเอง

เรื่องของนิมิตนี้จะเกิดหรือไม่เกิดไม่สำคัญ เพราะว่าการที่เราทำสมาธิภาวนาก็เพื่อมุ่งให้เกิดความสงบภายในจิตใจเท่านั้น ถ้าผู้ปฏิบัติสามารถทำจิตใจของตนให้สงบเป็นอารมณ์เดียวได้แล้วก็พอเท่านั้น ไม่มีนิมิตเกิดขึ้นก็ไม่เป็นไร

บางคนภาวนาเพื่ออยากเห็นสิ่งต่างๆ ความที่อยากเห็นสิ่งต่างๆ ไม่มีประโยชน์อะไรแก่จิตใจของเราเลย มีแต่กิเลสคือ **"ความอยาก"** คอยเผาจิตเผาใจเราอยู่อย่างเดียว

การภาวนา *ท่านต้องการให้เราปราบกิเลสของเราเท่านั้น* คือเห็นความโลภของตน เห็นความโกรธของตน เห็นความหลงของตน เห็นราคะตัณหาของตน เห็นมานะทิฏฐิของตน เมื่อเราเห็นกิเลสดังกล่าวแล้ว เราต้องวางแผนทำลายกิเลสของตนให้หมดสิ้นจากจิตใจของเรา สิ่งนี้จึงเป็นความรู้ความเห็นที่ถูกต้องตามหลักที่พระพุทธเจ้าท่านทรงแสดงไว้

บางคนภาวนาไปอยากเห็นภาพต่างๆ เช่น นรก สวรรค์ เทวดา เป็นต้น การที่ได้เห็นสิ่งเหล่านี้ไม่ได้มีอะไรแปลก ที่ว่าไม่แปลกก็เพราะว่าเมื่อเราเห็นแล้ว กิเลสของเราก็ยังอยู่เหมือนเดิม บางคนแถมยังทำให้เกิดกิเลสเพิ่มมากขึ้นเสียอีกด้วย คือถือว่าตนเองเป็นผู้วิเศษที่สามารถเห็นสิ่งต่างๆ เหล่านั้นได้ เลยไม่ยอมกราบไหว้ใครทั้งนั้น จนกลายเป็น **สัคคาวรณ์ มัคคาวรณ์** ปิดกั้นทางมรรคทางผลทางนิพพานไปโดยปริยาย ความเห็นสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นความเห็นที่ผิดจากหลักของศาสนา

ส่วนความเห็นที่ถูกนั้น คือการเห็นจิตตามความเป็นจริง เห็นกายตามความเป็นจริง คือเห็นธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ของตนและของคนอื่น สักแต่ว่าเป็นธาตุ ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา และเห็นว่าเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ถ้าเราสามารถเห็นได้แบบนี้แล้ว เรียกว่า **"เห็นกายตามความเป็นจริง"**

ส่วนที่ว่าเห็นจิตตามความเป็นจริงนั้น ท่านถือสภาพรู้เป็นตัว ไม่ได้ถือเวทนา ๓ เป็นตัว **เวทนา ๓** *ก็คือ* **สุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา** (ความไม่สุขไม่ทุกข์ คือเป็นกลาง) สิ่งเหล่านี้ก็จะต้องเห็นเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่มีตนไม่มีตัว ในเวทนา ๓ ถือแต่ความรู้เป็นตัว ถ้าเราสามารถเห็นได้แบบนี้แล้ว เรียกว่า **"เห็นจิตตามความเป็นจริง"**

ผู้ปฏิบัติทั้งหลาย สิ่งที่ได้พูดมาในวันนี้ก็อยากจะเน้นเรื่องนิมิตเป็นใหญ่ เพราะในสมัยนี้มีลัทธิที่สอนกันผิดๆ อีกมาก ขอให้ผู้ปฏิบัติจงนำไปพิจารณาและปฏิบัติตามนี้ ก็จะสมความมุ่งหวังทุกประการ

วัฏสงสาร

๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๕

วัฏสงสารหรือสังสารวัฏ คนพื้นบ้านพื้นเมืองเรามักจะเรียกว่า **"วัฏสงสาร"** ความหมายก็เหมือนกับล้อรถหรือล้อเกวียนที่จะนับหรือหาที่ใดเป็นที่ตั้งต้นไม่ได้ เหมือนกับโคลากเกวียน กงล้อก็หมุนเวียนเปลี่ยนไปเรื่อยๆ วัฏสงสารก็หมายถึงอย่างเดียวกัน

กิเลสเป็นเหตุให้กระทำกรรม เมื่อทำแล้วก็ได้รับผลของกรรม เรียกว่า **"วิบาก"** เมื่อรับวิบากแล้วก็ทำกรรมต่อไปอีก ทำกรรมแล้วก็ได้รับผลของกรรมหรือวิบากอีก กิเลสจึงเป็นเหตุให้ทำกรรมวนเวียนกันอยู่เช่นนี้เรื่อยไป จึงเรียกว่า **วัฏสงสาร** หรือ **สังสารวัฏ**

พระพุทธเจ้าท่านทรงแสดงว่า **กิจฺโฉ มนุสฺสปฏิลาโภ** *แปลว่า* **บุคคลเราเกิดมาเป็นมนุษย์ เป็นหญิงเป็นชายนี้ ไม่ใช่ของง่าย แสนจะยากที่สุด**

ท่านเปรียบเทียบไว้เหมือนเต่าตาบอดจมอยู่ในมหาสมุทร หนึ่งร้อยปีทิพย์จึงจะมีโอกาสโผล่ศีรษะขึ้นมาครั้งหนึ่ง ถ้าศีรษะเต่าตาบอดนั้นโผล่ขึ้นมาสวมไปในแอกที่ลอยอยู่ในมหาสมุทรพอดี จึงจะได้มีโอกาสเกิดเป็นมนุษย์ครั้งหนึ่ง มหาสมุทรนั้นกว้างเพียงใด ลึกเพียงใด ประมาณไม่ได้ ศีรษะของเต่าจะเข้าไปสวมอยู่แอกกลมๆ นั้นยากขนาดไหน ลองพิจารณาดูกันเอง

พวกคนพาลหรือพวกไม่รู้ไม่เชื่อก็ว่า *ถ้าคนเกิดมายาก ไม่ได้เกิดง่ายๆ ไฉนเล่าคนในโลกจึงมากมายจนไม่มีสถานที่ทำมาหากิน ที่ไร่ ที่นา ที่สวน ก็ไม่เพียงพอต่อการทำมาหากิน*

อธิบายได้ว่า คนเราเมื่อตายแล้ว เกิดเป็นอย่างใดก็ได้ เกิดเป็นสัตว์ชนิดใดก็ได้ มีตัวอย่างว่า ท่านหลวงพ่ออาจารย์พรหม บ้านดงเย็น จ.อุดรฯ ท่านสามารถระลึกชาติได้ ท่านว่าท่านเคยเกิดเป็นแมลงหวี่ มอด อย่างละชาติหนึ่ง

ในตำนานท่านกล่าวว่า เมื่อฆ่าเขาแล้ว จะต้องไปเกิดแทนเขา ๕๐๐ ชาติ พระพุทธองค์ท่านจึงแสดงไว้ว่า **"กว่าจะเกิดเป็นมนุษย์หญิงชายนี้แสนยากเย็นนักหนา เพราะมัวแต่จะต้องไปเกิดใช้หนี้เขาอยู่นั่นเอง"**

ข้อที่พวกคนพาลค้านว่า *ถ้าคนเกิดยากแล้ว ทำไมคนจึงมากมายจนไม่มีที่อาศัย ไม่มีที่ทำมาหากิน*

มีคำอธิบายว่า คนตายไปเกิดแทนสัตว์ สัตว์ก็ตายมาเกิดแทนคน สัตว์ที่ใช้กรรมเวรหมดแล้ว จะมาเกิดแทนคน สัตว์มีหลายจำพวก สัตว์น้ำ สัตว์บก สัตว์นรก เปรต เดรัจฉาน นับประมาณจำนวนมิได้

มีพุทธภาษิตใจความว่า **"มนุษย์ทั้งหลายในโลก ผู้ที่จะไปเกิดสุคติในโลกนี้หรือโลกสวรรค์ไปมีความสุขนั้น มีจำนวนเท่ากับเขาโค ส่วนที่ไปเกิดในทุคติภูมิทั้งสี่ คือ นรก เปรต อสูรกาย เดรัจฉาน นั้นมีจำนวนมากเท่ากับขนโค"** เราลองเปรียบเทียบดูว่า **ขนโคกับเขาโค** *อย่างไหนจะมีมากกว่ากัน*

อีกพุทธภาษิตหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงนำฝาบาตรตักลงในดินแล้วตรัสว่า **"ผู้ที่ไปสู่สุคตินั้น เท่ากับฝุ่นละอองที่ติดฝาบาตร ส่วนผู้ที่ไปทุคตินั้น เท่ากับฝุ่นละอองที่อยู่ในโลกทั้งหมด"** ผู้ที่ไปสู่สุคตินั้นเพียงนิดเดียว ส่วนผู้ที่ไปทุคตินั้นมีคณานับไม่ถ้วน เกิดเป็นมนุษย์แล้วก็เกิดเป็นเปรต อสูรกาย สัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน กันอีก

การได้เกิดเป็นมนุษย์ชายหญิงนี้แสนยาก หลวงพ่อ หลวงตา หลวงปู่ ท่านจึงเหนื่อยหน่ายที่สุดเมื่อพูดถึงเรื่องของการเกิด พูดง่ายๆ กลัวการเกิดยิ่งกว่ากลัวช้างกลัวเสือเสียอีก แม้แต่พระพุทธเจ้าเอง เป็นพระโพธิสัตว์แท้ๆ ยังได้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานในชาติที่บารมียังอ่อน พระองค์เกิดตั้งแต่สัตว์เล็กคือนกกระจาบ จนกระทั่งถึงสัตว์ใหญ่คือช้าง ในคัมภีร์ไม่เคยกล่าวว่าพระองค์เคยเกิดเป็นสัตว์นรก

ทาน ศีล ภาวนา *นี้เป็นสมบัติที่แสนวิเศษในโลก* ท่านว่าไว้ดังนี้

ผู้ใดอยากรวย ให้ทำทานเอาไว้
ผู้ใดอยากสวย ให้รักษาศีลเอาไว้
ผู้ใดอยากมีสติปัญญาดี ให้ภาวนาเอาไว้

ถ้าเราไม่เชื่อพระพุทธเจ้าแล้วจะเชื่อใคร ท่านกล่าวไว้ว่า **"พระพุทธเจ้าสามารถที่จะตัดนิสัยเก่าให้ขาดหมดสิ้น แต่สาวกจะเป็นองค์ไหนก็ตามก็ไม่สามารถที่จะตัดนิสัยเก่าให้หมดสิ้นได้"**

อย่างเช่น พระโมคคัลลาน์เคยเป็นช้าง พระสารีบุตรเคยเป็นลิง ถึงแม้ในชาติสุดท้ายจะเป็นพระขีณาสพอรหันต์ก็ตาม ก็ยังชอบวิ่งขึ้นขอนไม้กระโดดโลดเต้นอยู่

ในวันนี้พูดเกี่ยวกับวัฏสงสารมาก็เห็นว่าพอสมควรแก่กาลเวลา เอวัง

ฌาน

๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

วันนี้จะขอพูดเรื่องการเจริญฌานให้พวกท่านทั้งหลายได้ฟังกัน เพื่อที่จะได้นำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป ขอให้ตั้งใจกันให้ดีๆ อย่าได้ส่งจิตส่งใจออกไปรับอารมณ์อย่างอื่นเพราะจะไม่มีประโยชน์เลย

หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ท่านสอนให้พวกเราบำเพ็ญสมถะ ก็คือการเจริญฌาน ๔ นี่เอง คำว่า **ฌาน ๔** *ก็คือ* **๑. ปฐมฌาน ๒. ทุติยฌาน ๓. ตติยฌาน ๔. จตุตถฌาน**

สัมมาสมาธิ หมายความว่า ให้เจริญฌานทั้งสี่ให้สำเร็จเสียก่อน จึงจะเกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า **"ไตรลักษณ์หรือญาณทัสสนะ"**

ญาณ แปลว่า ความรู้ **ทัสสนะ** แปลว่า ความเห็น

ดังนั้น **ญาณทัสสนะ** หมายความว่า ทั้งรู้ทั้งเห็น เรียกว่ารู้ดีรู้ชอบ เห็นดีเห็นชอบ คือการเห็นกายเวทนา และจิตเวทนานี่แหละ

ถ้าพูดแบบสรุปใจความ ฌานทั้งสี่กับวิปัสสนานี้ ไม่สามารถที่แยกกันได้ เป็นคู่กันไปเรื่อยๆ ถึงแม้จะได้สำเร็จเป็นพระโสดาอริยมรรคบุคคลแล้ว หรือเจริญมรรคหนึ่งๆ นับตั้งแต่ปฐมมรรค เรียกว่า **อนุโลม ปฏิโลม**

ท่านหลวงปู่มั่นท่านจึงสรุปในมุตโตทัยว่า **ให้หัดมีอนุโลม ปฏิโลม**

อนุโลม *คือ การพิจารณาร่างกาย*
ปฏิโลม *คือ การกำหนดจิต*

ที่ว่า **ฌานทั้ง ๔ กับ วิปัสสนา แยกกันไม่ได้** *ก็คือ* **ถ้าฌานเสื่อม วิปัสสนาก็ไปไม่ได้ ไม่สะดวก** เมื่อเข้าฌานเข้าสมาธิแล้ว เมื่อถอนออกมา ก็มาพิจารณารูปร่างกายของเราและเวทนา

เวทนา เมื่อเรานั่งนานไปก็จะเกิดการปวดแข้งปวดขา เรียกว่า **ทุกขเวทนา** ถ้าสำเร็จฌานนับแต่ปฐมฌานเป็นต้นไป เรียกว่า **วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา** โดยจะมีเอกัคคตา ปีติ และ ความสุข เป็นเครื่องหมาย

เมื่อผู้ปฏิบัติทำได้ถึงขั้นนี้แล้ว เรียกว่าอิ่มกายอิ่มใจ จิตจะสงบไปเกือบตลอดวัน ไม่อยากพูดจากับใคร ไม่อยากพบกับใคร เพราะมันเกิดความสงบ ถึงเวลากลางคืนจะทำความเพียรทั้งคืนไม่นอนตลอดคืนก็ยังอยู่ได้ นี่เรียกว่า **"ธมฺมปีติ สุขํ เสติ"** *ผู้มีปีติธรรมย่อมถึงความสุขได้*

ขอให้เข้าใจว่า ถ้าเราจะใช้แต่วิปัสสนาพิจารณาแต่รูปนาม พิจารณาไปนานๆ เกินกำลังของสติปัญญา มันก็ชักล้าไปเหมือนกัน พิจารณามันจะไม่ชัด ปัญญามันจะอ่อนลง จึงควรไปนั่งสมาธิ เมื่อเราไปเข้าสมาธิ เรียกว่า **ปฏิโลม** เมื่อเราเข้าฌานจิตรวมสนิทดีแล้ว จนสำเร็จฌาน มี ปีติ สุข เอกัคคตา เสวยสุขอยู่ในฌานขนาดเป็นชั่วโมงๆ หรือในบางครั้งตลอดทั้งคืนเลยก็มี

เมื่อจิตถอนจากสมาธิแล้ว จิตเป็นสมาธิที่ดี เมื่อเราพิจารณารูปร่างกาย หรือเวทนา ความสุข ความทุกข์ มันก็จะพิจารณาได้ชัดเจน พิจารณากายก็เห็นกายชัดเจน พิจารณาร่างกายถึงขนาดเห็นเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ในบางครั้งจนเกิดร้องไห้ เพราะสลดสังเวชตนเอง บางทีเกิดเห็นตับ ไต ไส้ ก็เกิดสังเวช เมื่อเกิดสังเวชแล้ว เมื่อเราไปเข้าสมาธิอีก จิตก็จะรวมได้อีก

ตกลงว่า **ฌานกับวิปัสสนานี้ เป็นเครื่องรับซึ่งกันและกัน** เหมือนกับตัวอย่างเช่น นายช่างเขามีเครื่องมือ ก็คือพวกมีด ขวาน ถ้านำเครื่องมือไปใช้แต่เพียงอย่างเดียว มันก็จะหมดคมได้เหมือนกัน เมื่อหมดคมแล้ว นายช่างเขาต้องเอาเครื่องมือนั้นมาลับอีก เมื่อลับได้คมเหมือนเดิมแล้วก็สามารถที่จะนำไปใช้ได้ดีเหมือนเดิม ฉันใดก็ฉันนั้น **เราจะใช้แต่วิปัสสนาเอาแต่พิจารณาอย่างเดียวก็ทำให้ปัญญาอ่อนลงได้เหมือนกัน เราจึงต้องเข้าสมาธิเพื่อเพิ่มพลังเข้าไปใหม่ ถ้าเราไม่สำเร็จฌานเสียก่อน เราก็จะเดินวิปัสสนาไม่ได้ ขออย่าให้เรากลัวฌาน ฌานเป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุด** ในหลักธรรมท่านจึงกล่าวไว้ว่า *"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงมีฌานเป็นเกราะ จงมีฌานเป็นที่พึ่ง และจงมีฌานเป็นเครื่องอยู่เถิด"*

*คนที่ไม่มีฌานก็คือคนสามัญที่มีจิตใจไม่สงบ ฟุ้งซ่าน คิดออกไปนอกกาย คิดไปตามอารมณ์สัญญา จิตยึดไม่อยู่ ก็เพราะจิตไม่มี**เครื่องอยู่**นั่นเอง ถ้าจิตมีเครื่องอยู่ คือมีฌาน ก็จะมีปีติ ความสุข และจิตถึงเอกัคคตา เป็นจิตดวงเดียว เกิดความอิ่มใจ นี่เป็นเครื่องอยู่ ธรรมดาจิตที่สงบนั่นแหละเรียกว่า **ฌาน***

ถ้าจิตไม่สงบแล้ว เราจะพิจารณาร่างกายได้อย่างใด จะพิจารณาเวทนา หรือความสุขความทุกข์ได้อย่างใด เหมือนกับพ่อค้าไปทำการค้าขายต่างจังหวัด ถ้ายังไม่มีที่พักแล้วจะไปค้าขายที่นั่นได้อย่างใด เรียกว่าพ่อค้านั้นยังไม่มีที่อยู่ หรือแม้แต่ข้าราชการที่ย้ายไปอยู่ต่างจังหวัด เขาก็ยังมีบ้านรับรองให้ ถ้าเราไม่มีบ้านอยู่ ร่างกายของเราจะอยู่ได้อย่างไร นี่เป็นการเปรียบเทียบทางโลกให้ฟัง

เมื่อเราเข้าฌานได้แล้ว เราอย่าไปติดในฌาน ท่านว่าไว้ *"ถ้าไปติดในฌาน ก็มีบุญในฌาน ตายไปก็จะไปเกิดในรูปพรหม ๑๖ ชั้น เรียกว่ายินดีในฌาน ติดอยู่ในฌาน"* แต่ถ้าเราไม่ยินดี ถึงจะเกิดความสุขในฌาน เราก็ไม่พอใจในสุขในฌานนั้น เพราะเรารู้เท่าทันสุขในฌาน ซึ่งก็คือ สุขเวทนา

เมื่อเรารู้ถึงสุขเวทนา มันก็จะรู้ทันทุกขเวทนาได้เหมือนกัน สุขเวทนาที่เกิดจากฌาน หรือทุกขเวทนาที่เกิดจากการปวดแข้งปวดขาหรือจากโรคภัยต่างๆ นั้นก็เหมือนกัน

ถ้าเราพิจารณาได้อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ถ้าเรายินดีในความสุข และเศร้าใจในความทุกข์ เรียกว่า ใจลำเอียง ใจไม่เป็นกลาง เราต้องทำใจให้เป็นกลาง คือให้เห็นว่าสุขหรือทุกข์มีค่าเท่ากัน เป็นของคู่กัน ถ้าเราไปยึดเอาความสุข เราก็จะได้รับเอาความทุกข์มาด้วย เรียกว่าเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องได้แถมอีกอย่างหนึ่ง เพราะเป็นของคู่กัน เช่น เราเอาความเกิด ก็จะได้ความตายมาด้วย เอาความรัก ก็ได้ความชังมาด้วย มีร้อนก็ต้องมีหนาว เรื่องของโลกเป็นเช่นนี้

ถ้าเราไม่ยินดีในสุขในทุกข์ เห็นสุขกับทุกข์เป็นอันเดียวกัน นี่เรียกว่าจิตไม่ลำเอียง เรารู้เวทนา เรียกว่า "เวทนานุปัสสนา"

ถ้าเราจะเอาจิตออกจากมิจฉาสมาธิ ต้องเอากายกับใจเป็นหลัก ความรู้อย่างอื่นต้องปล่อยหมด ได้รู้ได้เห็นได้ยินได้ฟังอะไร ต้องละวางให้หมด ทำใจให้เป็นกลาง ปล่อยความยินดียินร้าย ให้ตั้งอุเบกขาเป็นหลัก อันนี้เป็นสิ่งที่สำคัญขอให้จำให้ดี

เมื่อเราเข้าถึงฌานที่สามแล้ว เราท่านส่วนมากไปเข้าใจผิดคิดว่าเป็นพระนิพพานแล้ว เข้าใจว่าหมดกิเลสแล้ว เป็นอย่างนั้นเสียโดยมาก เรียกว่า **"หลงฌานหรือติดฌาน"**

สมถะและวิปัสสนาเป็นของคู่กันไปเรื่อยๆ เมื่อสมถะแก่กล้าจนกลายเป็นวิปัสสนา การพิจารณาร่างกายนี้ก็ใช้สัญญานี่แหละเสียก่อน ขอให้จำไว้

นี่ก็ได้พูดเรื่องฌานมาจนพอสมควรแก่เวลา เอวัง

วิปลาส

๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๕

พวกเราท่านนักปฏิบัติทั้งหลาย เราต้องคอยแสวงหาครูบาอาจารย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันนี้ เพราะการภาวนานั้นใช่ว่าจะไม่สามารถที่จะเกิดโทษได้ ที่พูดเช่นนี้เพราะบางครั้งเราอาจจะเดินทางผิดก็ได้ เมื่อเราผิดแล้วหรือสงสัยว่าจะถูกหรือผิด เราต้องรีบไปหาครูบาอาจารย์ที่สามารถจะช่วยชี้แนะเราได้ บางครั้งการภาวนาก็สามารถที่จะทำให้เกิด**สัญญาวิปลาส** *คือความคิดที่เห็นผิดจากความเป็นจริง* ในหลักท่านเรียกว่า **"มิจฉาทิฏฐิ"**

การที่เราจะเริ่มหัดภาวนา ในเบื้องแรกเราจะต้องเข้าหาครูบาอาจารย์ที่ท่านฉลาด ท่านที่เคยผ่านอุปสรรคเหล่านี้มาแล้ว เพราะเมื่อเวลาที่เรามีปัญหา ท่านจะสามารถที่จะช่วยเราได้ถูกต้อง ท่านกล่าวว่า *แม้อาจารย์ท่านใดจะได้สมาธิขนาดไหน ได้รับปีติความสุขอย่างขนาดไหน จะระลึกชาติได้สักกี่ชาติก็ตาม ถ้าไตรลักษณ์ยังไม่เกิดแล้ว ท่านก็ยังจัดเป็น* **"มิจฉาสมาธิ"** เพราะว่าในชั้นนี้มักจะเดินทางที่ผิดเป็นส่วนมาก

จิตวิปลาส *คือ ความเห็นที่ผิดจากความเป็นจริง ความคิดที่เห็นผิด* เช่น คิดว่าของไม่เที่ยงสำคัญกว่าของเที่ยง ของที่เป็นทุกข์สำคัญกว่าสิ่งที่เป็นสุข

จะยกตัวอย่างให้ฟัง ในสมัยก่อนนั้นได้ข่าวท่านอาจารย์ "สงค์" ประกาศตนเองว่าตนสำเร็จอรหันต์ ท่านเจ้าคุณสมเด็จมหาวีรวงศ์ ท่านจึงสั่งให้ท่านอาจารย์สงค์เข้าไปกรุงเทพฯ เพื่อที่ทำการสอบสวน

มหาเมฆได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้ากรรมการสอบสวน มีคณะกรรมการร่วมด้วยหลายองค์ คณะกรรมการได้ถามเกี่ยวกับเรื่องพระธรรมวินัยหลายเรื่อง อาจารย์สงค์ได้แสดงเป็นภาคไปเลย ไม่มีการติดขัด พอสอบสวนเสร็จแล้วก็ให้ขังไว้ในกุฏิ ไม่ให้ออกบิณฑบาต ในที่สุดคณะกรรมการไม่สามารถที่จะสรุปได้ว่าเป็นจริงเท็จอย่างใด คณะกรรมการจึงไปกราบเรียนเจ้าคุณสมเด็จมหาวีรวงศ์

พอดีในระหว่างนั้น หลวงปู่มั่นท่านเข้าไปพักอยู่ที่วัดสระปทุม พวกคณะกรรมการจึงมากราบเรียนหลวงปู่มั่นให้ช่วยพิจารณา เมื่อคณะกรรมการรายงานจบลง หลวงปู่มั่นท่านก็นั่งหลับตาไม่ถึงห้านาที ท่านก็ลืมตาขึ้นและชี้ไปที่อาจารย์สงค์ และว่า

"สงค์ ท่านเข้าสมาธิไม่มีอนุโลม มีแต่ปฏิโลม เข้าแล้วไม่ออก ตาท่านขวางแล้วนั่น"

พูดเพียงเท่านั้นแหละ อาจารย์สงค์ทำตาปริบๆ ก้มลงกราบที่เท้าหลวงปู่มั่น และว่า

"ผมนับถือท่านเป็นอาจารย์"

แก้กันเท่านี้เพราะท่านรู้วาระจิต ที่ว่าท่านอาจารย์สงค์เข้าสมาธิมีแต่ปฏิโลม คือเข้าแล้วไม่ออก ไม่มีอนุโลม ทำให้เกิดวิปลาสได้ นี่ยกตัวอย่างให้ฟัง

อีกเรื่องหนึ่ง มีแม่ชีคนหนึ่งแสดงบุพเพนิวาสระลึกชาติได้ พยากรณ์ตนเองแล้วก็ไปพยากรณ์บรรดาพระเณรว่าคนนั้นเคยเป็นลูกท่านเท่านั้นเท่านี้ชาติ เมื่อแม่ชีแสดงไปอาจารย์ที่อยู่ด้วยหลงเชื่อไประยะหนึ่ง แต่พระเณรไม่ค่อยเชื่อเท่าใด ถ้าผู้ใดไม่เชื่ออาจารย์ท่านจะดุเอา และว่า *"อย่าไปดูหมิ่นเขา แม้เขาจะเป็นหญิง"*

จนกระทั่งอยู่ต่อมา แม่ชีก็เกิดอาการแปลกๆ บางครั้งก็หัวเราะโดยไม่มีเหตุผล บางวันก็ร้องไห้ ท่านจึงจัดให้ท่านเจ้าคุณญาณฯ (อาจารย์สิงห์) อาจารย์ฝั้น ไปแก้ แม่ชีผู้นั้นจึงหายได้

การเรียนบำเพ็ญสมถะจึงจำเป็นต้องมีครูบาอาจารย์ เราจึงต้องรู้ไว้ว่าที่แห่งไหนมีครูบาอาจารย์อยู่บ้าง เพื่อว่าในอนาคตเราจะออกปฏิบัติเราจะได้รู้ไว้ ถ้าเป็นวิปลาสแล้วอยู่คนเดียวจะแก้ไขยาก

ในสมัยพุทธกาล ถ้าเป็นพระต้องให้ได้ ๕ พรรษาเสียก่อนจึงจะออกเด็ดเดี่ยวได้ เรียกว่า **"พ้นนิสัย"** เมื่อออกไปแล้ว ถ้าเกิดไปเป็นอะไร ก็จะต้องกลับมาหาครูบาอาจารย์ที่เคยทรมานกันนั่นแหละจึงจะหายได้

คนที่ไม่มีครูบาอาจารย์ จะไม่ยอมแก้ไขอะไรง่ายๆ ดังนั้นจึงต้องกลับมาหาครูบาอาจารย์ที่เคยทรมานกันนั่นแหละ จึงว่าจะอยู่ห่างไกลก็จำเป็นต้องไป เพราะเป็นเรื่องของการปฏิบัติ เมื่อจิตใจเป็นอย่างใดมีข้อสงสัยอย่างใด จะได้ไปศึกษากับท่านเสียก่อนที่จะผิด

อาตมาเกรงว่าในอนาคตอีก ๒๐ ปีข้างหน้า กลัวว่าจะหมดสมัยของครูบาอาจารย์ผู้ที่ชำนาญ เพราะการปฏิบัติตนของพระเณรในสมัยนี้ค่อนข้างจะหย่อนยาน และมักจะเดินทางที่ผิด

กามสุขัลลิกานุโยค *เป็นความผิดอย่างยิ่งของพระเณร* เพราะยังติดอยู่ใน **"กามสุข"** คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ลาภสักการะ ยศ สรรเสริญ ยังหวั่นไหวในโลกธรรม เมื่อประสบสุขก็มักจะหลงสุข ประสบทุกข์ก็จะเสียใจ ได้รับสรรเสริญก็หลงสรรเสริญ สิ่งเหล่านี้เรียก **โลกธรรม ๘** เรียกว่าผิดทาง

อัตตกิลมถานุโยค *คือทรมานกายให้ได้รับความยากลำบาก* อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญทุกรกิริยามาแล้ว แต่ในบางครั้งก็สามารถที่จะทำเป็นครั้งคราวได้เพื่อเป็นการทดลองกำลังใจของเราดู แต่จะต้องทำแล้วร่างกายไม่เหน็ดเหนื่อย ทำแล้วสบายกายสบายใจ ตามหลักที่ว่า **"สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาติ"** *ผู้ใดได้ดื่มรสพระธรรมแล้ว ย่อมจะชนะรสทั้งปวง* อันนี้แหละที่เป็นสิ่งที่ให้ต้องทดลอง

นี่ก็เห็นว่าพูดมาพอสมควร เอวัง

ปุคคลสูตร

๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖

พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า *"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกมีอยู่ในโลกนี้ ไม่ได้ขาดจากโลกนี้"* ๔ จำพวก มีพวกใดบ้างละ คือ

๑. ตโม ตมปรายโน คือ มืดมาแล้วมืดไป
๒. ตโม โชติปรายโน คือ มืดมาแล้วสว่างไป
๓. โชติ ตมปรายโน คือ สว่างมาแล้วมืดไป
๔. โชติ โชติปรายโน คือ สว่างมาแล้วสว่างไป

ตโม ตมปรายโน *คือ มืดมาแล้วมืดไป* หมายความว่า เมื่อมาเกิดก็เกิดด้วยบาปอกุศล ต้องมาทุกข์มาจนตลอดจนกระทั่งวันตาย คำว่า **มืด** คือไม่มีปัญญา ไม่มีทาน ศีล ภาวนา

ตโม โชติปรายโน *คือ มืดมาสว่างไป* หมายความว่า มาเกิดด้วยบาปอกุศล เกิดในตระกูลต่ำที่ยากจน แต่เกิดมีศรัทธาเลื่อมใสในทาน ศีล ภาวนา คือขวนขวายให้ทานตามมีตามเกิดไม่ว่าจะมากน้อยก็ตาม พยายามรักษาศีลห้าให้บริสุทธิ์มากที่สุด ตลอดจนหัดนั่งสมาธิภาวนา ด้วยอานิสงส์เหล่านี้ทำให้เขาได้กลับกลายเป็นคนที่มั่งมีศรีสุขด้วยทรัพย์สมบัติ เขายิ่งเลื่อมใสในศาสนามากยิ่งขึ้นเพราะทำแล้วสามารถที่ให้ผลเห็นทัน เมื่อตายไปก็สู่สุคติ เรียกว่ามืดมาแล้วสว่างไป

โชติ ตมปรายโน *คือ สว่างมาแล้วมืดไป* หมายความว่า มาเกิดในตระกูลที่สูง เพราะผลบุญในชาติก่อนๆ มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ แต่เป็นคนที่ประมาท ไม่สนใจใน ทาน ศีล ภาวนา เมื่อเขาตายไปก็จะไปสู่ทุคติภูมิ เพราะผลที่เขาประมาทเมื่อตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ เรียกว่าสว่างมาแล้วมืดไป

โชติ โชติปรายโน *คือ สว่างมาแล้วสว่างไป* หมายความว่า มาเกิดด้วยผลบุญกุศล เกิดในตระกูลที่พร้อมด้วยทรัพย์สมบัติ รวมทั้งสิ่งต่างๆ และก็ยังยินดีในทาน ศีล ภาวนา ไม่ลืมว่าที่เรามีสมบัติและสิ่งต่างๆ ได้เช่นนี้ก็เพราะอานิสงส์ของการที่เราประพฤติ กาย วาจา ใจ ที่สุจริตอยู่ในศีลธรรม เมื่อตายไปแล้วเขาก็จะได้เสวยแต่กุศลสุขที่เขาได้กระทำมาแต่ยังมีชีวิตอยู่

ขอให้ท่านทั้งหลายจงพิจารณาดูว่าท่านเข้ากับจำพวกใด ถ้าท่านเข้าอยู่ในจำพวกที่ว่า *มืดมาแล้วสว่างไป* และ *สว่างมาแล้วสว่างไป* ก็ให้จงปฏิบัติยิ่งๆ ขึ้นไปเถิด เพราะจะเป็นประโยชน์กับตัวท่านเอง แต่ถ้าท่านเข้าในจำพวกที่ว่า *มืดมาแล้วมืดไป* และ *สว่างมาแล้วมืดไป* ก็ขอให้รีบแก้ไขตัวเอง มิเช่นนั้นแล้วท่านจะได้รับแต่ความทุกข์ทรมานเป็นอย่างมาก

เมื่อเราทราบเช่นนี้แล้ว เราคงจะเห็นว่าจิตใจที่สูงแล้วก็ยังสามารถลงมาสู่ที่ต่ำได้อีก ถ้าเรายังมัวเมาในสิ่งต่างๆ ไม่สนใจในหลักพระศาสนา ถึงจะมีชาติตระกูลเป็นถึงพราหมณ์มหาศาล คฤหบดีมหาศาล กษัตริย์มหาศาล ถ้าได้ประพฤติกายทุจริต วาจาทุจริต ใจทุจริต ไม่มีศีลธรรมแล้ว ก็จะสามารถลงมาสู่ตระกูลที่ต่ำต้อยได้

พระพุทธเจ้าทรงตรัสอีกว่า ***"บุคคล ๗ จำพวก มีอยู่ในโลกไม่ได้ขาดจากโลกนี้ มีอยู่ในโลกหาได้อยู่ในโลก บุคคล ๗ จำพวกนี้เปรียบเทียบกับคนที่จมน้ำ"*** คือ

บุคคลประเภทที่ ๑ จมแล้วไม่โผล่ จมมิดไปเลย ไม่มีการโผล่ เรียกว่าจมน้ำตาย

บุคคลประเภทที่ ๒ โผล่ขึ้นแล้วกลับจมลงอีก อันนี้เพราะเหตุคุณธรรมเสื่อม จึงกลับจมลงอีก เคยมีศีลมีธรรมมาแล้วแต่กลับมาประมาท เป็นคนที่ทุศีล เรียกว่าคุณธรรมเสื่อม

บุคคลประเภทที่ ๓ โผล่ขึ้นแล้วเฉยอยู่ อันนี้คุณธรรมไม่เสื่อม แต่ไม่มีการขวนขวายในภาวนาสมาธิ แต่ยังมีคุณธรรมอยู่ ยังจะให้ผลต่อไปอีกหลายภพหลายชาติด้วยเพราะผลของทานและศีล

บุคคลประเภทที่ ๔ โผล่ขึ้นมาเหลียวซ้ายแลขวา มองเห็นฝั่ง อันนี้จัดเป็นอริยบุคคลขั้นต้น คือ **พระโสดาบัน**

บุคคลประเภทที่ ๕ โผล่ขึ้นแล้วว่ายต่อไป อันนี้จัดเป็นอริยบุคคลขั้นที่สอง คือ **พระสกทาคามี**

บุคคลประเภทที่ ๖ โผล่ขึ้นแล้วสามารถที่ว่ายมาขึ้นฝั่งได้ อันนี้จัดเป็นพระอริยบุคคลขั้นที่ ๓ คือ **พระอนาคามี**

บุคคลประเภทที่ ๗ โผล่ขึ้นแล้วขึ้นอยู่บนบก อันนี้จัดเป็นอริยบุคคลขั้นสูงสุด คือ **พระขีณาสพอรหันต์**

ในจำนวน ๗ จำพวกนี้ แบ่งเป็นอริยบุคคล ๔ จำพวก และสามัญชน ๓ จำพวก อันนี้เป็นคติสอนให้พวกท่านทั้งหลายได้พิจารณาเพื่อเป็นศรัทธาวิริยะ ศรัทธาความเพียร ให้กับตนเอง บุคคล ๗ จำพวก เมื่อแรกก็จมน้ำอยู่ด้วยกันนั่นแหละ ใน ๗ จำพวกนี้มีพ้นไปได้ ๔ จำพวก ยังเหลืออยู่ในโลกมนุษย์อีก ๓ จำพวก และยังจมอยู่อีก ๑ จำพวก ท่านจึงแบ่งเป็นดอกบัว ๔ เหล่า

๑. ที่จมไม่โผล่เลย ท่านเปรียบเหมือนกับดอกบัวที่ผลิออกจากรากเหง้าในน้ำ ยังจะเป็นอาหารของเต่า ปู ปลา ไม่มีทางที่จะโผล่ได้ ไม่มีทางที่จะบานได้

๒. ที่จมอยู่ครึ่งน้ำ ท่านเปรียบว่าสามารถที่พ้นมาจากพวกเต่า ปู ปลา แล้ว แต่ก็ไม่สามารถที่จะพ้นได้แน่นอน อาจจะกลับไปเป็นอาหารของเต่า ปู ปลา อีกก็ได้

๓. ขึ้นมาเสมอกับขอบน้ำ ท่านเปรียบเหมือนกับแสงอาทิตย์สามารถที่จะฉายไปโดนได้บ้าง

๔. โผล่ขึ้นจากน้ำแล้ว ท่านเปรียบว่าเมื่อได้รับแสงอาทิตย์แล้ว ก็สามารถที่จะผลิดอกได้ง่าย

เมื่อสรุปใจความก็ได้ว่า **บุคคลที่จะสามารถที่จะพ้นจากอบายภูมิมีอยู่ ๒ ประเภท** *คือ ประเภทที่อยู่พอดีขอบน้ำ และพ้นน้ำอยู่แล้ว* สองพวกนี้เมื่อได้รับคำอธิบายสั่งสอนจากครูบาอาจารย์ ก็จะมีความเชื่อและจะปฏิบัติตามหลักของศาสนา *แต่ในประเภทที่อยู่ใต้น้ำและอยู่กลางน้ำนั้น ถึงแม้จะได้ยินได้ฟังคำสั่งสอนก็จะไม่สนใจ เห็นเป็นเรื่องไม่มีแก่นสารสาระอะไร* **คนสองจำพวกนี้ เมื่อตายไปก็จะมีอบายภูมิเป็นที่ไปอย่างแน่นอน**

ที่ได้แสดงเรื่องปุคคลสูตรที่แบ่งจำพวกของบุคคลไว้เป็นประเภทต่างๆ นี้ ก็เพื่อให้พวกเราท่านได้ทบทวนดูตัวเองว่าตัวเองจัดอยู่ในจำพวกใด จะต้องแก้ไขหรือปรับปรุงอย่างไร หรือไม่เพื่อเป็นประโยชน์กับท่านทั้งหลายเอง

เห็นว่าสมควรแก่เวลา

อุปาทาน ๔

อุปาทาน *คือ* **การถือมั่นในข้างเลว** ได้แก่ การดื้อรั้น เป็นต้น ท่านจัดอุปาทานไว้ดังต่อไปนี้

๑. กามุปาทาน คือ การถือมั่นถือรั้นในวัตถุกามอันเป็นเหตุให้ถือตัวถือตน และเป็นเหตุให้แสวงหาในทางที่ผิดศีลธรรม ผู้ที่ตกอยู่ในกามุปาทาน ย่อมไม่มีเวลาที่ได้รับความสุข

การถือมั่นในวัตถุกาม คือ ถือในรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น ทำให้เราหมกมุ่นติดใจอยู่ในวัตถุกามนั้นว่าสิ่งนั้นเป็นของเรา จนเป็นเหตุให้อิจฉาหรือหึงหวงผู้อื่น

๒. ทิฏฐุปาทาน คือ การไม่เชื่อความเห็นของผู้อื่น เป็นเหตุให้มักจะแตกจากมิตรจะคบค้าสมาคมท่านผู้ใดก็ไม่คบนานถึงไหน เพราะเขาเห็นทิฏฐิอันผิดของตนเสมอ แม้ใครสั่งสอนว่ากล่าวในทางที่ดีที่ชอบล้วนแต่เป็นผลนำความเจริญมาสู่ตน ตนเองก็ไม่เชื่อถือในถ้อยคำเหล่านั้น

๓. สีลัพพตุปาทาน คือ การถือในธรรมเนียมที่ตนประพฤติมา หรือได้เคยนับถือมาจนชินด้วยอำนาจความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาจอำนวยผลให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ตรงกับคำที่ว่า **"ถือมงคล ตื่นข่าว"** ในเหตุอันที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ จนเป็นเหตุให้งมงาย

๔. อัตตวาทุปาทาน คือ ความถือตัวถือตนว่าเราว่าเขา ด้วยอำนาจมานะ จนถึงกับเป็นเหตุถือพวก แตกความสามัคคีธรรมในระหว่างพวกพ้อง

ศีล สมาธิ ปัญญา

การใช้สติคอยกำหนดรูปนามอยู่อย่างนั้นเป็นตัวศีล คืออินทรีย์สังวรศีลโดยตรง

เมื่อสติตั้งมั่นอยู่หรือแน่วแน่อยู่กับอารมณ์ หรืออิริยาบถที่กำหนดนั้น นั่นแหละ คือ สมาธิ ซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดปัญญา การรู้เห็นความเกิดดับของรูปนามจนไตรลักษณ์ปรากฏ คือ ปัญญา

ดังที่กล่าวมานี้จึงตรงกับหลักที่ว่า **ศีลเป็นเหตุให้เกิดสมาธิ สมาธิเป็นเหตุให้เกิดปัญญา**

ฉะนั้น **การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน** จึงได้ชื่อว่าปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา และพึงเข้าใจต่อไปว่า **การเจริญมรรค ๘** นั้นมิใช่อื่นไกล คือการเจริญสมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน นี้เอง

ถ้าไม่ได้เจริญสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน จะเรียกว่าเจริญมรรค ๘ ไม่ได้ เพราะว่า มรรค ๘ ไม่ใช่อื่นไกล ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้เอง

ธรรมสมาทาน ๔

คำว่า **สมาทาน** ได้แก่ การกระทำกรรม ท่านจำแนกไว้ ๔ อย่าง คือ

๑. ธรรมสมาทานบางอย่างให้ทุกข์ในปัจจุบัน และมีทุกข์เป็นวิบากต่อไป ได้แก่ การกระทำกรรมที่เป็นอกุศลโดยที่ไม่มีใจสมัคร ทำโดยความจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งบังคับ เมื่อทำกรรมเช่นนี้ก็ย่อมได้รับความเดือดร้อนใจเป็นผล เช่น บุคคลประพฤติอกุศลกรรมบถโดยฝืนใจประพฤติ จึงได้รับทุกข์โทมนัสเป็นผลในภายหลัง ดังนี้เป็นต้น

๒. ธรรมสมาทานบางอย่างให้ทุกข์ในปัจจุบัน แต่มีสุขเป็นวิบากต่อไป ได้แก่ การกระทำกรรมที่เป็นกุศลโดยความสมัครใจ ได้รับความยากลำบากในขณะที่ทำนั้น แต่ต่อไปได้รับผลอันเป็นที่พึงพอใจ เช่น บุคคลประพฤติกุศลกรรมบถด้วยความบากบั่นจนเป็นผลสำเร็จ ประสบทุกข์ในตอนต้น ครั้นแล้วก็ได้รับผลคือความสุขโสมนัสในภายหลัง เป็นต้น

๓. ธรรมสมาทานบางอย่างเป็นสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นวิบากต่อไป ได้แก่ การกระทำกรรมที่เป็นอกุศลโดยความสมัครใจ ได้รับความสะดวกและพอใจในตอนต้น ครั้นแล้วเมื่อถึงคราวผลของบาปอกุศลกรรมนั้นอำนวยให้ จึงได้รับความทุกข์โทมนัส เช่น บุคคลประพฤติอกุศลกรรมบถโดยความพอใจจึงได้เสวยความสุขโสมนัสในตอนต้น ครั้นแล้วก็ได้รับทุกข์โทมนัสเป็นผลในภายหลัง

๔. ธรรมสมาทานบางอย่างให้สุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากต่อไป ได้แก่ การกระทำที่เป็นกุศลด้วยความสมัครใจ ก็ย่อมได้รับผลอันพึงปรารถนา เช่น บุคคลประพฤติกุศลกรรมบถด้วยความพอใจ ได้เสวยสุขโสมนัสเป็นผลตอบ ดังนี้ก็มีแล

อริยวงศ์ ๔

อริยวงศ์ ๔ คือ ปฏิปทาของพระอริยะ หมายเอาแต่พระเสขะ ซึ่งยังจะต้องบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุอริยมรรค อริยผล เบื้องสูงขึ้นไปโดยลำดับ เป็นกิจที่จำเป็นต้องกระทำอยู่อีก แต่หมายเฉพาะพระอริยะผู้เป็นสมณะคือบรรพชิตเท่านั้น พวกคฤหัสถ์ไม่นับรวมเข้าในที่นี้

อริยวงศ์ ๔ คือ

สันโดษยินดีด้วยปัจจัยสี่ คือ มีจีวร (๑) บิณฑบาต (๑) เสนาสนะ (๑) เภสัช (๑) ตามมีตามได้ เพื่อที่จะนำมาเพื่อในการเจริญกุศลและในการละบาปอกุศล โดยที่ท่านจะไม่ทุรนทุรายเพื่อแสวงหา ได้มาก็เพื่อบริโภคใช้สอย ไม่ติดใจหมกมุ่นอยู่ในปัจจัยนั้นๆ

ญาณ

พระปรีชาอันรู้จักสาวหาเหตุที่เป็นมาแล้วว่า *ผลนี้มาจากเหตุดีหรือเหตุชั่ว* คือ ทำกรรมไว้ดีหรือทำกรรมไว้ชั่ว จึงได้เกิดมีผลขึ้นเป็นอย่างนี้ เรียกว่า **"อตีตังสญาณ"** การรู้ทุกข์ นิโรธ ก็นับว่าเป็นอตีตังสญาณเหมือนกัน ท่านจัดเข้าใน **ธัมมปฏิสัมภิทา**

พระปรีชาอันรู้จักคาดผลในอนาคตอันจะเกิดมีขึ้น เพราะเหตุที่ทำในปัจจุบัน หรือในอนาคตด้วยกัน เช่น เหตุการณ์ในเวลานี้ว่าดีหรือชั่วก็หยั่งรู้ล่วงหน้าได้ว่าผลจะมีตามเหตุที่ได้กระทำ ท่านเรียกว่า **"อนาคตังสญาณ"** ท่านจัดเป็น **อัตถปฏิสัมภิทา**

พระปรีชาที่หยั่งรู้ในกิจที่ควรทำหรือไม่ควรทำในเมื่อเหตุดีหรือชั่วเกิดขึ้นในทันใด รู้ว่าควรทำอย่างไร ควรปฏิบัติอย่างไรต่อเหตุผลนั้นๆ อย่างนี้เรียกว่า **"ปัจจุปปันนังสญาณ"** ท่านจัดเข้าใน **ปฏิภาณปฏิสัมภิทา**

สรุปได้ดังนี้

อตีตังสญาณ กล่าวสั้นๆ ว่า *รู้เหตุ*
อนาคตังสญาณ กล่าวสั้นๆ ว่า *รู้ผล*
ปัจจุปปันนังสญาณ กล่าวสั้นๆ ว่า *รู้ทั้งเหตุและผล*

ปฏิสัมภิทา

๑. อัตถปฏิสัมภิทา หมายเอาการอธิบายเนื้อความย่อๆ ให้พิสดารได้ อีกนัยหนึ่ง หมายความว่า เอาผลแห่งกรรม ความรู้จักคาดถึงผลอันจักมี เพราะเหตุที่กระทำในปัจจุบันด้วยอนาคตังสญาณ

๒. ธัมมปฏิสัมภิทา หมายเอา *อุเทส* คือ ภาษิตอันเป็นกระทงความ ทำความเข้าใจในอุเทสนั้นๆ แล้วอธิบายภาษิตอุเทส แล้วผูกเป็นกระทู้ขึ้นได้ อีกนัยหนึ่ง หมายเอาความเข้าใจค้นหาเหตุในหนหลังด้วยอำนาจอตีตังสญาณ

๓. นิรุกติปฏิสัมภิทา *"นิรุกติ"* ศัพท์นี้เป็นภาษาสันสกฤต ได้แก่ความรู้เข้าใจภาษาต่างๆ ตลอดถึงรู้ภาษาต่างประเทศ รู้จักพูดให้ถูกใจคน จูงใจคนอื่นให้น้อมเข้ามานับถือ กล่าวสั้นๆ คือเป็นคนเข้าใจพูด

๔. ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ได้แก่ การเป็นคนฉลาด มีไหวพริบดี เมื่อเกิดเหตุขึ้นในทันใด ก็รู้จักกระทำให้เหมาะสม ท่านยังจำแนกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

ปริยัติปฏิภาณ ได้แก่ ความแตกฉานในการถามและการโต้ตอบ

อธิคมปฏิภาณ ได้แก่ ความแตกฉานในเหตุอันจะให้ได้บรรลุมรรคผล

วิปัสสนูปกิเลส

วิปัสสนูปกิเลส *คือ* **อันตรายของวิปัสสนา** ดังที่จะกล่าวนี้

๑. อาภาโส คือ แสงสว่าง (รวมทั้งนิมิตต่างๆ ด้วย)
๒. ปีติ คือ ความอิ่มใจยิ่ง เกินพอดี
๓. ปัสสัทธิ คือ ความสงบยิ่ง เกินพอดี
๔. อธิโมกข์ คือ ความเชื่อเด็ดขาด
๕. ปัคคหะ คือ ความเพียรกล้ายิ่ง เกินพอดี
๖. สุขัง คือ ความสุขสบายยิ่ง เกินพอดี
๗. ญาณัง คือ ความรู้ยิ่ง เกินพอดี
๘. อุปัฏฐานัง คือ สติกล้ายิ่ง เกินพอดี
๙. อุเบกขา คือ ความวางเฉยยิ่ง เกินพอดี
๑๐. นิกันติ คือ ความยินดีติดใจในอุปกิเลสทั้ง ๙ นั้น

อุปกิเลสของวิปัสสนา ๑๐ ประการนี้ ท่านกล่าวว่าล้วนแต่เป็นอันตรายแก่วิปัสสนา เพราะเหตุไรจึงเป็นอันตราย? ก็เพราะว่า เมื่อผู้ปฏิบัติได้เข้าทำการปฏิบัติมาเป็นเวลานานๆ จิตใจย่อมสงบขึ้นเป็นลำดับ สมาธิก็แก่กล้าขึ้น และสัมมสนญาณก็แก่กล้า ทั้งอุทยัพพยญาณกำลังเกิดด้วย (แต่ยังไม่สมบูรณ์) จึงเป็นมูลเหตุก่อให้เกิดวิปัสสนูปกิเลสเหล่านี้ ข้อที่สำคัญที่ควรสังเกตไว้ดังนี้ จะขอพูดไว้พอเป็นแนวทางเพื่อเข้าใจบ้างเล็กน้อย

จริงอยู่ **ญาณัง คือ ปัญญาญาณ** *ในอุปกิเลสนี้มักหนักไปในทางจินตามยญาณ* คือสัมมสนญาณ ประกอบด้วยมีส่วนแห่งอุทยัพพยญาณที่ยังไม่สมบูรณ์ ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นเข้าไปผสมด้วย จึงทำให้เกิดความรู้ความเห็นกว้างขวางไปโดยที่ผู้ปฏิบัติไม่รู้ตัว ถ้าเป็นนักปริยัติด้วยแล้วยิ่งร้ายแรงกว่าผู้ที่ไม่รู้ปริยัติ เพราะเมื่อปฏิบัติมาถึงขั้นนี้ออกจะมีความรู้ผิดกว่าปกติ จนถึงกับทำให้สำคัญผิดนึกว่าเราได้มรรคผลแล้ว

เราตรัสรู้แล้ว ฉะนั้น ความรู้ความเห็นเหล่านี้แหละเข้ามาแทรกแซง จึงเสีย **"ปัจจุบันธรรม"** ที่ต้องการ เพราะความรู้เหล่านี้ล้วนแต่เป็นอดีตบ้าง อนาคตบ้าง ปะปนกัน จึงเป็นเหตุขัดขวางปัจจุบันธรรมเสีย ปัจจุบันธรรมในที่นี้หมายความว่าต้องการให้กำหนดรู้เฉพาะรูปและนามที่เกิดดับโดยใช้สติกำหนดให้ทัน ขณะที่เกิดดับของรูปและนาม เรียกว่า **"ปัจจุบันธรรม"**

อีกเรื่องหนึ่งปัญหาที่ว่า *ทำไมจึงจัดสติเป็นอุปกิเลส* นั้น หมายความว่า ผู้ปฏิบัติทั้งหลายเมื่อได้ปฏิบัติมานานๆ เข้า ใช้สติมากเข้า สมาธิก็แก่กล้าขึ้น อารมณ์ก็จะตกไปทางสมถะ คือจะไปเฉยเสีย ปัญญาจะไม่เกิด ส่วนในทางวิปัสสนานั้น ต้องการให้ประคองสติพอสมควรกับสัมปชัญญะ จึงจะเป็นทางให้เกิดปัญญา ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่าสติเป็นอุปกิเลสก็เพราะเหตุดังนี้

ในมหาสติปัฏฐานสูตร ท่านระบุผลอานิสงส์ของการเจริญสติปัฏฐานสูตรไว้ ๗ ประการ คือ

๑. จะเป็นผลให้บริสุทธิ์สะอาดจากกิเลส
๒. พ้นจากความเศร้าโศก
๓. พ้นจากความทุกข์ร่ำไรร้องไห้
๔. พ้นจากความทุกข์ทางกาย
๕. พ้นจากความทุกข์ทางใจ
๖. ได้ซึ่งอริยมรรค
๗. ทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

ในท้ายพระสูตรนี้ยังมีพระพุทธวจนะยืนยันว่า ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญสติปัฏฐานนี้อย่างเร็ว ๗ วัน อย่างช้า ๗ ปี ไม่อนาคามีผล ก็อรหันตผล เป็นหวังได้แน่ ในชาตินี้เทียว ในพระสูตรนี้ก็มีหลักฐานยืนยันเช่นนี้แล

อันวาทะที่ว่า *ในสมัยนี้มรรคผลเป็นของสุดเอื้อมนั้น เรายังควรจะเชื่อถืออยู่หรือ?* ตรงกันข้าม เราน่าจะเห็นว่าเป็นวาทะของคนขี้เกียจมากกว่าอย่างอื่น และมิหนำซ้ำยังจะ

มาแสดงวาทะในทำนองนี้ **"ไม่พายไม่ถ่อ เอาเท้าราน้ำเสียอีกด้วย"** เป็นการน่าสลดใจอย่างยิ่ง วาทะเช่นนั้นเป็นวาทะของคนพาล เป็นเสี้ยนหนามแก่พระพุทธศาสนาอย่างร้ายแรง ไม่ควรที่เราจะเอาใจใส่

ข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่อง **"ทิฏฐิ ๖๒ ประการ"** เป็นนักตรึกตรองคิดค้นเอาเองแล้วลงความเห็นเช่นนั้น นักตรึกตรองคิดค้นเอาเองนั้น ศัพท์บาลีว่า **"ตกฺกี โหติ วิมํสี"** ความเป็นนักตรึกตรองใช้ความคิดอย่างนี้ อยู่ในเขตจินตามยปัญญา ไม่ใช่ภาวนามย-ปัญญา จึงเป็นทางที่ผิดพลาดได้มาก เป็นบ่อเกิดแห่งความเป็นเจ้าทิฏฐิได้หลายชนิด

บุคคลที่เป็นเจ้าทิฏฐิ ๖๒ ประการนี้ ว่าโดยภูมิก็เป็นคนชั้นสูง ไม่ใช่ชั้นต่ำ เป็นคนเคยเกิดในพรหมโลกมาแล้วก็หลายพวก เคยเกิดในสวรรค์มาแล้วก็หลายพวก ถึงบรรลุบุพเพนิวาสญาณก็หลายพวก ว่าโดยปัญญาความคิด ก็เป็นนักตรึกนึกคิดค้น แต่ทั้งนั้นทั้งนี้กลับกลายเป็นดังพูดกันในสมัยนี้ว่า **"มีดสองคม ด้านหนึ่งฟันข้าศึก ด้านหนึ่งฟันตัวเอง"** ฉะนั้น ความเห็นเหล่านี้จึงน่าเกรงขามมาก นักปฏิบัติธรรมควรระมัดระวังด้วยดี คือว่าโดยใจแห่งทิฏฐิ ๖๒ ประการ โดยมากเป็นความเห็นปราศจากเหตุและผล แม้บุคคลจะเป็นนักตรึกนึกคิดรู้เห็นเป็นไปอย่างทิฏฐิอย่างใดก็ดี จะไปโอ้อวดบอกเล่ากล่าวสู่หมู่ชนผู้ที่มีความรู้ไม่น่าที่จะเชื่อฟังเลย เพราะปราศจากเหตุและผล และไม่ใช่ทางจะนำพาพ้นทุกข์

ตัวอย่างของทิฏฐิ ๖๒ ประการ เช่นความเห็นว่า **ตายแล้วสูญ** หรือเห็นว่า **โลกบางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง** เป็นต้น ความเห็นเหล่านี้พระพุทธศาสนาปฏิเสธคัดค้าน ถือว่าเป็นความเห็นผิดเป็นสัคคาวรณ์ มัคคาวรณ์ ห้ามสวรรค์ ห้ามมรรคผลห้ามนิพพาน

เมื่อสรุปใจความแล้ว **ทิฏฐิ ๖๒ ประการ ตกอยู่ในรูปาวจรญาณ และอรูปาวจรญาณและอสัญญีด้วย**

ขอให้ผู้ปฏิบัติทั้งหลายจงรู้เห็นอยู่ในขอบเขตของรูปและนามว่าเป็นกองทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทำให้แจ้งซึ่งมรรคผลพระนิพพานแล้ว ก็หมดสิ้นปัญหา

แก่นของพระศาสนา

บัดนี้จะได้แสดงพระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระชินวรสัมมาสัมพุทธเจ้า พอเป็นเครื่องเพิ่มพูนบารมีของบรรดาท่านทั้งหลายที่มาสโมสรสันนิบาตในที่นี้

การแสดงธรรมในวันนี้ ประสงค์จะแสดงเกี่ยวกับเรื่องบุญกุศลและบาปอกุศล ซึ่งเป็นแก่นของพระศาสนา ถ้าหากแสดงเรื่องอื่นไป บรรดาพวกเราพุทธศาสนิกชน เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา การศึกษาพระพุทธศาสนาเบื้องต้นนั้นควรศึกษาให้รู้เรื่อง บุญกุศล บาปอกุศล เสียก่อน

กิเลสกาม หมายถึง ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น ซึ่งเปรียบได้กับไฟ

วัตถุกาม หมายถึง รูป รส กลิ่น เสียง โผฏฐัพพะ เป็นต้น ซึ่งเปรียบเหมือนขยะมูลฝอยที่เป็นเชื้อสำหรับทำให้ไฟติด

ธรรมดาแล้วถ้าไฟไม่มีเชื้อมาใส่ มันก็จะไม่ลุก ถ้ามีเชื้อน้อย ไฟก็ลุกแต่น้อย ถ้ามีเชื้อมาก มันก็ลุกมาก ความร้อนก็ต้องมากเช่นกันฉันนั้น เมื่อเราอยู่ใกล้ไฟที่ร้อนๆ ความร้อนนั้นเราจะหมายเอาฟืนหรือเอาอะไรที่จัดว่าร้อน อันแท้จริงแล้วความร้อนก็เป็นความร้อนของไฟต่างหาก โดยธรรมชาติของฟืนแล้วก็ไม่ใช่เป็นของที่ร้อน ไม่ใช่เป็นของที่มีพิษ แต่พิษนั้นจะอยู่ที่ไฟนั่นเอง เพราะธรรมชาติไฟเป็นของที่ร้อน เรื่องกิเลสกามและวัตถุกามนี้ ก็เปรียบได้เหมือนกับไฟและฟืนเช่นกัน

คำว่า **ทุกข์** *จะหมายเอา รูป รส กลิ่น เสียง โผฏฐัพพะ หรือสิ่งที่เราปรารถนานั้นว่าเป็นทุกข์หรือ* บางแห่งท่านแสดงว่า ใจเรานั้นเป็นผู้ปรุงแต่งให้ทุกข์ เปรียบได้กับไฟ เราควรเห็นโทษภายในตัวเรานี้ เหตุนั้น พระอริยเจ้าทั้งหลาย ตาท่านก็มองเห็นรูปได้เหมือนกัน จมูกท่านก็ได้กลิ่นเหมือนกัน และยังมีอื่นๆ อีกที่ท่านสามารถรับรู้จากทวารต่างๆ แต่ทำไมท่านจึงไม่ทุกข์ เพราะท่านดับไฟของท่านได้แล้วนั่นเอง ไฟเหล่านี้ก็คือ ราคะ โทสะ โมหะ ไฟภายในเหล่านี้เองที่มาเผาให้เราร้อนให้เราเป็นทุกข์ ไม่ใช่ว่ารูป รส กลิ่น เสียง โผฏฐัพพะ หรือสิ่งอื่นๆ ที่จะได้มาเผาเราให้ร้อนให้เป็นทุกข์ ตัวของเราเองที่เป็นไฟมาคอยเผาตัวเอง

ความจริงจิตใจของเราเองเป็นตัวก่อทุกข์ สังเกตได้จากพระอรหันต์และสาวกทั้งหลาย เมื่อท่านมีความรู้ปัญญาคุ้มครองรักษาใจของท่านดีแล้ว ท่านก็ไม่มีทุกข์เพราะท่านไม่ปรารถนาในสิ่งต่างๆ เมื่อเราประสบกับรูป รส กลิ่น หรืออื่นๆ ก็เพราะใจเราเป็นตัณหาปรารถนาทะเยอทะยานยินดียินร้ายในสิ่งเหล่านั้นทำให้เราเป็นทุกข์ เหตุนั้นพระอริยเจ้าทั้งหลายท่านจึงเบื่อโลก ธรรมดาปุถุชนคนเรามักจะปรารถนาหวังมีความดีมีความสุขกับความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งจะเห็นว่าความคิดของพระอริยเจ้ากับปุถุชนนั้นจะผิดกันไกลมาก

ความพ้นจากกิเลสมี ๒ อย่าง คือ

๑. พ้นอย่างเด็ดขาด
๒. พ้นอย่างข่มไว้

การที่เราเจริญกรรมฐาน เมื่อใจของเราเป็นสมาธิตั้งมั่น ก็ได้ชื่อว่าข่มกิเลสเอาไว้ นี่เรียกว่า **พ้นด้วยการข่มเอาไว้** ถ้าเราสามารถที่จะมาปฏิบัติข่มเอาไว้สักหน่อยก็จะดีเหมือนกัน ดีกว่าที่จะปล่อยให้มันบังคับเราอยู่ เราควรที่จะต่อสู้มันเสียบ้าง แต่ปุถุชนคนเรามักจะเข้าใจผิด มักจะมองเห็นว่ารูปเป็นตัวตนอย่างหนึ่ง เห็นเวทนาเป็นตนหนึ่ง ส่วนพระอริยเจ้าท่านไม่ได้เห็นว่ารูปเป็นตน ไม่ได้เห็นว่าเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเป็นตน ท่านเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นข้าศึกเป็นภัยที่ใหญ่โต

คำว่า **หลง** ก็ **ใจ** นั่นแหละพาหลง คำว่า **รู้** ก็ **ใจ** นั่นแหละพารู้

เหตุที่ใจจะรู้ได้นั้นก็เพราะการประพฤติปฏิบัติ อาศัยการตั้งใจฟัง ใคร่ครวญในสิ่งนั้นๆ เพียรละความชั่ว ประพฤติแต่ความดี นี่ท่านเรียกว่า **"เหตุเกิดที่ปัญญา"** แต่ถ้าเราไม่ทำเหตุที่จะให้เกิดปัญญาแล้ว เราก็จะโง่อยู่ตลอดไป ปัญญาเป็นสิ่งที่สามารถสร้างสมอบรมได้ เหมือนกับว่าทำนา ทำไร่ ก็สามารถที่จะสร้างสมได้เหมือนกัน

ความสุขในกามคุณนั้น ย่อมมีทั้งคุณและโทษ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณก็เป็นของที่มีคุณอยู่บ้าง ยกเว้นแต่โทสะนั่นแหละที่ไม่มีคุณเลย เพราะเป็นของร้อนใครๆ ก็ไม่ชอบ คนอื่นมาโกรธเรา เราก็ไม่ชอบ เราไปโกรธคนอื่น คนอื่นก็ไม่ชอบ แต่พวกเราก็ยังหลงยึดถือกันอยู่ เพราะพวกเรายังเป็นปุถุชนอยู่

ว่าด้วย **แก่นของพุทธศาสนา** อุปมาเหมือนกับบุคคลที่ไปแสวงหาแก่นไม้ เมื่อไปพบต้นไม้ที่ใหญ่ๆ แล้ว กลับไปตัดเอากิ่งกับใบเพราะความเข้าใจผิด เปรียบได้กับบุคคลที่บวชแล้ว เกิดมีลาภสักการะสรรเสริญ ก็เข้าใจว่าสิ้นสุดเพียงเท่านี้ เรียกว่าเขาพอใจเท่านั้น เข้าใจว่าเป็นที่สุดของพรหมจรรย์ และสำคัญว่าเราดีเลิศแล้ว พอใจกับลาภ ยศ สรรเสริญ เท่านั้น ท่านจึงเปรียบกับบุคคลที่ไปหาแก่นไม้ แต่กลับไปเอากิ่งไม้และใบไม้มาแทน เมื่อไปเอากิ่งไม้และใบไม้มาแทนแล้ว จะสามารถนำมาทำประโยชน์ให้ถูกกับความประสงค์อย่างไรได้ จะเอากิ่งหรือใบมาทำเป็นเสาบ้านเสาเรือนได้อย่างไรกัน เช่นเดียวกับบุคคลที่บวชมาเพื่อหวังสิ้นจากกิเลส แต่เมื่อบวชแล้วสามารถที่รักษาศีลให้บริสุทธิ์ กลับเกิดมีความพอใจแค่นี้เสียแล้ว จึงทะนงตนว่าสามารถรักษาศีลให้บริสุทธิ์ได้ คนอื่นไม่สามารถที่จะรักษาศีลให้บริสุทธิ์ได้เหมือนเรา บุคคลเช่นนี้เปรียบเหมือนกับว่าต้องการแก่นไม้ แต่กลับไปเอาแค่ใบไม้หรือกิ่งไม้มาแทน

อานิสงส์ของพรหมจรรย์ พระพุทธเจ้าไม่ได้หมายเอาลาภสักการะเป็นอานิสงส์ ไม่ได้หมายเอาสมาธิเป็นอานิสงส์ ไม่ได้หมายเอาญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าหมายเอาโสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกทาคามิมรรค สกทาคามิผล อนาคามิมรรค อนาคามิผล อรหัตตมรรค อรหัตตผล เป็นแก่นของพระพุทธศาสนา

เมื่อคิดดูแล้วก็น่าเลื่อมใสเหมือนกัน เช่นในทุกวันนี้ท่านพยายามสอนคนให้รู้เรื่องพระพุทธศาสนาได้เหมือนกับครั้งพุทธกาล เหตุนั้นในสมัยนี้ท่านผู้ที่มุ่งหวังเหตุผลในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงแล้ว จึงรับรองว่าไม่ผิดหวังแน่ เพราะปราชญ์ทั้งหลายท่านก็แจกแจงไว้ชัดเจน ไม่มีปิดซ่อนไว้ เผยแผ่ไปทั่วพระราชอาณาจักรไทย จึงน่าเลื่อมใส ท่านผู้รู้พุทธวจนะนับว่าเกิดมาหรือบวชมาเพื่อเชิดชูพระพุทธศาสนาโดยตรง หรือมาบำเพ็ญบารมีโดยแท้ นับว่าเป็นผู้รู้แท้ในพุทธวจนะ

แต่ก็เป็นธรรมดาของปุถุชน เมื่อบวชมาปฏิบัติพอสมควร สามารถทำลาภสักการะสรรเสริญให้เกิดมีขึ้น ก็มักจะทะนงตนเป็นธรรมดา แต่เมื่อมาได้ยินได้ฟังอย่างนี้แล้วก็จะรู้ตัว ถ้าไม่ได้ยินก็จะเป็นอย่างนั้นจริงๆ เหตุนี้นักปฏิบัติในสมัยก่อนพอได้สมาธิเจริญฌานเป็นไป ก็จะอวดตัว ไม่เกรงกลัวต่อใคร เพราะเหตุนั้นจึงกระทบกระเทือนต่อผู้ใหญ่ เพราะความรู้เท่าไม่ทันคือไม่มีโอกาสได้ยินได้ฟังจากท่านผู้รู้ ถึงอย่างสมัยนี้ถ้าผู้ที่ไม่ได้ยินได้ฟังก็อาจจะทะนงตนเหมือนกัน ถ้าผู้ที่มีลาภสักการะเกิดแล้ว อาจหลงตัวได้อยู่เหมือนกัน ถ้าได้ยินได้ฟังแล้ว ถ้าถึงคราวมันเกิดขึ้นก็จะได้ยับยั้งชั่งใจอาจจะไม่หลงตนมากนัก

จึงขอย้ำว่า **ความหลุดพ้น** ไม่กลับกลอก หรือหมายถึง **อรหัตตผล** นั้น ถึงจะนับว่าเป็น**แก่นของพระศาสนา**

ชีวิตและศาสนาเป็นของคู่กัน

ศาสนาเป็นของจริง ไม่ใช่ของไร้เหตุไร้ผล ถ้าเรายังไม่สามารถเป็นสมาธิ ญาณความรู้ยังไม่เกิดขึ้นก็จะไม่สามารถรู้ได้ แต่ว่าญาณเป็นของที่เกิดขึ้นเอง สมาธิเป็นของที่เกิดขึ้นเอง เหมือนอย่างที่เราทำนา เมื่อได้หว่านข้าวลงในดินแล้ว ต่อไปมันก็ค่อยพยายามสร้างตัวของมันเอง บางคนก็มีศรัทธาเป็นกำลัง มีความเพียรเป็นกำลัง มีสมาธิความตั้งใจมั่นเป็นกำลัง มีปัญญาเป็นกำลัง ธรรมดาปุถุชนเราไม่เสมอกันเป็นธรรมดา บางทีศรัทธาแก่กล้าแต่ปัญญาน้อยเป็นต้น *แต่ท่านให้พยายามทำศรัทธาและปัญญาให้เสมอกัน สมาธิกับความเพียรให้เสมอกัน ส่วนสตินั้นท่านให้เจริญให้มาก*

อันที่จริงแล้วเรื่องของศาสนานี้ ทุกคนสามารถเข้าใจตามความเป็นจริงได้ แต่คนเราส่วนมากไปคิดว่าศาสนาเป็นของที่ไม่มีประโยชน์

จะยกตัวอย่างเรื่องของศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเรามาให้ฟัง

ว่าด้วยเรื่องของศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ อันเป็นธรรมของมนุษย์ คนเราถ้าไม่มีศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ แล้ว ก็จะไม่ต่างจากสัตว์เดรัจฉาน เว้นแต่รูปร่างกายที่ยังแสดงความเป็นมนุษย์อยู่ **ผู้ที่จะแตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานได้นั้นก็จะต้องเป็นผู้ที่มีศีลธรรม มีวัฒนธรรม ถ้าไม่มีศีลธรรมเสียแล้ว ก็จะมีเพียงร่างกายเท่านั้นที่แตกต่างจากเดรัจฉาน**

คำว่า "มนุษย์" นี้อย่างต่ำๆ หมายเอาพวกที่มีศีล ๕ จึงจะนับว่าเป็นมนุษย์ ถ้าผู้ใดไม่สามารถที่จะรักษาศีล ๕ ได้แล้ว ท่านไม่จัดเข้าเป็นมนุษย์ ท่านจัดเป็นพวก **"อมนุษย์"**

พวกอมนุษย์นี้จะหาความสงบสุขไม่ได้ ไม่มีสันติ มีแต่เหตุวุ่นวายต่างๆ นานา บางคนมักจะค้านธรรมของพระพุทธเจ้าว่า *ประเทศที่เขาไม่มีพุทธศาสนา เหตุไฉนประเทศเขาจึงมีความเจริญรุ่งเรืองมีความสงบสุข เขาไม่นับถือพุทธ เขาก็สามารถที่เป็นเศรษฐีกัน*

เราลองมาพิจารณาดูว่า **ถึงแม้เขาจะไม่นับถือศาสนาพุทธ แต่เขาก็มีวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมกับศีลธรรมนี้สามารถรวมเข้ากันได้จัดว่าเป็นประเภทเดียวกัน**

ที่เราว่าประเทศเขาเจริญรุ่งเรือง เป็นเศรษฐีกันมากๆ เราลองคิดดูว่าเขาเจริญด้วยเหตุอันใด เขาเจริญได้เพราะเขาไม่มีศีลนั้นหรือ เขาฆ่าสัตว์ด้วยกันหมดทุกคนหรือ เขาถึงเจริญ เขาขโมยของกันหมดทุกคนหรือ เขาประพฤติผิดในกามกันหมดทุกคนหรือ เขาพูดเท็จคำไม่จริงกันหมดทุกคนหรือ เขาเป็นคนขี้เหล้ากันหมดทุกคนหรือ หรือเขาเจริญเพราะพูดจาส่อเสียดและคำหยาบ หรือเจริญเพราะความโลภอยากได้ของกันและกัน หรือเจริญเพราะความพยาบาทปองร้ายกัน อันที่ว่าเขาเจริญ เขาเจริญด้วยเหตุผลอะไร เราลองคิดดู ถ้าประเทศใดมีประชาชนที่ไม่มีศีลธรรมแล้ว คือเขาฆ่าสัตว์กันทุกคน โกหกกันทุกคน ลักขโมยของกันและกัน ผิดในสามีภรรยาผู้อื่น กินเหล้าด้วยกันทุกคน เราลองคิดดูว่าประเทศนั้นจะสงบสุขหรือไม่ สำหรับอาตมาพิจารณาดูแล้ว **ถ้าเมืองใดประชาชนขาดศีลธรรมและกรรมบถแล้ว เมืองนั้นก็จะหาความสงบสุขไม่ได้ คนที่มีความสุขทุกวันนี้ก็เพราะอำนาจของศีลธรรมนั่นเอง แต่จะให้คนเราดีด้วยกันหมดทุกคนนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะเป็นกฎธรรมชาติที่จะต้องมีทั้งดีและชั่วควบคู่กันไปก็เพื่อที่จะได้วัดซึ่งกันและกัน**

ที่แสดงมาโดยย่อนี้ ก็ต้องการชี้ให้เห็นว่าศาสนานั้นเป็นสิ่งสำคัญกับตัวเราและสังคมเป็นอย่างมาก ก็ขอให้ท่านจงนำไปพิจารณากันอีก

วัดถ้ำผาปู่ บ้านนาอ้อ จ.เลย

๒๕ กันยายน ๒๕๒๑

เจริญพร คุณหญิงวารินทร์ ที่นับถือและสงสารคิดถึงทราบ

ด้วย จ.ม. ฉบับลงวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๒๑ อาตมภาพได้รับวันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๒๑ และอ่านทราบตลอดดีแล้ว พร้อมช็อคโกแลต ๑ กล่อง และเรื่องสมาธิภาวนาที่เล่าไปด้วย จ.ม. ฉบับลงวันที่ ๑ สิงหาคมนั้น อ่านสนุกและดีใจมากที่สุดที่คุณหญิงเพียรทำสมาธิจิตรวมใหญ่ และได้อสุภนิมิตรู้เห็นตัวเองตายเป็นผี ตามที่เล่าไปด้วย จ.ม. ฉบับนั้น ละเอียดดีมาก และอ่านเพลินสนุก อ่านแล้วอ่านเล่า และคิดอยากจะตอบแต่เมื่อได้รับอ่านทราบวันแรก แต่สุขภาพไม่อำนวยความสะดวกอย่างว่านั้นแหละ

แม้ถึงอย่างนั้นก็ยังอดเมตตาสงสารคิดถึงคุณหญิงไม่ได้ ก็เพราะเหตุว่า คุณหญิงส่งข่าวเรื่องที่ว่าได้รับธรรมะสมบัติอันประเสริฐเลิศค่าสมดังปรารถนาแล้วนั้นเอง และดีใจหายห่วงเรื่องอสุภะอย่างที่ผ่านมาแล้ว ที่ว่าพอสมาธิจิตรวมวูบลง ตัวกลายเป็นผีมีกะโหลกซี่โครงนั่งพนมมืออยู่ ตกใจเล็กน้อย และมีสติระลึกรู้มีอยู่เป็นการชอบแล้วและดีใจหายห่วงแล้ว เพราะเห็นถนัดแจ่มแจ้งเฉพาะจิต ปัจจัตตังเฉพาะใจแล้ว

เมื่อแรกหลวงปู่อบรมแนะนำให้ฝึกหัดทำสมาธิ หลวงปู่วิตกคิดเป็นห่วงอสุภนิมิตดังที่ประสบมานั้นแหละ เกรงว่าจะกลัวจนยั้งสติไม่อยู่ กระโดดวิ่งไปหาใครคนใดคนหนึ่ง เช่นนี้โดยมากเสียสติ ด้วยเหตุนี้หลวงปู่จึงเป็นห่วงคุณหญิงเสมอ แต่คราวนี้ดีใจหายห่วงแล้ว

แต่ก็ยังมีเรื่องสำคัญต้องแนะและอธิบายเพื่อทราบอีกต่อไป คือเรื่องอัปปนาสมาธินี้หมายความว่า จิตลงสู่จิตแท้ใจเดิมแล้ว ที่เรียกว่าภวังคจิตนั้นเอง แต่ภวังค์นี้ในตำราก็มีหลายอย่าง ถ้าพูดถึงเรื่องฌานแล้ว ท่านเรียกว่า ภวังคบาท ภวังคจลนะ และภวังคุปัจเฉทะ ถ้าจิตรวมวูบลงแล้วหายเงียบไปเดี๋ยวเดียวแล้วรู้สึกตัว เรียกว่าภวังคบาท ภวังคจลนะนั้น พอวูบลงไปแล้วมีอาการส่ายๆ ไปมาอยู่ในนั้น แต่ไม่ส่ายออกข้างนอก

ส่ายอยู่ภายในเรื่องของมันเอง ส่วนภวังคุปัจเฉทะนั้น พอรวมวูบเข้าไปแล้ว ขาดอารมณ์ภายนอกหมดหายเงียบเลย

ทีนี้มาเทียบกับสมาธิ ที่เรียกว่า ขณิกสมาธิ คือรวมวูบประเดี๋ยวใจแล้วก็รู้สึกขึ้นมา อุปจารสมาธิ คือรวมเข้าไปแล้วส่ายคล้ายๆ กันกับภวังคจลนะ แต่โดยมากมันส่ายในธรรมารมณ์ภายใน อัปปนาสมาธิ จิตรวมสนิทแน่วแน่ขาดอารมณ์ภายนอกหมด จิตเข้าภวังค์ที่เรียกว่าฌาน ฌานมีองค์ ๕ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา เอกัคคตาก็เอกัคคตาจิต เอกัคคตารมณ์นั้นเอง เอกัคคตานี้หมายความทั่วไปในฌานทั้ง ๔

มาตอนนี้จะพูดถึงเรื่อง อัปปนาฌาน เรียกว่า เอกัคคตาจิต คือภวังคจิตดวงเดียวนั้นเอง ตอนนี้แหละที่มันเพลินสนุกพอใจในอารมณ์ หรือภาพนิมิตและความรู้ต่างๆ จึงเกิดปีติและความสุขมาก ไม่นอนตลอดคืนก็ไม่ง่วง ไม่ทานอาหารอะไรเลยตลอดวันก็ไม่หิว ถ้ากำหนดเพ่งเรื่อยไปจนละวิตก วิจาร ปีติ แล้ว มีแต่ความสุขกับเอกัคคตาแล้ว บางคนก็เกิดภาพนิมิตต่างๆ มากถึงจะนับพรรณนาไม่ถ้วน ดูสนุกเพลินลืมตัวและมีความสุขกายสบายจิตมากเหลือเกิน

ตรงนี้แหละผู้ปฏิบัติทั้งหลายมาหลงติดอยู่ตรงนี้โดยมาก ที่ท่านผู้รู้เรียกว่า **ติดฌาน** ก็คือหลงติดความสุขในฌานนี้เอง บางคนสำคัญตัวและเข้าใจว่าเราสำเร็จมรรคผล อันที่จริงเปล่า คือความสุขด้วยอำนาจของฌานทับกิเลสไว้ ท่านเปรียบเหมือน **ศิลาทับหญ้า** ถ้ามีคนเปิดเอาแผ่นศิลาออกเมื่อไหร่ หญ้าก็เกิดขึ้นเมื่อนั้นฉันใด ถ้าฌานบุคคลนั้นเสื่อมเมื่อไหร่ กิเลสคือความโลภ โกรธ หลง ก็เกิดขึ้นอีกเหมือนกันฉันนั้น

อนึ่ง เรื่องของฌานสมาธินี้เป็นของสำเร็จทำได้ง่าย แต่เสื่อมหายเร็ว ถ้าประสบเหตุการณ์หรือเหตุให้ละความเพียร ไม่ทำสมาธิเดือนหรือ ๒ เดือน แล้ว จึงกลับตั้งใจทำสมาธิอีกใหม่เช่นนี้ ทำคืนได้โดยยาก ถ้าหากประสบเหตุให้เกิดทุกข์ โทมนัส ความต่ำใจน้อยใจ อุปายาสความคับแค้นอัดอั้นตันใจ เมื่อทุกข์ทับถมจิตใจเช่นนี้แล้ว เจตนาศรัทธา ความเพียร จิตใจก็แห้งไม่ชุ่มเย็น จึงทำคืนได้ยาก บางคนละเลิกไม่พยายามทำความเพียรต่อไปเลยก็มีเหมือนกัน

คราวนี้จะว่าด้วยความเสื่อมของสมาธิก่อน ถ้า **สมาธิเสื่อม** หมายว่า จิตไม่สงบไม่รวมเลย มีแต่คิดกังวลฟุ้งซ่านจนเจ้าตัวหมดความสามารถ ดังนี้เรียกว่าสมาธิเสื่อมแล้ว ฌานหรืออัปปนาก็เสื่อมไปตามด้วยเหมือนกัน ข้อที่ควรเข้าใจรู้ไว้ล่วงหน้าคือเรื่องอารมณ์ของสมาธิและฌานนับแต่ฝึกหัดเมื่อแรก เรียกว่า **บริกรรมภาวนา** บางคนก็ใช้บริกรรมพุทโธๆ เป็นอารมณ์ เรียกกว่า เอกัคคตา คืออารมณ์เดียว

ทีนี้สำหรับคุณหญิงฝึกหัดเมื่อแรกใช้อานาปาน์ กำหนดลมหายใจเข้าออกเป็นอารมณ์ และได้ฝึกหัดตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก ตามสังเกตลมหายใจเข้าออกสัมผัสที่ตรงไหนชัดและกำหนดรู้อย่างไร จิตจึงเป็นขณิกสมาธิ และอุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิเป็นที่สุด

ตามที่เล่าไปด้วย จ.ม. ฉบับลงวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๒๑ นั้น ใช้กำหนดลมหายใจเข้าออกจุดที่ชัดแห่งเดียว นี้แหละเรียกว่าเอกัคคตารมณ์ ที่เรียกว่าอารมณ์เดียว นี้แลเป็นพื้นฐานที่ตั้งเจริญก้าวหน้า นับแต่อุปจาร อัปปนาฌาน เป็นต้นไป อนึ่ง คุณหญิงเคยเจริญกำหนดลมอย่างไร ก็ขอให้กำหนดทำอย่างนั้นเรื่อยไป อย่าละเอกัคคตารมณ์เป็นอันขาด ก็เอกัคคตารมณ์นี้แหละ เป็นเหตุให้จิตสงบเป็นสมาธิ นับแต่อุปจาร อัปปนาฌานเป็นที่สุด

ถ้าฝึกหัดปฏิบัติละเอกัคคตารมณ์ทางเดิมแล้ว ท่านเปรียบเหมือนชาวเกวียนที่ทิ้งทางเก่าเสีย เข็นไปทางใหม่ที่ไม่เสมอ เกวียนก็หัก เพลาก็หัก ตัวเองก็ซบเซาอยู่ ดุจผู้ปฏิบัติทั้งหลายทิ้งทางสมถะที่ตัวเคยทำสมาธิจิตรวมสนิทสะดวกดีแล้ว ที่เรียกว่าอัปปนาสมาธิ หรือ อัปปนาฌาน นั้นเอง แต่ยังไม่ชำนาญ คือบางครั้งทำสมาธิจิตรวมลงถึงอัปปนา บางคราวสมาธิจิตรวมลงเข้าขั้นอุปจารสมาธิ

ฉะนั้นจึงควรอบรมจิตที่สงบอยู่แล้วนั้นให้มากจนชำนาญ การที่รักษาความสงบของจิตที่ได้ฝึกไว้ดีแล้วนั้นให้สงบอยู่อย่างนั้นตลอดเวลา ถึงแม้ทำกิเลสให้สิ้นไปไม่ได้ ก็ยังเป็นประโยชน์แก่วิหารธรรมเครื่องอยู่ของนักปฏิบัติได้เป็นอย่างดี ตอนนี้เป็นอนุรักขนาปธาน คือเพียรรักษากุศลที่คุณหญิงทำให้เกิดให้มีแล้วนั้นแล อย่าให้เสื่อมเสียเป็นอันขาด

ส่วนหลวงปู่แนะให้คุณหญิงเพ่งกระดูกหลังและซี่โครงนั้น นับว่าหมดปัญหาไปแล้ว เพราะว่าสมาธิฉบับลงวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๒๑ นั้น ตามที่คุณหญิงเล่าไปด้วย จ.ม. ฉบับนั้น เรื่องกายคตาสติและอสุภะ นับว่าคุณหญิงรู้ทั่วไปด้วยปัญญาญาณที่เกิดจากสมาธิ ปัจจัตตังรู้เฉพาะใจแจ่มแจ้งแล้ว

คำว่า อนิจจัง ที่ว่ารูปหาย ขันธ์ห้าเป็นของไม่เที่ยงจริงหรือไม่ ตามที่คุณหญิงพิจารณาตัวเอง นับแต่เมื่อเป็นเด็กไปโรงเรียนและเจริญเติบโตเป็นสาว เมื่อพิจารณาตัวปัจจุบันนี้ จึงต้องเป็นคนแก่ผมหงอกขาวหนังเหี่ยวเป็นลำดับไป จนมองดูร่างของตัวที่กลายเป็นผีตาโบ๋ ตลอดทุกอย่างส่วนของร่างกาย พระธรรมแสดงให้ดูให้รู้ให้เห็นอย่างถนัดชัดแจ้ง ดีมากที่ไม่กลัว ตกใจเล็กน้อย และมีสติรู้อยู่เป็นการชอบแล้ว

คราวนี้เรื่องธรรมสังเวช นับแต่พิจารณาความแก่ เจ็บ ตาย เป็นลำดับไปจนถึงตาย เขาเอาใส่หีบเตรียมจะเผา มองเห็นไฟกำลังลุกไหม้โครงกระดูก เห็นถนัดจนกลายเป็นขี้เถ้ากองอยู่ขาวๆ จิตในขณะนั้นพิจารณาเห็นว่าร่างกายเป็นขี้เถ้าแล้ว สังขารไม่เที่ยงอะไรก็ไม่เที่ยง ปลงความสังเวชสักครู่ดูกองขี้เถ้านั้นแล้ว ที่ว่าจิตในขณะนั้นร้องออกมาจำได้ว่าร้องเสียงดังว่า โอ พระพุทธองค์ว่าสังขารไม่เที่ยงหนอ ตอนนี้อ่านพบคราวใดเกิดสงสารสังเวชเมตตาจิตคุณหญิงมาก น่ารักและน่าเอ็นดูสงสารเหลือเกินที่มองเห็นภาพพระพุทธองค์นั้น แสดงว่าคุณหญิงมีบุญวาสนาบารมีมากฯ

ตอนนี้ตอบฉบับลงวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๒๑

อ่านทราบตลอดดีแล้ว ที่ข่าวเล่าว่าเป็นโรคขัดยอกปวดหลัง นอนอยู่บ้าน ๑๐ กว่าวัน เดินไปหาหมอไม่ได้ การรับยาแก้ปวดและใช้กระเป๋าไฟฟ้าวางที่หลังตลอดคืน และกลางวันเมื่อเวลานอน ก็เป็นประโยชน์บรรเทาความเจ็บปวดได้บ้าง แต่สิ่งที่ประเสริฐดีเลิศที่สุดนั้นคือ คุณหญิงตั้งจิตอธิษฐานถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ แล้วกำหนดรู้เพ่งดูกระดูกหลังที่เจ็บนั้น เป็นการชอบแล้ว ถูกต้องแล้ว เฉพาะสำหรับกำหนดเพ่งพิจารณาความเจ็บปวดที่เกิดจากโรคภัยต่างๆ ดังที่เกิดโรคขัดยอกปวดหลังอยู่ในปัจจุบันนี้เอง

ตามที่หลวงปู่พิจารณาดูเหตุผลเข้าใจว่า คุณหญิงนั่งสมาธิมากเกินไป ไม่เปลี่ยนอิริยาบถเดินจงกรม เป็นเหตุให้เกิดโรคเจ็บปวดในร่างกายส่วนต่างๆ ฉะนั้น ท่านผู้รู้จึงกล่าวไว้ว่า **โรคย่อมเกิดเพราะความเพียรได้เหมือนกัน** เพราะฉะนั้น ถ้านั่งสมาธิจิตตั้งมั่นอยู่ได้หลายชั่วโมง ทีนี้การเดินจงกรมอย่างน้อยให้ได้ชั่วโมงหรือ ๒ ชั่วโมง การเดินจงกรมแม้ถึงหลายชั่วโมงก็ไม่เกิดโรคภัยแต่ประการใดเลย ถ้ารู้สึกว่าเมื่อยพักเสียสักครู่ก็รู้สึกสบาย หากเป็นเวลานอนก็หลับง่ายสบายดีฯ

ตอนนี้จะแนะและอธิบายเรื่องสมาธิและพิจารณากรรมฐาน

เรื่องสมาธิ ถ้าจิตรวมสนิทเข้าถึงอัปปนานิ่งแน่วแล้ว ขออย่าได้ถอนสมาธิจิตออกมาพิจารณาอะไรเลย หมายความว่าให้สมาธิจิตถอนออกมาเอง หรือถ้าจิตถอนจากอัปปนาแล้ว มาสงบอยู่อุปจารสมาธิแล้ว จะพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ มิใช่ว่าให้พิจารณาควบกันไปหมด (สติปัฏฐาน ๔)

ขันธ์ ๕ *คือ รูป ๑ เวทนา ๑ สัญญา ๑ สังขาร ๑ วิญญาณ ๑*

รูป ได้แก่ ร่างกายอันนี้ เป็นกองแห่งธาตุทั้ง ๔ ดิน น้ำ ไฟ ลมฯ อาการ ๓๒ คือ เกสา ผมทั้งหลาย, โลมา ขน, นขา เล็บ, ทันตา ฟัน, ตโจ หนัง, มังสัง เนื้อ, นหารู เอ็น, อัฏฐิ กระดูกฯ **สิ่งที่แข็งกระด้างย่างไฟหรือผึ่งแดดแห้ง เรียกว่า ธาตุดินทั้งสิ้น**

ธาตุน้ำ ๑. ปิตตัง น้ำดี, ๒. เสมหัง น้ำเสลด, ๓. ปุพโพ น้ำเหลือง, ๔. โลหิตัง น้ำเลือด, ๕. เสโท น้ำเหงื่อ, ๖. เมโท น้ำมันข้น, ๗. อัสสุ น้ำตา, ๘. วสา น้ำมันเหลว, ๙. เขโฬ น้ำลาย, ๑๐. สิงฆานิกา น้ำมูก, ๑๑. ลสิกา น้ำไขข้อ, ๑๒. มุตตัง น้ำมูตร

เตโช ธาตุไฟ คือ ไฟยังร่างกายให้อบอุ่น ๑ ไฟยังร่างกายให้ทรุดโทรม ๑ ไฟยังร่างกายให้กระวนกระวายเวลาเจ็บป่วยไข้ ๑ ไฟเผาอาหารให้ยับย่อย ๑

วาโย ธาตุลม คือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ๑ ลมพัดลงเบื้องต่ำ ๑ ลมในท้อง ๑ ลมในไส้ ๑ ลมพัดไปตามตัว ๑ ลมหายใจเข้าออก ๑

อัฏฐารสะ ธาตุโย *ธาตุทั้งหลายสิบแปด*

จักขุธาตุ รูปธาตุ ได้แก่ ธาตุคือตา ธาตุคือรูป จักขุวิญญาณธาตุ ธาตุคือวิญญาณความรู้ทางตา

โสตธาตุ สัททธาตุ ธาตุคือหู ธาตุคือเสียง โสตวิญญาณธาตุ ธาตุคือวิญญาณความรู้ทางหู

ฆานธาตุ คันธธาตุ ธาตุคือจมูก ธาตุคือกลิ่น ฆานวิญญาณธาตุ ธาตุคือวิญญาณความรู้ทางจมูก

ชิวหาธาตุ รสธาตุ ธาตุคือลิ้น ธาตุคือรส ชิวหาวิญญาณธาตุ ธาตุคือวิญญาณความรู้ทางลิ้น

กายธาตุ โผฏฐัพพธาตุ ธาตุคือกาย ธาตุคือโผฏฐัพพะ กายวิญญาณธาตุ ธาตุคือวิญญาณความรู้ทางกาย

มโนธาตุ ธัมมธาตุ ธาตุคือใจ ธาตุคือธัมมารมณ์ มโนวิญญาณธาตุ ธาตุคือวิญญาณความรู้ทางใจ

ไตรลักษณญาณ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

อนิจจัง หมายความว่า ไม่เที่ยง **ทุกขัง** หมายความว่า เจ็บกายไม่สบายจิต **อนัตตา** หมายความว่า ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา **ญาณ** หมายความรู้รูปนาม ขันธ์ห้านี้แหละ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า *สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นท่านทั้งหลายพึงพิจารณาโดยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงดังนี้ว่า นั้นไม่ใช่ของเรา นั้นไม่ใช่เรา นั้นไม่ใช่ตัวตนของเรา* ดังนี้

ขันธ์ห้า คือ รูป ๑ เวทนา ๑ สัญญา ๑ สังขาร ๑ วิญญาณ ๑

รูปอธิบายแล้วฯ

เวทนา *คือ สุข ๑ ทุกข์ ๑ อุเบกขา ๑* **สุข** นั้นหมายความสบายกายสบายใจ **ทุกข์** นั้นหมายความไม่สบายกายไม่สบายใจ **อุเบกขา** นั้นใจเป็นกลางๆ คือไม่สุขและไม่ทุกข์

สัญญา นั้นคือ ความจำได้หมายรู้ รูป เสียง กลิ่น รส เป็นอาทิฯ

สังขาร นั้นได้แก่ ใจนึกคิดปรุงแต่งฯ

วิญญาณ นั้นหมายความรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจฯ

รวมทั้งหมดรูปนาม ขันธ์ห้า ธาตุสี่ ดิน น้ำ ไฟ ลมฯ และธาตุทั้งหลายสิบแปดมีอยู่ในรูปนาม ขันธ์ห้า ภายในตัวตนของเราท่านแล้วหมดทั้งสิ้น

ความมุ่งหมายการพิจารณาก็เพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริง ที่เรียกว่าไตรลักษณญาณนั้นเอง สุดแล้วแต่เราท่านจะพิจารณากรรมฐานอะไรที่ชอบกับจริตนิสัย และข้อสำคัญก็รูปนามขันธ์ห้านี้แหละ ควรตั้งใจกำหนดพิจารณา เพราะมันเป็นที่ตั้งของปัญญาวิปัสสนาแต่ต้องยึดไตรลักษณ์เป็นหลักเสมอจึงจะเป็นการชอบ

ส่วนร่างกาย พระธรรมแสดงภาพสัจธรรมของจริงให้คุณหญิงรู้เห็นชัดแจ้งแล้ว แต่คุณหญิงไม่ใช้ไตรลักษณ์พิจารณาให้ซาบซึ้ง จึงไม่เกิดปัญญาญาณใช่ไหม

การพิจารณาก็ตั้งใจพิจารณา เพราะว่าใจก็เป็นผู้รู้อยู่แล้ว ถ้าเราท่านพิจารณาและใช้ปัญญาวิพากษ์วิจารณ์ว่า กายนี้ก็สักแต่ว่า ธาตุ ๔ ดิน น้ำ ไฟ ลม ส่วนไหนเป็นอะไร มีลักษณะอาการของมันเป็นเช่นไร ต้องใช้ปัญญาวิพากษ์วิจารณ์โดยแยบคายจนกว่าจะเกิดไตรลักษณญาณ รู้แจ้งเห็นจริงว่า รูปนามขันธ์ห้าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขาตามความเป็นจริง

คำว่าให้ยึดไตรลักษณญาณเป็นหลัก *มิใช่ว่ากำหนดรู้ดูเฉยๆ ต้องใช้ปัญญาวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อรู้เหตุและผลกรรมฐานทุกสิ่งทุกอย่าง* เช่นเราท่านกำหนดพิจารณาเวทนา สุข ทุกข์ อุเบกขา บางครั้งใจเป็นสุขสบาย บางคราวใจเป็นทุกข์ไม่สบาย และอะไรเป็นเหตุให้เกิดสุขและทุกข์ ใจผู้รู้สุขและทุกข์เป็นอันเดียวกันหรือไม่ สุข ทุกข์ เป็นสิ่งที่มีสาระแก่นสารหรือไม่ เราท่านจะบังคับบัญชายึดถือเอาเป็นสุข ทุกข์ ของเราท่านจริงๆ จะได้หรือไม่ ส่วนสัญญาความจำได้หมายรู้ เที่ยงหรือไม่เที่ยงและมีสาระแก่นสารหรือไม่

ธาตุกรรมฐาน สังขาร วิญญาณ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม รวมทั้งหมดทั้งธาตุสิบแปด ถ้ากำหนดพิจารณารวมหมดทั้งตัวเรา แต่ต้องอาศัยไตรลักษณ์เกิดปัญญาญาณรู้แจ้งเห็นจริงในรูปนามขันธ์ห้าแจ่มแจ้งชัดเจนเสียก่อน แล้วจึงพิจารณาธาตุกรรมฐานจึงจะรู้เห็นตัวตนเรา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา จะรู้เห็นเป็นธาตุหมดทั้งตัว คำว่าสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ก็โลกสมมุติลมๆ แล้งๆ ไม่มีสาระแก่นสารอะไรเลย

พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนพุทธบริษัทให้บำเพ็ญสมถะ วิปัสสนา เพื่อให้เกิดปัญญารอบรู้ในกองสังขาร แล้วความมุ่งหมายของการพิจารณาก็เพื่อเลือกเฟ้นว่าอะไรเป็นสาระแก่นสารภายในตัวเรา ที่เรียกว่า **อมตธรรม** หมายความว่า ธรรมที่ไม่ตาย ธาตุกรรมฐานจะแยกพิจารณาเฉพาะธาตุ ๔ ดิน น้ำ ไฟ ลม ก็ได้ ความมุ่งหมายก็เหมือนที่แนะและอธิบายมาแล้วทุกประการ

อนึ่ง เรื่องสมาธิ – ฌาน – วิปัสสนา เราท่านจะเจริญวิปัสสนาพิจารณาให้มากแต่อย่างเดียวก็ไม่ได้ เพราะเหตุว่าเราท่านใช้ปัญญาพิจารณามากเกินกำลังแล้ว รู้สึกเมื่อย

ภายในใจ กำลังปัญญาอ่อน ฝืนพิจารณาไปก็ไม่สะดวก เช่นนี้ให้หยุดการพิจารณาเสีย แล้วจะเดินจงกรมหรือนั่งสมาธิ จิตสงบเข้าถึงฌานได้ก็ยิ่งดี เพราะพื้นฐานของวิปัสสนา คือความสงบเท่านั้น

ถ้าความสงบมีกำลังพอตัวแล้ว มันจึงจะมาพิจารณาเห็นอย่างนี้ การเห็นอย่างนี้ บางทีพิจารณาอะไรๆ ก็เห็นเป็นไตรลักษณ์ไปหมด เลยลืมตัว ให้เห็นสักว่าเห็น คือว่า ใจเป็นคนไปเห็นกับสิ่งที่ใจไปเห็นเป็นคนละอันกัน อันนั้นเรียกว่าปัญญาเกิดจากใจ ใจนั้นเป็นตัวให้เกิดปัญญา เพราะกำลังของความสงบ

เพราะเหตุนั้น จึงให้พิจารณาทั้งภายในและภายนอก คือให้พิจารณาสิ่งทั้งหลาย ทั้งปวงเป็นไตรลักษณะแล้ว ผู้ที่ไปเห็นก็ให้เห็นเป็นไตรลักษณ์อีก พิจารณาอย่างนี้ อยู่ตลอดเวลา หากว่าเป็นพอแก่การของมันแล้ว มันจะวางนิ่งเฉยอย่างนี้จึงจะถูก ถ้าพิจารณาเตลิดเปิดเปิงไปเดี๋ยวลืมหลัก ต่อไปเมื่อกำลังใจมันอ่อนแล้ว พิจารณาก็ ไม่ชัด เมื่อไม่ชัดก็งง ฝืนพิจารณาไปเท่าไรก็ยิ่งฟุ้งซ่านวุ่นวายไปใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนี้ ต้องกลับคืนสมถะทางเก่า ดังที่แนะและอธิบายมาแล้วนั้นแลฯ เจริญพร

โดยความนับถือและคิดถึง

หลวงปู่คำดี ปภาโส

เรื่องสมาธิ ภาวนา

๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๖

อันดับต่อไป จะได้แสดงเรื่องสมาธิภาวนาสืบต่อไปอย่างนั้นแหละ การทำบุญและการบำเพ็ญสมถะและวิปัสสนาย่อมเกี่ยวเนื่องด้วยปริยัติ ถ้าพระโยคาวจรเจ้าผู้ที่มุ่งด้วยฉันทะความพอใจในการบำเพ็ญสมถะและวิปัสสนาแล้ว จำเป็นอยู่เองต้องศึกษาให้รู้ให้เข้าใจในปริยัติธรรมตามความรู้ ได้แต่ท่องบ่นอ่านดูให้ทั่วถึงจะเป็นไปได้ ด้วยเหตุนี้ จะได้จำแนกหลักธรรมประเภทปริยัติในสิ่งจำเป็นจะต้องศึกษาให้รู้ คือ

๑. ปหานกิจ

๒. ภาวนากิจ

คำว่า **ปหานกิจ** แปลความว่า **เพียรละบาปอกุศล** ผู้ปฏิบัติต้องศึกษาให้รู้เท่าเข้าใจประเภทอกุศลกรรมชั่ว คำว่า **ภาวนากิจ** นั้น ก็ได้แก่สมถะและวิปัสสนา แต่ประเภทภาวนากิจนั้นจะอธิบายข้างหน้า ในที่นี้จะอธิบายปหานกิจก่อน ที่ว่าเพียรละธรรมประเภทที่เป็นบาปอกุศลธรรมกรรมชั่ว แท้จริงปหานกิจก็ได้แสดงพอได้ใจความแล้ว แต่เบื้องต้นที่กล่าวถึงศีล ๕ ศีล ๘ อกุศลกรรมบถ ๑๐ นั่นเอง ประเภทธรรมส่วนที่เป็นบาปอกุศลและมิจฉาวณิชชา คือการค้าขายไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง คือ

๑. ค้าขายเครื่องประหาร

๒. ค้าขายมนุษย์

๓. ค้าขายสัตว์ที่ฆ่าเอาเนื้อเป็นอาหาร

๔. ค้าขายสุราคือน้ำเมา

๕. ค้าขายยาพิษ

เหล่านี้ก็เป็นปหานกิจ อุบาสกอุบาสิกาควรละเว้นเสียเพราะเป็นข้อห้ามที่ไม่ให้อุบาสกอุบาสิกาผู้นับถือพระพุทธศาสนาไม่ให้คบคนเหล่านี้ ถ้าอุบาสกเว้นไม่ทำบาป ๕

อย่างแล้ว และละไม่ทำบาปอกุศล ๑๐ อย่างแล้ว ก็เป็นมนุษย์ธรรมที่สูงสุดเท่านั้นเอง การบำเพ็ญฝึกหัดสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ไม่มีการขัดข้องเลย ต่อไปจะได้จำแนกธรรมประเภทที่เป็นปริยัติธรรมตามแบบแผนหนังสือเหล่านั้นเพื่อให้เข้าใจเนื้อความ คือ บาปบุญคุณโทษกุศลและอกุศล มรรค ผล ศีล สมาธิ ปัญญา เหล่านี้แหละจึงจำต้องศึกษาให้เข้าใจ ส่วนศีลและบุญกุศลก็ได้แสดงมาพอเข้าใจดีแล้ว คำว่าคุณและโทษพึงเข้าใจดังนี้ โทษนั้นเข้าประเภทแห่งบาปนั้นเสียก็เป็นการชอบ คำว่าธรรมๆ นี้ไม่ใช่อื่นไกล หมายเอาบาปอกุศลธรรมอันเดียวกันนั่นเอง

แต่ข้อสำคัญคือหลักมโนธรรม คือใจ พึงรู้ว่ามโนธรรมคือใจของคนเรานี้เองว่าเป็นรากเหง้าหรือสมุฏฐานปัจจัยแห่งธรรมทั้งหมดที่เป็นกุศล ๓๗ เบ็ดเตล็ด ที่ไม่เกี่ยวถึงทั้งหลายทั้งปวง ที่ไม่ถึงก็เป็นคุณสมบัติของมโนธรรม คือใจเป็นปัจจัยให้เกิดมีกุศลธรรมและอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าใจไหมเล่า? และจะอธิบายปริยัติเพิ่มเติมอีกแง่หนึ่ง เพราะว่าโดยมากผู้ปฏิบัติ ผู้ยังไม่แจ่มแจ้งชัดเจนดีให้พิจารณาดูตามหลักตัดสินธรรมวินัย ๘ ประการ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่นางโคตมีแม่เลี้ยงว่า *ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อกำหนัดย้อมใจ เป็นไปเพื่อประกอบทุกข์ เป็นไปเพื่อความอยากใหญ่ เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษยินดีด้วยของที่มีอยู่ คือมีนี้แล้วอยากได้นั้น เป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน เป็นไปเพื่อความเลี้ยงยาก ธรรมเหล่านั้นให้พึงรู้ว่า ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสั่งสอนของพระศาสดา มีดังนี้* ท่านหมายเอาคนเป็นธรรม ขอให้พิจารณาดูว่าธรรมที่ไหนประกอบด้วยทุกข์ ธรรมที่ไหนเกียจคร้านมีอยู่ที่ไหน คิดให้ดีแค่นี้ก็พอแล้ว คงรู้ว่าธรรมเป็นคน ถ้าผู้รู้ไม่จริงรู้แล้วลืมไปเพราะใจไม่เป็นธรรม นึกหาแต่สมบัติทางโลก จะให้รู้แจ้งแทงตลอดอะไรได้จริงๆ แม้ว่าเป็นธรรมก็จริงอยู่แล้ว แต่เป็นธรรมโลกีย์ ฉะนั้นจึงนึกคิดไปตามโลกนิยมชมชอบกันเพราะจิตเคยชิน เสวยอารมณ์คือกามสุข ส่วนสมบัติทางธรรมภายในใจและความสุขทางภายในใจมิเคยได้เสวย ฉะนั้น จิตของสามัญปุถุชนคนเรายังเป็นธรรมชาติโมหะอวิชชาให้มืดอับแสงไม่สว่างในใจเรา มีแต่มโนวิญญาณ จิตรู้แทนสัญญาออกไปภายนอกตามเหตุอารมณ์ เมื่อทุกคนเป็นอยู่อย่างนี้ จะเอาอะไรมาเป็นแสงสว่างรู้ภายในใจของตนได้ คิดดูให้ดีเสีย สิ่งที่เป็นที่น่าชอบใจก็เป็นวัตถุภายนอก ข้าวของ

ภายนอก สังขารนั้นยิ่งปรุงใจหลอกลวงเจ้าตัวเราให้เมาหลงลืมอย่างไม่รู้ตัวเลย ข้อนี้น่าสงสารเหลือเกิน แม้พระพุทธเจ้าก็มุ่งให้รู้ตัวว่าจิตใจนี้เป็นส่วนที่พึงเป็นสุขปลอดภัยทีเดียว ขอให้คิดว่าหลักวิปลาส ๔ อย่างนั้นกับวัตถุนั้นดู พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้ว่าเป็นจิตวิปลาสคิดเห็นวิปริต คือไม่ต้องว่าสวยงามด้วยสัญญาว่าเป็นของสวยงาม ของไม่เที่ยงก็คิดดูว่าเที่ยง เห็นสัญญาว่าของเที่ยง ของไม่ใช่ตัวตนก็สำคัญคิดรู้ว่าสัญญาเป็นตัวตนเป็นอาทิ แม้เรื่องไม่กล่าวถึง บรรดาที่นิยมชมเชยกันอยู่ทุกสิ่งทุกอย่างก็ล้วนแต่สำคัญว่าคิดเห็นสัญญาวิปริตผิดจากความเป็นจริงทั้งนั้นก็ได้รู้ตัวไม่ว่าตนเป็นคนคิดรู้คิดเห็นสัญญาวิปริตผิดจากความจริง โดยมากถือตัวว่าตนเป็นคนรู้ดีอย่างนี้โดยมาก เหตุนี้ ถ้าบุคคลคิดรู้ตัวสังเวชตนว่าแสงสว่างภายในจิตใจตนยังไม่มี มีแต่มโนวิญญาณเห็นคิดสัญญาวิปริตเห็นผิดจากความเป็นจริงในสิ่งนั้น เร่งรีบสร้างบำเพ็ญแสงสว่างให้เกิดมีในตนจะดีกว่าไปเล่นตามสัญญาอยู่และปล่อยให้จิตใจมัวเมาประมาทไม่รู้ตัวของตน หรือยังคิดรู้เห็นตัวสัญญาวิปริต คนสมัยทุกวันนี้มักเห็นว่าไม่มีใครจะบำเพ็ญหรือสร้างแสงสว่างให้เกิดขึ้นได้ เรื่องนี้เราจะตัดสินเดาเอาไม่ได้ เราต้องบำเพ็ญดูก่อนจึงจะรู้ได้ เราทุกคนสามัญมนุษย์ถ้าตายแล้ว เรายังไม่ได้บำเพ็ญแสงสว่างให้เกิดมีในใจของเราแล้ว เราต้องโง่เสียเปรียบแก่จิตใจของเราตลอดกาลตราบนั้น

ทีนี้คำว่า **คนเราโง่แก่จิตใจของเรา** *โง่อย่างไรเล่า* คือว่าจิตใจคิดเห็นสัญญาวิปริตว่าเราจะว่าสิ่งนั้นสวยสิ่งนั้นงาม หลงว่าเป็นของสวยของงามจริง แล้วจะอดอยู่ฝ่าฝืนใจของตัวไม่ได้ จะไปแสวงหาขวนขวายทำลำบากเกิดยุ่งยากเป็นทุกข์เมื่อภายหลัง แม้ภิกษุสามเณรบวชอยู่ไม่ได้ ต้องได้ลาสิกขาออกไปก็เพราะโง่แก่จิตใจของตัวไม่รู้เท่าสังขาร แม้พวกโจรพวกนักจี้นักปล้นไม่รู้เท่าโลภ สังขารปรุงแต่งจิตใจให้คิดเห็นสัญญาวิปริตว่าการปล้นจี้เป็นการสนุกสนาน เมื่อถูกคราวที่แพ้ให้ร้าย เสียทีแก่เจ้าของทรัพย์หรือเจ้าหน้าที่แล้วก็เป็นทุกข์ ก็เพราะโง่แก่จิตใจ ไม่รู้เท่าหน้าตาของสังขาร แม้เรื่องทุกสิ่งทุกอย่างไม่กล่าวถึงก็ขอให้เข้าใจทำนองเดียวกัน

ทีนี้จะกล่าวถึงการบำเพ็ญเพียรทำแสงสว่าง สมมุติว่าพระโยคาวจรเจ้าผู้ปฏิบัติมีเจตนาและมีหิริ ความละอายแก่บาปทุจริต โอตตัปปะ มีความกลัวต่อบาปทุจริต แล้ว

สำรวมศีลบริสุทธิ์เรียบร้อย แล้วบำเพ็ญสมถวิปัสสนา ทำสมาธิกรรมฐาน ๔๐ รู้จักเรียกใช้คำบริกรรมอบรมจิตใจตัว มีความสามารถอาจหาญ รู้เท่าความคลุกคลี ชอบที่สงัดสันโดษ มักน้อยสันตุฏฐีตามมีตามได้ ไม่กังวลเลย รู้เท่าตัณหา รู้เท่าการบริโภคอาหารปัจจัย ๔ ทุกอย่าง เป็นคนทำจริง มีสัจจะอธิษฐาน มีจิตใจตั้งมั่นเป็นคนอดทนต่อสิ่งทั้งปวง และไม่มีวิตกกังวลสงสัยในบุญวาสนาของตัว เป็นผู้รู้ในคำสอนและครูผู้ฉลาดชี้บอกแนวทาง และสละชีพเพื่อพรหมจรรย์ เป็นคนทำจริง ชอบที่วิเวกที่สงัดแล้วมีความเพียร ไม่เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ตั้งใจละปลิโพธกังวลในสิ่งอื่นๆ ให้ทำแต่กิจที่จำเป็นคือข้อวัตร ๑๐ ประการ ให้พยายามเจริญฌาน ฝึกหัดตั้งสติกำหนดปฏิภาครูปกายในกรรมฐาน อนุโลม ปฏิโลม ต้องให้ทำจริงๆ ตามครูสั่งสอน

ปฏิโลม นั้นให้กำหนดรู้อยู่เฉพาะรู้เฉยอยู่เฉพาะใจ **อนุโลม** ตรวจดูรูปกายแล้วให้มีสติสัมปชัญญะรู้ตัวของตน ไม่ประมาท ทำจิตใจให้เป็นหนึ่งไม่ลำเอียง วางสุขและทุกข์ มีปัญญารู้ว่าสุขทุกข์เกิดแต่เหตุแล้วก็ดับสูญเสียไป แม้ไม่ปรารถนาเลยก็ต้องมีสุขมีทุกข์อย่างเดิมนั่นเอง และนิมิตทุกอย่างเกิดขึ้นก็ไม่ทำความยินดียินร้าย และให้เห็นว่านิมิตทั้งหลายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นภัย จงควรบากบั่นในความเพียรอยู่เสมอไม่ท้อถอย อธิษฐานกำหนดรูปกายได้ตามความเป็นจริง คือนึกตั้งสตินึกดูรูปกาย ใจเห็นรูปกายสักว่าธาตุทั้ง ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ สว่างแจ่มแจ้ง ปัจจุบันรู้ ปัจจัตตัง จำเพาะนิมิตการตั้งสติกำหนดใจไม่มีเผลอหลงเคลื่อนไหว มีสติกำหนดรู้เฉยๆ อยู่เฉพาะ รู้ตรงอยู่เฉพาะใจได้ตามต้องการ **ไตรลักษณญาณ** ความรู้พิเศษจะเกิดหรือไม่เกิดก็ขอให้กำหนดดู ถ้าว่าคงรู้เป็นไปไม่ได้ เพราะเหตุในที่นี้สมมุติว่าญาณพิเศษเป็นไปได้แล้วกำหนดรู้สว่างเห็นรูปกายของตัวเป็นร่างกระดูกไปหมดทั้งตัว แม้ทุกอิริยาบถ ยืน เดิน นั่งนอน แล้วมีแต่แสงสว่าง รู้เห็นรูปกายนามใจเป็น**ธรรมธาตุ ธรรมฐิติ ธรรมนิยาม** ไปหมดทั้งโลก **อิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์** ไม่มีเสียแล้ว ทีนี้สภาพสังขารทั้งหลาย แม้อัตตาสัญญาอุปาทานจะยึดสตินั้นไว้ได้หรือไม่ ทีนี้สมมุติว่าสภาวธรรมทั้งหลาย สัญญา สังขารอุปาทาน อัตตา สัญญาไม่ยึดถือ คือสติธรรมนั้นเองได้ไม่เสียแล้ว สติธรรมละได้หลุดพ้นได้เป็นวิมุตติธรรม คือถ้าเห็นว่าไม่หลุดพ้นไปได้เพราะเหตุใด ถ้าหลุดพ้นไปได้เป็นวิมุตติ เอวํ

เรื่องสิ่งแวดล้อมของจิต

ว่าด้วยเครื่องแวดล้อมของใจมีมาก เช่น **ปุญญาภิสังขาร** ย่อมปรุงแต่งจิตใจเสมอให้เป็นไปตามอำนาจแห่งสังขารเสมอฉันนั้น **กุศลเจตสิก อกุศลเจตสิก** ย่อมอุปถัมภ์จิตใจให้คิดกล้าสามารถในการทำบุญทำบาปเสมอ เพราะพวกมารเหล่านี้มันบันดาลจิตใจเราท่านเสมอ ด้วยเหตุเหล่านี้เองความรู้สึกของคนเราจึงสม่ำเสมอเที่ยงตรงมิได้ตราบใดเราท่านไม่วางให้เป็นไปตามกฎธรรมดาสุขทุกข์แล้ว พร้อมด้วยสติกำหนดรู้ตนของตนแล้ว ย่อมประสบสุขบ้างทุกข์บ้างอย่างนี้เสมอเรื่อยไปตลอดทุกภพทุกชาติไม่มีสิ้นสุด เพราะว่ามนุษย์บุคคลเราทั้งหมดทั้งก้อนนี้เป็นตัวสมุทัย เป็นปัจจัยให้เกิดโรคาอาพาธความเจ็บไข้ต่างๆ นานา

ส่วนจิตใจเรานักปราชญ์เจ้ากล่าวสั่งสอนไว้ว่า**ตัณหา ๓ เป็นสมุทัย เป็นเหตุให้เกิดทุกข์** จริงอยู่ คำว่า **กามตัณหา** ก็ **กามราคะ** นั่นเอง อีกประการหนึ่ง **กำหนัดรักใคร่** นี้ท่านกล่าวอีกบรรยายหนึ่งอีกว่า **สังขาร** เพราะเป็นสภาพปรุงจิตใจให้รู้สึกกำหนัดยินดีไปตามอำนาจแห่งมาร เรียกว่าขันธมารบันดาลจิตใจเราท่านให้หลงรักใคร่ไปตามอำนาจแห่งมันด้วย เหตุนี้จึงสำเหนียกเสมอว่า *รู้คงเป็นรู้ รักคงเป็นรัก* ถ้าความกำหนัดรักใคร่กับความรู้เป็นสภาพเดียวกันแล้ว ความรู้สึกและความรักใคร่ไม่รู้ห่างจืดจางจากความรู้สึกไปได้ ควรสำเหนียกดังนี้เสมอบ่อยๆ และพึงรู้อีกบรรยายหนึ่ง พึงรู้ว่า *กามราคะความกำหนดรักใคร่นี้ มันเป็นปัจจัยให้เกิดมีภวตัณหา วิภวตัณหา และเป็นปัจจัยให้ปรารถนาความสุขความสบายในการเดินจงกรม นั่งสมาธิ ภาวนา ปรารถนา*

อยากให้จิตใจสงบเยือกเย็น เมื่อไม่เป็นไปตามปรารถนาจึงเป็นทุกข์ ก็เป็นเพราะความอยากความปรารถนาเป็นกามราคะ เป็นสมุทัย เป็นเหตุให้ทุกข์เกิดด้วยเหตุนี้เอง

สมุทัย ท่านผู้รู้ทั้งหลายที่เป็นจอมปราชญ์สั่งสอน *สมุทัยเป็นสิ่งควรกำหนดรู้ละทุกข์เป็นสิ่งควรกำหนดรู้* คำว่า **กำหนดละสมุทัย** พึงวางตนของตัว อย่าทำความลำเอียงชอบสุขเกลียดทุกข์ ราคะขอให้สละวางหมดเสียทั้งสุขและทุกข์ตลอดเฉยๆ ไม่สุขไม่ทุกข์ เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่มีใครๆ ในโลกจะบังคับบัญชาปรารถนาเลือกเฟ้นเอาได้ แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ปรารถนาเลือกเฟ้นเอาไม่ได้ สุขของขันธ์เบญจขันธ์คือรูปและนามไม่มีได้ ด้วยเหตุนี้เองพระองค์ท่านจึงทรงสั่งสอนไว้ว่า **ทุกข์ควรกำหนดรู้ ถ้าเรายึดถือสมุทัย กล่าวคือความอยากความปรารถนาความรักใคร่พอใจความสุขแล้ว จำเป็นอยู่เองย่อมประสบผลเป็นทุกข์ดังนี้**

ทีนี้คำว่า **ให้ละ วางตนหมดทั้งตัว** *แล้วจะถือเอาอะไรเป็นที่พึ่งของตนเล่า* พึงกำหนดเสกสรรตั้งแต่งสติเป็นที่พึ่งของตน ศีลจะบริสุทธิ์ได้เป็นอธิศีลก็เพราะสติกำหนดสำรวมรักษา เพราะเหตุนี้เอง ท่านจึงกล่าวว่า **สติวินโย ทาตพฺโพ** หากเป็นธรรมเป็นวินัยนำเสียซึ่งความชั่วบาปอกุศลทำให้พินาศไปได้ก็เพราะสติเป็นกำลังใหญ่ในกุศลธรรมทั้งปวง อีกประการหนึ่ง บางครั้งบางคราวข้าศึกคือกิเลสเครื่องเศร้าหมองใจกำเริบทับถมจิตใจ ทำเจตนาจิตใจให้หงอยเหงาเศร้าหมองท้อใจ ก็ทำความรู้กับมันว่าไม่เที่ยง ว่าเราเคยรู้เคยเห็นเป็นมาแล้ว เมื่อเกิดทุกข์เช่นนี้ก็ดูเหมือนจะไม่มีสุขสักที เมื่อกิเลสเสื่อมทรามหายไปแล้วความสุขก็เกิดมี ความดีใจและความสบายจะมีอีกอยู่ ควรนึกสำเหนียกดังนี้เสมอบ่อยๆ เป็นการดีมาก และการฝึกหัดเสกสรรตั้งสติเพื่อให้เป็นกำลังเป็นที่พึ่งของเรา ไม่ควรทำเล่น จับๆ วางๆ การกำหนดจิตใจควรกำหนดให้ถึงใจเสมอทุกอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน ควรกำหนดแผดเผาให้ถึงใจจนกว่ากิเลสเครื่องเศร้าหมองใจอัปราชัยพ่ายแพ้สูญหายไป จิตใจสบายผ่องใส แล้วกำหนดพิจารณารูปกายก็ได้ ไม่มีการผิดหนทางแม้แต่ประการใดเลย อีกประการหนึ่ง ถ้าคราวใดข้าศึกคือกิเลสเครื่องเศร้าหมองใจทับถมจิตใจให้หงอยเหงาท้อใจ ไม่พอใจไหว้พระสวดมนต์ เดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาอะไรได้เลยแล้ว ไม่ควรปล่อยจิตใจให้เสวยทุกข์โมทนัสอยู่เฉยๆ เลย

ควรใช้ปัญญาวิตกวิจารใคร่ครวญดูเหตุและผลว่า จิตใจเรานี้จะมีวันผ่องใสเบิกบาน มีเพียร มีหมั่น ความมุ่งหวังว่าจะได้ความดีมีความสุขอีกสักทีไหมหนอ กำหนดใคร่ครวญตริตรองไปๆ มาๆ ไม่ช้าไม่นานนักก็รู้ถึงเจ้าอวิชชาจิตเดิมแล้ว ย่อมเกิดความสบายหายโศก แล้วบันดาลโสมนัสความยินดีขึ้นมาแทน ที่จริงเมื่อจิตใจผ่องใสเบิกบานแล้ว จึงกำหนดพิจารณาดูรูปกาย ถ้ากำหนดลอกหนัง ตัวอย่างดังเราลอกหนังกบ คือขณะเราท่านเดินจงกรมหรือนอนพิจารณากำหนดลอกหนังรูปร่างกายของเรา ก็ดูเหมือนกับกบที่เราลอกหนังแล้วไม่ใช่หรือ

อีกวิธีหนึ่ง ควักหน่วยตาออกให้มีแต่หลุมตาแล้วกำหนดเพ่งดู ดูหลุมตาให้แจ่มแจ้งแก่จิตใจ ตาคนเราไม่เป็นหลุมเป็นโพรงไม่ลึกเท่าไร เช่นนี้แล้วจึงเพ่งดูในกะโหลกศีรษะว่าเป็นโกนเป็นโพรงบ้างหรือไม่เช่นนี้ แล้วจึงกำหนดเพ่งเล็งไปโดยลำดับส่วนตัวลงไปตลอด ที่ไหนบ้างเป็นโกนเป็นโพรงช่องว่าง ตับ ไต ไส้ พุง เป็นอยู่อย่างไร กล้ามเนื้อที่ไหนหนาบาง เส้นเอ็นที่ไหนมาก เพ่งกำหนดดูให้ทั่วตลอดข้อ แขน ตีน มือ เพ่งดูข้างหน้าข้างหลัง ข้างนอกข้างใน ทำให้มากเจริญให้มาก ทั้งลอกหนังและควักลูกตาออก ทำขณะเดียวกันก็ได้ การพิจารณากายนี้ย่อมเกิดรู้เกิดเห็นไม่เหมือนกัน ส่วนการกำหนดใจพึงสำเหนียกให้รู้หรือว่าผู้รู้ และให้รู้ว่าสติมีลักษณะอย่างไร สติแปลว่า ระลึกได้ในกิจที่ทำ คำที่พูดแม้นานก็ระลึกได้ เมื่อท่านเรามาฝึกหัดดูรูปกาย ก็ย่อมระลึกส่วนร่างกาย คำว่าระลึกได้ ก็ระลึกรู้นั่นเอง ทีนี้เมื่อเราท่านกำหนดจิตใจ ก็ย่อมระลึกรู้จิตใจ แต่ข้อสำคัญ การกำหนดจิตใจนี้ **อัตตานุทิฏฐิ** ความเห็นว่าเราจิตใจเรา ตัณหาความอยากความปรารถนาสัมปยุตเกิดขึ้น แล้วปรุงแต่งจิตให้เป็นอยากเป็นปรารถนาไป เป็นตัณหาไปหมดทั้งตัว เป็นสุขเป็นทุกข์ไปหมดทั้งตัวนี้สำคัญจริงๆ

ที่ว่า **ให้สละวางอัตตาตัวตน** ก็ประสงค์ให้วางอัตตานุทิฏฐิไอ้นี่เอง แม้จิตจะนึกจะคิดสัญญาสำคัญ โลภอยากปรารถนาอะไรก็ตาม ให้ตั้งสติดูเหมือนบุคคลอื่นเขาทำการงานอยู่เช่นนี้ไม่มีผิดเลย ข้อนี้ควรจำไว้ อุตสาห์ทำให้มากเจริญให้มาก **ปจฺจตฺตํ** รู้นี้เฉพาะตน

ต่อไปว่าด้วย **ภัยของบุญ** อย่าว่าแต่ของภายนอกหมดไป ส่วนบุญที่เป็นทรัพย์ภายในก็หมดไปเหมือนกัน เพราะมีภัยอันตรายมีข้าศึกอยู่เหมือนกันเหมือนกับทรัพย์ภายนอก เช่น ฉิบหายไปด้วยโจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย นี้แหละส่วนผลบุญที่เป็นสมบัติของมนุษย์คนเราก็มีอันตรายอยู่เหมือนกัน ส่วนคุณสมบัติของจิตใจที่เป็นบุญเป็นกุศลก็ต้องมีภัยมีข้าศึกอยู่เหมือนกัน

ทีนี้วิธีการรักษาปฏิบัติรักษาของภายนอกกับของภายในตรงกัน แต่โดยมากบุคคลเราไม่ค่อยเข้าใจ แต่สมบัติภายนอกก็รู้วิธีปฏิบัติกันถูกต้องตามแนวทางอยู่แล้ว เช่น ยกตัวอย่างสมบัติภายนอก เช่นว่าเสื้อผ้าอาภรณ์เหล่านี้เป็นต้น ก็ต้องมีการรักษาและการปฏิบัติเหมือนกัน เมื่อเรามีเสื้อผ้า เราก็ต้องรักษาเสื้อผ้าขณะใช้นุ่งห่ม และต้องปฏิบัติเสื้อผ้าและต้องหามาเพิ่มเติม อันนี้เรียกว่า **คติธรรม** หมายความว่าสมบัติภายนอกและภายในจะดำรงคงทนอยู่ได้ไม่พินาศฉิบหายไป ๑. ต้องอาศัยการรักษา ๒. ต้องอาศัยการปฏิบัติ ๓. ต้องอาศัยหาของใหม่เพิ่มของเก่า ของภายในเหมือนกัน ของภายนอกเหมือนกัน

คำว่า **รักษา** *รักษาอย่างไร* จะยกตัวอย่างว่า เสื้อผ้าที่เราใช้นุ่งห่มกันนี้ต้องรักษาไม่พอขาด เราไม่อยากให้ขาด ไม่พอเก่า เราไม่อยากให้เก่าหรือไม่อยากให้สกปรกโสโครก ถ้าหากว่าเราใช้ด้วยการรักษาดี มันก็นานขาดนานสกปรกไม่ได้ เพราะเป็นของใช้ ฉะนั้น ถ้าสกปรกแล้วจะเอามานุ่งมาถือก็ไม่เป็นที่สบายใจ ฉะนั้นจึงมีการปฏิบัติอีก วิธีการปฏิบัติเสื้อผ้า สิ่งของ เช่นอย่างว่ามันเกิดสกปรกโสโครกเปรอะเปื้อนเหงื่อไคล เราต้องซื้อสบู่หรือแฟ้บมาฟอก ชำระด้วยน้ำที่สะอาด ขาดบ้างเล็กน้อยพอเย็บก็เย็บไว้พอแส่วก็แส่วไว้ อันนี้นับว่าเป็นการปฏิบัติเสื้อผ้า

คำว่า **หามาเพิ่ม** เท่าที่เราเกิดมาร่วมประชุมนั่งฟังพระสัทธรรมเทศนากันอยู่นี้นับว่าใช้เสื้อผ้าขาดมาหลายชุดแล้วนับไม่ถ้วน ต้องอาศัยหาใหม่มาเพิ่มของเก่า ที่แสดงให้ฟังนี้ให้เข้าใจเสียว่าเป็นคติพจน์คติธรรม ถ้าหากละเว้นคติพจน์คติธรรม ๒ ประการไปเสียแล้ว จะเป็นสมบัติภายนอกที่เรียกว่าผลบุญกุศล หรือจะเป็นคุณสมบัติภายในคือเป็นคุณสมบัติของจิตใจนั้น ถ้าเว้นอย่างนี้แล้วก็ดำรงอยู่ไม่ได้ ต้องพินาศฉิบหายไป

โดยแน่แท้ดังนี้ จะเว้นไม่ได้หากว่าจะมีแต่การรักษาไม่มีการปฏิบัติ เท่านี้จะไม่พ้นจากการฉิบหายและความเสื่อม หรือจะมีการรักษาปฏิบัติ ไม่มีการหาใหม่เพิ่มของเก่า อันนี้ก็ไม่พ้นจากความฉิบหาย

คำว่า **คติพจน์ คติธรรม** ๒ ประการนี้ ทำการรักษาตรงกับการรักษาสมบัติภายนอก และตรงกันกับการรักษาสมบัติภายใน คือการรักษาศีลและการปฏิบัติธรรม และต้องบำเพ็ญกุศลใหม่เพิ่มกุศลเก่า อันนี้เป็นวิธีปฏิบัติภายในให้เข้าใจอย่างนี้ ส่วนสมบัติภายนอก พวกเราก็ปฏิบัติกันถูกดีแล้ว แต่น่าเสียใจส่วนคุณสมบัติของจิตใจนี้ พวกเราไม่ค่อยสนใจกัน ไม่รู้ว่ามีน้อยมีมาก ไม่ค่อยจะเข้าใจ และไม่ค่อยจะพอใจรักษากัน คำว่า **กระทำบาป** เช่นตัวอย่างคือ เราทำความดีของมีดขวานให้เสื่อมไปนั่นเอง คำว่า **รักษาศีล** ก็คือรักษาความดีของใจตน *อะไรแล้วเป็นความดีของจิตใจ* **บุญกุศล สติปัญญาความรู้ ความฉลาด อันนี้เป็นคุณความดีของจิตใจ** ให้เข้าใจอย่างนี้ ต้องรักษาเป็นวิธีเดียวกัน

ส่วนสมบัติภายนอก ถ้าเราไม่รักษาดีก็จะเสื่อมจากคุณความดี เช่นอย่างว่า เสื้อผ้าถ้าเราไม่รักษามันก็เกิดสกปรกโสโครก กิริยาที่เราทำเสื้อผ้าให้สกปรกโสโครก หรือไม่พอขาดทำให้ขาด เทียบได้กับว่าเราทำบาป เช่น เสื้อผ้าดีๆ เราไปทำให้แปดเปื้อนอะไรเทียบกับการทำบาป หากว่าเห็นสกปรกแล้ว ไปซื้อผงหรือสบู่มาฟอกชำระด้วยน้ำที่สะอาด อันนี้ก็เทียบกับเราทำบุญ ความบริสุทธิ์ของเสื้อก็เทียบได้กับความบริสุทธิ์ของจิตใจ ท่านจึงเรียกว่า **บุญกุศล** ให้เข้าใจดังนั้น คำว่า **รักษาศีล** ให้เข้าใจเสียว่ารักษาความดีของจิตใจ ตลอดทั้งรักษาสติปัญญาและรักษาบุญกุศลเหล่านี้ ก็ชื่อว่ารักษาความดีของจิตใจ *สิ่งใดเมื่อไม่รักษาแล้วจะเป็นของดีไม่ได้* ถ้าว่าอย่างหนึ่ง **สมบัติภายในนี้จำเป็นกว่าสมบัติภายนอก** นักปราชญ์ทั้งหลายสรรเสริญว่า **เรื่องศีลธรรมนี้ดีกว่าทรัพย์ภายนอก เพราะสมบัติภายนอกเป็นผลของศีลธรรม** ดังนี้

พระพุทธศาสนา ข้อที่ควรศึกษาและฟังให้รู้กันคือบาปอกุศลและบุญกุศล อันนี้ควรศึกษาและฟังให้รู้กัน เป็นสิ่งที่ควรจะพอรู้ได้ ส่วนมรรค ผล นิพพาน เหมือนกับว่าบุคคลบางคนในบางเรื่องให้เอาดวงเดือนดวงดาวเป็นของเหลือวิสัยที่จะเป็นไปได้ แต่

ถ้าบุคคลใดพยายามศึกษาให้รู้แนวทางแล้ว อาจรู้ได้ตามความประสงค์ของตนอยู่ดังนี้ ส่วนเรื่องบาปอกุศลและบุญกุศลนี้เป็นเรื่องพอสังเกตกันได้ง่าย เพราะประกอบด้วยเหตุและผล ถ้าพูดให้เข้าใจจึงประสงค์ให้รู้สภาพบุญกุศล บาปอกุศล อันแท้จริง ผลบุญกุศล ผลบาปอกุศล เรื่องผลกุศลก็ได้อธิบายมาแล้ว ได้แก่ ข้าวของเงินทอง ช้าง ม้า วัว ควาย บรรดาสมบัติทุกชิ้นที่เราปรารถนากันอยู่ให้เข้าใจเสียว่าเป็นผลของบุญ ตามพุทธภาษิตที่กล่าวไว้ **สิริ โภคานมาสโย** *สิริ* ท่านแปลว่า *คุณความดีของจิตใจนั่นแหละ เป็นที่มานอนแห่งโภคทรัพย์*

คำว่า *มานอนหรือหาได้* เมื่อปรารถนาทรัพย์สมบัติประเภทใดแสวงหาได้ตามความประสงค์ เรียกว่าเป็นที่มานอน คำว่า *สิริ* ก็หมายความงามดีของจิตใจ ความดีของจิตใจนั้นได้แก่บุญกุศล สติปัญญา ความฉลาด อันท่านกล่าวว่าเป็นมิ่งเป็นขวัญ เป็นที่มานอนแห่งโภคทรัพย์ ให้เข้าใจเสียว่า บุคคลผู้มีเงินทองไม่ได้มีมาด้วยความโง่ มีมาด้วยความฉลาด จึงเรียกว่า **สิริ โภคานมาสโย** *สิริ* คือ *คุณงามความดีของจิตใจ* ท่านกล่าวว่าเป็นมิ่งเป็นขวัญ เป็นที่มานอนแห่งโภคทรัพย์ บรรดาคนมีลาภมียศ และมีอะไรทุกสิ่งทุกอย่างที่โลกเขานิยมอยู่ ล้วนแล้วแต่ได้มาจากคุณความดีของจิตใจ คือความคิดดี ปัญญาดี นั่นเอง จึงได้หมายความว่า ทรัพย์สมบัติ ข้าวของเงินทองนั้นเป็นผลแห่งบุญกุศล อันนี้ขอให้ท่านผู้ปฏิบัติทั้งหลายตริตรองเหตุผลไปด้วย *สมบัติภายในต้องรักษาเรียกว่าคุณสมบัติของจิตใจ จึงดำรงคงทนอยู่ได้ ๑. ต้องรักษา ๒. ต้องปฏิบัติ ๓. ต้องหามาเพิ่มเหมือนกัน*

ถ้าไปเว้นคติพจน์ คติธรรม ๓ ประการนี้แล้ว แม้สมบัติภายนอกก็จะดำรงคงทนอยู่ไม่ได้ จะต้องเสื่อมไปเสียถึงสิ้นเนื้อประดาตัว ภายนอกเหมือนกัน ภายในเหมือนกัน อย่างสมบัติภายนอกคือ มีด ขวาน ถ้าถึงคราวหมดคมหรือเป้บ่านไปแล้ว จะเอามาใช้ตัดใช้ฟันก็ไม่สะดวก เรียกว่าใช้ไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงต้องปฏิบัติ ถ้าต่างว่าหมดคมไปไม่ฝนไม่ลับเสียใหม่ หรือเป้และบ่าน ก็ต้องให้นายช่างเขาตีเข่นให้หายเป้หายบ่านก็ใช้ต่อไป นี้นับว่าประเภทปฏิบัติ ความว่ารักษาศีลกับรักษามีดขวานตรงกับคำว่ารักษาธรรม การรักษามีด ขวาน ก็เป็นของตรงกัน คำว่าทำบุญใหม่เพิ่มบุญเก่าก็ตรงกันกับเราหามีดใหม่มาเพิ่มมีดเก่า อันนี้ก็ตรงกัน

ทีนี้จะยกตัวอย่างให้ฟังอีกสักสองอย่าง เสื้อผ้าที่เรานุ่งถือกันอยู่นี้เหมือนกัน ๑. ต้องรักษาเสื้อผ้าที่เรานุ่งถือกัน ใครนุ่งถือด้วยการรักษาดี เสื้อผ้าก็ทนนานขาดนานเก่าไม่ค่อยสกปรกและโสโครกง่าย ได้ใช้ไปนาน อย่างนี้เองประโยชน์การรักษา หากจะรักษาไม่ให้มันเก่าและไม่ให้มันเปรอะเปื้อนแหละก็ไม่ได้ เพราะร่างกายของเราเป็นของโสโครกอยู่เดิมแล้ว เมื่อเกิดสกปรกแล้ว เราจะเอามาให้นุ่งใช้ถือก็ไม่เป็นที่สบาย จึงต้องมีการปฏิบัติ จึงต้องหาสบู่มาซักฟอกไว้ล้างด้วยน้ำที่สะอาด หรือขาดบ้างเล็กน้อย พอเย็บก็เย็บไว้พอแส่วก็แส่วไว้ พอตาบก็ตาบไว้ ได้ใช้ไปอีกหลายเดือนไปได้เหมือนกัน นี้เรียกว่าการปฏิบัติ ความว่า หามาเพิ่มเราต้องแสวงหามาเพิ่มบ่อยๆ ก็จึงได้ใช้กันมาเรื่อย ถ้าจะใช้แต่ของเก่าก็หมดไปแต่นานแล้ว มีดหรือขวานก็เช่นกัน เสื้อผ้าอาภรณ์ก็เช่นกัน หมายความว่าสมบัติภายนอกและภายใน ถ้าไปเว้นการรักษา การปฏิบัติ และหาของใหม่มาเพิ่มของเก่าแล้ว เกิดพินาศฉิบหายไปหมด ถึงสิ้นเนื้อประดาตัวจะไม่มีสมบัติจะใช้สอยต่อไป ให้เข้าใจเสียว่าสมบัติทุกชิ้นตลอดทั้งข้าวของเงินทอง ตลอดไร่นารั้วสวนก็ต้องมีวิธีปฏิบัติไปเช่นเดียวกัน แต่สมบัติภายนอกเรารักษากันดีอยู่แล้ว พออยู่พอกินไม่ถึงพินาศฉิบหายก็เพราะเราปฏิบัติกันถูก แต่น่าเสียใจสมบัติภายในจะไม่ค่อยรู้กัน ส่วนผลบุญเราก็ต้องพอใจกันหมดทุกคน ให้รู้จักเสียว่า ความร่ำรวยเงินทองเราก็ปรารถนากันส่วนผล แต่ส่วนเหตุสภาพที่เป็นบุญเป็นกุศลอันแท้จริงนั้นคล้ายๆ กับว่าไม่พอใจ ถึงจะทำก็ทำกันอยู่หรอก คล้ายกับทำตามกันว่าจะได้น้อยหรือได้มาก ก็ไม่ค่อยจะรู้กันเชื่อตามๆ กัน ส่วนสภาพของบุญกุศลนั้นไม่ค่อยจะเข้าใจกัน

คำว่า **บุญ** เป็นเครื่องชำระ เป็นเครื่องล้าง เป็นเครื่องทำให้สะอาด สิ่งใดแล้วเป็นเครื่องละเป็นเครื่องล้างทั้งส่วนภายในคุณสมบัติของจิตใจ ส่วนคุณสมบัติภายนอกก็อย่างแสดงมานั่นเอง **ทานมัย** *บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน* **ศีลมัย** *บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล* **ภาวนามัย** *บุญสำเร็จด้วยการภาวนา* ตกลงรวมความว่า บุญที่เราบริจาคทานนี้แหละ กำจัดความตระหนี่เหนียวแน่นของเราให้ปราศจากหรือบรรเทาเบาบางไปได้ นี้เป็นประโยชน์อย่างนี้ อันนี้ ศีล เป็นคุณเครื่องชำระกาย วาจา ใจ ของเราให้บริสุทธิ์สะอาด สมาธิ เป็นคุณเครื่องกำจัดความโลภ ความโกรธ ความหลง ออกจากจิต และปัญญาก็เช่นเดียวกัน ใจของคนเรามักตรงกันดังนี้ เหมือนอย่างว่า ความสกปรก

ภายนอกเทียบกับความสกปรกของเสื้อผ้า ใจเศร้าหมอง ใจขุ่นมัว หรือใจขาดจากคุณสมบัติ ก็เทียบได้ว่าใจเป้ใจบ่าน หรือหมายความอย่างนี้ คำว่า ศีล เป็นเครื่องชำระกาย วาจา ใจ นี้ให้บริสุทธิ์ จะไปเอาสิ่งอื่นมาแก้ไม่มีเสียเลย เหมือนกับว่าการชำระมลทิน จะหาสิ่งอื่นยิ่งไปกว่าผงหรือสบู่เป็นอันไม่มี คือเสื้อผ้าของเราจะบริสุทธิ์ต้องอาศัยสบู่หรือแฟ้บเป็นเครื่องชำระมลทินของเสื้อผ้า ส่วนกายและวาจาของเราต้องอาศัยศีล ๕ หรือกุศลกรรมบถ ๑๐ ศีล ๘ ศีลอุโบสถเป็นเครื่องชำระ วาจา ใจ ของเราจึงจะบริสุทธิ์ได้ นอกจากนี้แล้วจะเอาสิ่งอื่นมาแก้ไขเป็นอันว่าไม่มีหนทางบริสุทธิ์ไปได้ เมื่อกายทุจริตก็ทุจริตกันอยู่อย่างนั้น เหมือนเสื้อผ้าเมื่อสกปรกแปดเปื้อนเหงื่อไคลแล้วตราบใดเราไม่หาผงหรือสบู่มาซักหรือมาฟอกแล้ว หรือไม่ซักด้วยน้ำแล้ว ก็ไม่มีหนทางจะบริสุทธิ์ได้ จะบริสุทธิ์เองไม่มีหนทางจะบริสุทธิ์ได้ และผิดกฎธรรมดาไปเสียอีก นี่แหละพวกเราที่เป็นศาสนิก เป็นพุทธบริษัททั้งหลาย เมื่อจะสร้างตนให้เป็นคนดีก็ต้องมาแก้ไข กาย วาจา ใจ ของเรา อาศัยศีลเป็นคุณเครื่องชำระให้บริสุทธิ์ มันจึงจะเป็นไปได้ เมื่อกาย วาจา ใจ บริสุทธิ์ไปด้วยอำนาจศีลแล้ว ก็นับว่าเป็นทางบริสุทธิ์แล้ว

ทีนี้ส่วนสมาธิและปัญญา หรือความสกปรกโสโครกของจิตใจด้วยอำนาจของกิเลสมานะทิฏฐิ ต้องอาศัยสมาธิและปัญญาเป็นคุณเครื่องชำระจึงจะบริสุทธิ์ไปได้ ฉะนั้น ตามหลักเราจึงรู้กันอยู่แล้วว่า ศีลเป็นคุณเครื่องชำระกิเลสอย่างหยาบ คือกำจัดความโลภอย่างหยาบ ความหลงอย่างหยาบ หรือกำจัดราคะอย่างหยาบ โมหะอย่างหยาบ โทสะอย่างหยาบ คำว่าศีลก็นับแต่ศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ ศีล ๘ ศีลอุโบสถหรือตลอดศีลปาฏิโมกข์ ก็ความมุ่งหมายอันเดียวกันเป็นอย่างนั้น ถ้าอย่างนี้จงพากันเข้าใจกันว่าจำเป็นที่สุด ทีนี้โดยมากพวกเราปรารถนากัน ทรัพย์สมบัติที่เรียกผลบุญกุศล ให้รู้กันไปเสียไปดีหรือไปชั่วก็ตาม เรื่องบุญหรือบาปก็ตาม ก็เรียกว่าใจสั่งทั้งนั้น คือใจอยาก กิริยาที่อยากนั้นเรียกว่าสั่ง ชื่อว่าอำนวยการบอกให้แล้วดังนี้ จึงเรียกว่า **ใจเป็นหัวหน้า**

อยากให้รู้คำว่ารักษาศีลนี้ และอยากให้เข้าใจที่สุด ศีลจริงๆ หมายอะไรเป็นศีล ถ้าว่าอย่างหนึ่ง ถ้าหากมีผู้มาถาม คนชาติอื่นหรือประเทศอื่นเขามาถามเข้าอาจจนเขาว่า

พวกเจ้าไปรักษาศีลอยู่วัดไปรักษาอะไร ไปอยู่อะไรกันที่วัดนี้ บอกเขาว่าไปรักษาศีลไหนแล้วศีลพวกเจ้ามารักษา โดยมากไม่รู้ เมื่อไม่รู้ศีลแล้วก็จะรักษาศีลได้อย่างไร ให้คิดดู คำว่า **รักษาศีล** ก็เทียบได้เหมือนกับว่าคนรักษาเงินรักษาทอง รู้จักอันตราย หรือคนรักษาข้าวของ เงินทอง ไร่นา รั้วสวน ก็ต้องรู้จักสิ่งที่เป็นภัยแก่รั้วสวน ทรัพย์สมบัติ ถ้าไม่รู้แล้วจะรักษาอะไรกัน ถ้าไม่มีภัยแล้วไม่ต้องรักษากัน อย่างว่าหว่านกล้าไว้แล้ว ดำนาไว้แล้ว ไปดูกล้าไปรักษากล้า ดำนาไว้แล้วก็ต้องไปรักษา ก็เหตุใดจึงไปรักษา ก็เห็นว่าภัยมีแก่ข้าวแก่กล้า ต่างว่าปลูกพริกมะเขือไว้ที่ไร่ที่สวน ก็ต้องไปรักษากัน ก็เพราะเข้าใจกันแล้ว สิ่งที่เป็นภัยแก่พริกมะเขือเราจึงไปรักษากันดังนี้ เมื่อไม่รักษา เรารู้ว่าวัวควายเป็นภัยแก่ข้าวกล้า หรือคนเป็นภัยแก่ข้าวกล้าจะมาขโมย เมื่อเรารักษา แล้วต้องสังเกตคนที่มาร้ายหรือดี หรือวัวควาย รู้ว่ามันเป็นภัยแก่ข้าวกล้า ถ้ามันมา เราก็ต้องขับไล่มันหนีไป ถ้าคนจะมาลัก เราก็จะต้องสู้เอาอย่างเต็มที่เหมือนกัน ไม่เขาก็เราแหละจะต้องตาย ถ้ารู้มันแล้วนี้ เรียกว่ารู้จักภัยอย่างนี้ โดยมากรักษาศีลไม่รู้สิ่งที่เป็นภัยแก่ศีล ปฏิบัติธรรมไม่รู้จักสิ่งที่เป็นภัยแก่ธรรม อะไรแล้วเป็นภัยแก่ศีลธรรมภายใน ได้แก่ **โลภ โกรธ หลง หรือว่ากิเลส ราคะ โทสะ โมหะ กิเลสตัณหา มานะทิฏฐิ เหล่านี้แหละเป็นภัยที่คุณสมบัติของจิตใจ เป็นภัยแก่ทรัพย์ภายใน**

แต่โดยมากผู้ที่มารักษาศีลและมาปฏิบัติธรรมไม่รู้จักภัยยังไม่ลุอำนาจแก่ความหลงอยู่เสียบ้าง ลุอำนาจแก่ความโกรธเสียบ้าง หรือบางทีก็ลุอำนาจแก่ราคะไปเสียบ้าง ลุอำนาจแก่โทสะโมหะเสียบ้าง เมื่อเป็นเช่นนี้จะรู้ว่ารักษาศีลได้อย่างไร เรียกว่าปฏิบัติศีลและธรรมได้อย่างไร ศีลและธรรมสภาพเดียวกันนั้นแหละ **เมื่อตนมีศีลก็ชื่อว่ามีธรรม เมื่อปฏิบัติธรรมก็ชื่อว่าปฏิบัติรักษาศีล** ก็หมายความว่ารักษาธรรมเหมือนกัน เพราะสมุฏฐานสภาพอันเดียวกัน อันนี้แหละก็ได้ยินชื่อเสียงกันอยู่เรื่อยๆ นักปฏิบัติหรืออุบาสกอุบาสิกา หรือเป็นภิกษุสามเณร จะมีผู้อื่นตำหนิโทษก็เพราะความไม่รู้เรื่องนั่นเอง แปลว่าปฏิบัติธรรมไม่รู้จักภัย สักแต่ว่ารักษาผลที่สุดรักษาศีลเลย ไม่รู้จักศีลเสียเลยอีก ปฏิบัติธรรมแล้วไม่รู้จักธรรมเสียอีก แล้วก็ไม่รู้ว่าอะไรเป็นภัยแก่ศีลธรรมของตนอีก ถ้าหากว่าไม่มีสิ่งที่เป็นภัยแก่ศีลธรรม เหตุใดจึงต้องรักษากัน เรื่องนี้ก็เพราะมีสิ่งที่เป็นภัยแก่ศีลธรรม แต่อย่าลืม โลภ โกรธ หลง หรือว่าราคะ โทสะ โมหะ มานะทิฏฐิเหล่านี้แหละ

เป็นภัยแก่ศีลธรรมภายใน ส่วนภัยภายนอกเรารู้กันดีแล้ว สิ่งที่เป็นภัยแก่ข้าวกล้า พริก ฝ้าย หรือข้าวของเงินทอง เท่าที่อธิบายผ่านมาคงไม่หลงคงไม่ลืม คงเห็นว่าเป็นจริงเป็นอย่างนั้น

ฉะนั้น จึงขอให้ปลูกศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใสให้แน่นอนลงไป แต่อย่าไปเชื่อง่ายๆ ทีเดียว เมื่อเชื่อง่ายก็จะเป็นคนงมงายไป ขอให้ท่านผู้อ่านทั้งหลายจะได้นำไปตริตรองขบคิดอีกเสียทีและความรู้สึกตัวและความละอายไว้เสมอ เราเป็นนักปฏิบัติไม่ควรไปลุอำนาจแก่ราคะ โทสะ โมหะ เมื่อไปลุอำนาจแก่พวกเหล่านี้ ยังแสดงออกมาทางกาย วาจา ใจ ให้คนอื่นเขารู้อยู่แล้วถึงให้คนอื่นติฉินนินทาเพ่งโทษได้ ก็เพราะเราไม่เข้าใจนั่นเอง เหล่านี้ควรละอายที่สุด นักปฏิบัติควรละอายที่สุดเมื่อราคะ ตัณหา มานะทิฏฐิ บันดาลแล้ว ความว่าศีลหมายความว่า สำรวมกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย เมื่อบุคคลแสดงความโลภออกมา ทางกาย วาจา ใจ แล้วจะเรียกว่ากาย วาจา ใจ เรียบร้อยได้อย่างไรเมื่อแสดงออกมา ส่วนจิตใจภายในก็ยากที่บุคคลจะรู้กันได้ จะรู้ผู้ที่มีศีลธรรมรู้อยู่ที่ กาย วาจา ใจ คิดดู แปลว่าอยู่ในน้ำเขาก็ยังสังเกตรู้ได้ พวกนักหาปลายังสังเกตรู้ได้ปลาในห้วยในหนองว่าจะมีปลาชนิดไหนมาก เขาสังเกตได้ที่มันบ้อน (ขึ้นมาหายใจ) อันนั้นแหละเป็นเครื่องหมาย มันจะอยู่นิ่งๆ ไม่ได้ มันต้องแสดงให้รู้

อันเรื่อง บาปอกุศล บุญกุศล นี้ เรียกว่าไม่มีที่จะลับไม่มีที่จะซ่อน ท่านจึงเรียกว่าโลกนี้ไม่มีที่ลับ **นตฺถิ โลเก รโห นาม** *แปลว่า* **โลกนี้ไม่มีที่ลับ ไม่มีที่ปิดบัง** คือไม่มีที่ซ่อนความดีความชั่วนั่นเอง ถ้ามันมีอยู่แล้วมันก็จะบ้อนออกมา ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง คือมันแสดงออก ฉะนั้นควรละอายที่สุดถ้านับว่าเป็นนักปฏิบัติแล้ว หรือนับว่าเป็นวิญญูชนแล้ว ควรปลูกหิริ ความละอาย โอตตัปปะ ความเกรงกลัว ไว้ให้เต็มที่ มันจะเป็นอย่างนั้นเสียโดยมากก็ไม่เห็นแปลกอะไร อย่างว่าเป็นนักปฏิบัติแล้วเมื่อยังปล่อยความโลภ ความโกรธ ความหลง ท่องเที่ยวออกมาทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง เช่นนี้จะเอาอะไรเล่าว่าเป็นเครื่องหมายว่าเราเป็นผู้ปฏิบัติศีลธรรม เลยไม่มีเครื่องหมายเสียเลย เหมือนกันกับเขาผู้ไม่ปฏิบัตินั่นเอง เหตุนั้นจึงติกันได้ ถ้าหากว่าเราเห็นสิ่งเหล่านี้เป็นภัยแก่ศีลแก่ธรรมเราจริงๆ แล้ว เราก็จะต้องรักษากันเหล่านี้แหละ ให้เข้าใจอย่างนี้

จึงจะนับว่าอัตตานุทิฏฐิ จะตามเห็นว่าเป็นตนเป็นตัวเราก็ตาม ให้ถือเอาอย่างพระพุทธเจ้าท่านแสดงไว้แล้วอย่างว่า *ตาเป็นของไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา ท่านทั้งหลายจงพิจารณาให้เห็นไปตามความเป็นจริงดังนี้ นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่ใช่เรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ก็หมายความว่าเป็นข้าศึกนั่นเอง*

เมื่อ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเราไม่ได้รับสัมผัสแล้ว ก็ให้ระวังสิ่งเหล่านี้มันจะออกมาสัมผัสที่ถูกต้อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่ตาเราได้เห็น หูเราได้ยิน จมูกเราได้กลิ่น กายถูกต้องโผฏฐัพพะ ใจเราได้รับรู้ธรรมคืออารมณ์ต่างๆ แล้วก็จะตามออกมา ท่านจึงเรียกว่า **อายตนะภายใน** มันก็ต่อออกไปอายตนะภายนอก ไม่ได้ต่อไปเฉยๆ กิเลสตัณหา มานะทิฏฐิ มันก็ต่อไปด้วย ก็เรียกว่าเป็นสะพาน เป็นทางของพวกกิเลสมารเหล่านี้ ฉะนั้น ควรระวังที่สุด ท่านจึงให้สำรวมในตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่ออายตนะภายนอกภายในประสบกันเข้าดังนี้ แสดงว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย แสดงเหมือนกันอย่างว่ากายเป็นของไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งทั้งหลายท่านพึงพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงนั้น ชี้ใส่กายของเราว่าเป็นของไม่เที่ยง เหตุนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงวางไว้เพื่อให้พวกเราพุทธบริษัทประพฤติปฏิบัติ การปฏิบัตินี้ก็เพื่อจะเลือกเฟ้นเอาสาระแก่นสารหรือสิ่งที่ดีเพื่อจะได้กำจัดสิ่งที่ชั่วได้บรรเทาเบาบางไปดังนี้ เรื่องอัตตานุทิฏฐินั้น อย่าไปถือเป็นประมาณ แต่ก็ยากผู้ที่ขาดญาณความรู้จะได้ ถ้าฟังหลายครั้งหลายที ถ้าผู้ตระหนักในเหตุผลก็พอจะรู้ได้ให้เข้าใจในความนี้

ข้อที่ควรรู้นั้นความว่าศีล ให้เข้าใจเสียว่ารักษาคุณสมบัติทางจิตใจ รักษาดีของจิตใจ ตรงกันกับเรารักษามีดขวาน การรักษาเสื้อผ้าก็คือการรักษาความดีของจิตใจ การปฏิบัติเราก็ปฏิบัติเพื่อความบริสุทธิ์และความดีของเสื้อผ้าเพื่อจะให้เป็นเสื้อผ้าที่ดี การปฏิบัติมีด ขวาน เราก็ปฏิบัติเพื่อให้คมกล้าอยู่เสมอดังนี้ ฉันใด ขณะที่เราไปทำให้มีดขวานหมดคมไปหรือเป้ หรือบ่านหมดคมไป เทียบได้กับการทำบาป ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า

ปาณาติปาตา เวรมณี จึงให้เว้นขาดจากการทำบาป คือฆ่าสัตว์

อทินฺนาทานา เวรมณี จึงให้เว้นจากการขโมยของเขา

กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณี จึงให้เว้นจากการประพฤติผิดในกามภรรยาสามีของเขา

มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการกล่าวมุสาวาท

สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี คือให้เว้นจากดื่มกินสุราและเมรัย

เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นบาปอกุศล หากว่าประพฤติไปแล้วย่อมทำลายสติปัญญาทำลายความดีของจิตใจตนดังนี้ ถ้าอย่างว่าเรารักษามีดขวาน ถ้าสิ่งใดมันจะเป้หรือบ่าน เช่นอย่างผ่าตาไม้ไผ่ มีดของเราซื้อเขามา นายช่างเขาชุบพอดีตีพองาม เมื่อเรามาใช้เราต้องแพง (ใช้อย่างระมัดระวัง ทะนุถนอม) ถ้ามันจะเป้หรือบ่านด้วยเหตุใดเราก็ต้องเว้น สุดแล้วแต่สิ่งใดที่จะทำให้มีดขวานเป้หรือบ่าน หรือให้เสื่อมคุณภาพเราต้องเว้น การรักษาเสื้อผ้าก็เหมือนกัน สิ่งใดจะเป็นอันตรายต่อเสื้อผ้า เราต้องเว้น และอีกอย่างหนึ่ง การรักษาศีลนี้ ถ้าจะพูดสั้นๆ ให้ได้ความหมาย ความว่าการรักษาความดีของจิตใจคน แต่ควรรู้ว่าศีลธรรมนี้เป็นของดีกว่าอะไรทั้งหมด ดีกว่าทรัพย์สมบัติเงินทอง เป็นผลกุศล ให้เข้าใจดังนี้ เหตุนั้นที่เขามีทรัพย์มีสมบัตินับล้านนับแสนเขาก็มีมาด้วยความรู้ความฉลาดของเขา ถึงผู้ที่จนก็นึกอยากรวยกับเขาเหมือนกัน แต่ให้รู้เหตุรู้ผล จึงได้หมายความว่า ศีลธรรมนี้ดีกว่าทรัพย์สมบัติภายนอกทุกสิ่งทุกอย่างนี้ท่านก็แสดงไว้หลายแห่งเหมือนกัน อย่างในหลักท่านว่า

ยงฺกิญฺจิ รตนํ โลเก *รัตนะอันใดในโลกนี้* **ปุถุรตนํ** *มีมากมายอย่างข้าวของเงินทอง* **พุทฺธสมํ ธมฺมสมํ นตฺถิ ตสฺมา** *รัตนะทั้งสิ้นภายนอกนี้ จะหาเสมอเหมือนรัตนะคือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นอันไม่มี* หรือจะหาสมบัติในโลกมาเปรียบเทียบกับศีลธรรมเป็นอันว่าไม่มีเสียแล้ว เพราะข้าวของเงินทองทรัพย์ภายนอกนั้นเป็นผลของศีลธรรม ผู้ที่มีก็เพราะศีลธรรมอำนวยให้จึงมี จึงควรสำเหนียกให้เข้าใจ สมบัติทุกชิ้นเขาย่อมได้เพราะความฉลาด ไม่ได้มาด้วยความโง่ ถ้าบุคคลเราจะยอมเป็นคนทุศีลอยู่แล้ว ก็เหมือนกับว่าจะทำลายตนของตน เมื่อบุคคลพยายามทำลายจิตใจของ

ตนแล้วจะหวังอะไรเป็นที่พึ่ง ก็เรียกว่าหมดที่พึ่ง และท่านกล่าวว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** *ตนเป็นที่พึ่งของตน* **โก หิ นาโถ ปโร สิยา** *จะได้สมบัติสิ่งอื่นมาเป็นที่พึ่งของเราก็เพราะความดีของเรา* ตกลงว่าคนมีใจมีมาก่อน ให้เข้าใจอย่างนี้ก็แล้วกัน

ความว่า **ใจมี** นั้นคือใจมีบุญมีกุศล มีสติปัญญา มีความรู้ มีความฉลาด มีความหมั่นความขยัน นี้เรียกว่าใจมี เมื่อใจมีคุณสมบัติเช่นนี้แล้ว ใจนี้เมื่อละอัตภาพนี้แล้วจะไปเกิดในภพใดชาติใดก็ย่อมไม่จน เมื่อใจไม่จนแล้วไม่จนหรอก ใจจนนั้นคือใจไม่มีบุญกับเขา ไม่มีสติปัญญาเหมือนเขา ความรู้ความฉลาดไม่มีเหมือนเขา จึงว่าใจจน

เมื่อใจจนคุณสมบัติจนแล้ว ไปเกิดในภพใดชาติใดก็ต้องจน หาความสุขมิได้ถูกไหมเล่า พิจารณาให้ดีเป็นจริงอย่างนั้น เหตุนั้นควรเข้าใจที่สุด เรื่องเหล่านี้จงให้ศึกษาบ่อยๆ แต่เป็นเรื่องจริงเหลือเกิน เหตุนั้นการรักษาศีลการปฏิบัติธรรมนี้ ให้เห็นว่าจำเป็นที่สุด ในหลักเราก็เคยได้ฟังกันอยู่แล้วว่า บุญกุศลนี้เป็นที่พึ่งของสัตว์โลกทั่วไป ถ้าสัตว์โลกจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์จำพวกไหนก็ตาม อย่างพวก วัว ควาย ช้าง ม้า ถ้าจิตเป็นบุญแล้วไปเกิดเป็นสัตว์ ลักษณะของบุญก็ติดอยู่ ถึงว่ามีบาปก็ยังมีบุญติดอยู่เป็นเครื่องหมายว่า วัวงาม ควายงาม เหล่านี้ยังเป็นเครื่องหมายของบุญอยู่แล้ว

เหตุนั้น เมื่อบุคคลไม่สามารถจะรักษาศีล ไม่สามารถจะรักษาธรรมอยู่แล้ว ไม่ปฏิบัติอย่างอื่นแล้ว ตกลงว่าคนจนนั้นศีลธรรมลงโทษก็ได้ ไม่ปฏิบัติศีลธรรมแล้วศีลธรรมก็ลงโทษเรื่อยไปนับภพนับชาติไม่ถ้วน ตลอดตกลงไปอเวจีนรก ตลอดถึงสัตว์ดิรัจฉาน ให้เห็นว่าจำเป็นที่สุดเรื่องบำเพ็ญกุศล ถ้าต่างว่าไม่อยากไปพระนิพพานง่าย ควรยินดีในการสร้างความดีให้มากๆ เทอญฯ

เอวํ

เรื่องการชำระจิตให้บริสุทธิ์

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ

อนุสนธิพระสัทธรรมเทศนา มีปุพพาปาระสืบเนื่องโดยลำดับมาจากองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จะได้รับประทานไป ณ กาลบัดนี้

บัดนี้ จักได้แสดงพระสัทธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระชินวรสัมมาสัมพุทธเจ้า พอเป็นเครื่องเพิ่มพูนบุญบารมีของท่านเจ้าภาพและบรรดาท่านทั้งหลายที่มาสโมสรสันนิบาตในที่นี้

การแสดงธรรมวันนี้ ประสงค์เพื่อจะแสดงเรื่องบุญกุศล เรื่องบาปอกุศล ถ้าหากแสดงเรื่องอื่นไป บรรดาพวกเราพุทธศาสนิกชนเป็นผู้ถือพระพุทธศาสนา การศึกษาพระพุทธศาสนาเบื้องต้น ควรศึกษาให้รู้เรื่องบุญกุศล บาปอกุศล นับว่าเป็นเบื้องต้น โดยมากพวกเราก็พากันยินดีแต่ในกามาพจรทุกแห่งทุกหนไป นักบำเพ็ญกุศลส่วนนี้เป็นส่วนมากจะถ่วงธรรมขั้นสูงไป คือ มรรค ผล นิพพาน ถ้าหากไม่รู้จักบุญคุณโทษ

ว่าด้วยวัตถุกาม ๒ อย่าง ขอให้พิจารณาดีๆ ว่าอันใดให้โทษอันใดให้เป็นทุกข์กิเลสกาม หมายเอาจิตใจของเราที่ปรารถนารักใคร่ที่ยินดีชอบใจที่ปรารถนากันอยู่

นี่แหละแปลว่ากิเลสกาม วัตถุกามก็อย่างว่านั้นแหละ ทีนี้สิ่งใดให้โทษให้คุณ อีกอย่างหนึ่ง วัตถุกามเปรียบเหมือนกับว่าหลัวฟืนหยักเยื่อขยะมูลฝอยซึ่งเป็นเชื้อของไฟ ตัวไฟเทียบได้กับกิเลสกามภายในใจของเรา คือความโลภ ความโกรธ ความหลงของเรานี้เปรียบกับไฟ กามกิเลส ก็หมายความว่าเราโลภ ๑ โกรธ ๑ หลง ๑ จักเรียกว่า **กิเลสกาม** *กิเลสกามเปรียบเหมือนไฟ* **วัตถุกาม** *รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เปรียบเหมือนฟืนและขยะมูลฝอยที่เป็นเชื้อของไฟ* ธรรมดาไฟถ้าไม่มีเชื้อ คือไม่มีฟืนหรือขยะมูลฝอยมาใส่แล้วมันก็ไม่ลุก ถ้าฟืนมีแต่น้อยมันก็ลุกแต่น้อย ถ้าฟืนที่เป็นเชื้อมากมันก็ต้องลุกมาก ความร้อนก็ต้องมาก ฉันใดก็เหมือนกัน เมื่อพิจารณาดีๆ แล้ว ธรรมดาไฟถ้าเราอยู่ใกล้ ถ้าหาเอาฟืนมาใส่มากเข้าให้ลุกกล้าร้อนแรงขึ้น ความร้อนนั้นจะหมายเอาฟืนหรือขยะมูลฝอยนั้นหรือความร้อน หรือจะจัดว่าอะไรร้อน อันแท้จริงความร้อนก็เป็นความร้อนของไฟต่างหาก โดยธรรมชาติของฟืนแล้วก็ไม่ใช่เป็นของร้อน ไม่ใช่เป็นของมีพิษ คือมีพิษอยู่กับไฟเอง โดยธรรมชาติไฟเป็นของร้อน

อันเรื่องกิเลสกาม วัตถุกาม นี้ก็เปรียบได้เช่นกัน คำว่า **เป็นทุกข์** จะหมายเอารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือสิ่งที่เราปรารถนานั้นหรือเป็นทุกข์ บางแห่งท่านแสดงว่า ใจนั้นหรือเป็นปัจจัยผู้ปรุงแต่ง โลภก็เป็นปัจจัยปรุงแต่ง เวทนาก็เป็นปัจจัยปรุงแต่ง สัญญาและสังขารทั้งสิ้น ก็เป็นปัจจัยปรุงแต่งทั้งสิ้น ตกลงว่า **จิตใจเป็นผู้ปรุงแต่งให้เป็นทุกข์** *เทียบได้กับไฟ* เราควรจะเห็นโทษภายในตัวของเรานี้

เหตุนั้น พระอริยเจ้าทั้งหลายที่ท่านรู้แล้ว ตาท่านก็มองเห็นรูปได้เหมือนกัน จมูกก็ได้กลิ่น ลิ้นก็ได้รสเหมือนกัน กายถูกต้องโผฏฐัพพะเหมือนกัน แต่ทำไมท่านจึงพ้นทุกข์ เพราะท่านดับไฟของท่านได้แล้ว คำว่า **ไฟภายใน** *คือ* **ราคัคคินา โทสัคคินา โมหัคคินา** ไฟเหล่านี้แหละ **โทสัคคินา** *ไฟคือความโกรธ* **ราคัคคินา** *ไฟคือความกำหนัดและยินดียินร้าย* **โมหัคคินา** *ไฟคือความหลง* นี่แหละสิ่งที่มาเผาให้ร้อนมาเผาให้เป็นทุกข์ ไม่ใช่ว่ารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และสิ่งอื่นๆ หรือตัวเราเองเป็นตัวไฟในตัวเราเอง ฉะนั้น ควรให้เห็นโทษสิ่งนั้น ถ้าหากว่าผู้มีสติและความรู้จะพิจารณาดู เรียกเหตุผลทั้งสองอย่างนี้แหละ ยกเอากิเลสกามและวัตถุกามสองอย่างนี้ มันจะเป็น

เพราะอะไรเป็นตัวเหตุและสมุทัย ความจริงจิตใจของเราเองเป็นตัวก่อทุกข์ สังเกตได้จากพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์สาวกทั้งหลาย เมื่อท่านมีความรู้มีปัญญาคุ้มครองรักษาใจของท่านดีแล้ว ท่านก็ไม่มีทุกข์เพราะท่านไม่ปรารถนา ก็เหตุที่ประสบรูป เสียงเหล่านี้ ก็เพราะใจเราเป็นตัณหาปรารถนาทะเยอะทะยานยินดียินร้ายอยู่อย่างนี้แหละ

เหตุนั้น เราควรพิจารณาอย่างท่านว่าอันตรายปกปิดและอันตรายเปิดเผย ภัยอันตรายก็หมายเอาพวกช้าง พวกเสือ และหมี ที่เรามองเห็นด้วยตาอย่างนี้เป็นต้น ตลอดถึงโรคาอาพาธและสิ่งอื่น ท่านเรียกว่าอันตราย อันตรายนี้ไม่เปิดเผย มันได้มองเห็นหรือได้รู้ด้วยใจ **อันตรายปกปิด** *ท่านหมายเอา วจีทุจริต กายทุจริต มโนทุจริต บาปทั้งปวง อกุศลทั้งปวง และนิวรณ์ ๕* ดังนี้เป็นต้น เรียกว่าอันตรายปกปิด คำว่าไม่รู้หรือคนอื่นมองไม่เห็น ถ้าพิจารณาดูแล้วก็เป็นจริงเหลือเกิน เช่น เราบ่นว่าทุกข์กันอย่างนี้แหละ ส่วนอันตรายภายนอก เช่น ตะขาบ ช้าง เสือ หมี เหล่านี้เป็นต้น พอสำรวมระวังได้ ไม่สู้ร้ายกาจเท่าใดนัก พอจะหลบหลีกหนีเว้นได้ สิ่งจำเป็นเสียจริงๆ คือ กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต

ทุจริต ก็คือหมายความว่า **เป็นบาป** คือกระทำไม่ดีไม่งามนั้นเอง ตลอดทั้งอกุศลทั้งปวงเหล่านี้เป็นของร้ายกาจ เราจะทุกข์ยากก็เพราะภัยภายในเหล่านี้แหละ อย่างคนตายไปตกนรก และเป็นเปรต สัตว์เดรัจฉาน และเป็นคนทุกข์คนยาก ก็มิใช่สิ่งอื่นล้วนแล้วแต่ภัยภายในเท่านั้นเป็นเหตุ แต่ถ้าย่นลงมาเป็นของสามอย่างคือ โลภ โกรธ หลง ๓ ประการนี้ ท่านเรียกว่าเป็นอามิส เป็นข้าศึก เป็นเพชฌฆาต เป็นศัตรูภายใน เป็นข้าศึกภายนอก โลภ โกรธ หลง ๓ อย่างนี้ ท่านเรียกว่าเป็นอามิสภายใน และเป็นมลทินภายใน คำว่าคนที่ทุกข์เพราะของเหล่านี้ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เราก็ไม่อยู่ผาสุกสบาย มีแต่ความเดือดร้อน ที่ว่าเป็นอามิสคล้ายๆ กับเป็นศัตรูนั่นแหละ คำว่า อามิสเป็นสหาย คำว่า มิตร ก็คือร่วมสุขร่วมทุกข์กันได้ เรียกว่าเป็นมิตรสหาย อันนี้เรียกว่าอามิส มันจะคอยปราบปรามคอยตัดรอน คอยพยาบาท คอยจะให้ความทุกข์ความยากเรียกว่า อามิส ท่านเทียบกับคำว่าบาปเพราะเป็นมลทิน อย่างว่าสิ่งใดมาทำเสื้อผ้าของเราเศร้าหมองเป็นมลทิน เพราะให้เสื้อผ้าของเราเศร้าหมอง

ขุ่นมัว ความโลภ โกรธ หลง ก็เรียกว่ามลทินเพราะเป็นข้าศึก มันก็เป็นข้าศึกแก่จิตใจของเรานั่นแหละ อย่างที่เรียกว่า *มันปิดบังมันทับถมจิตใจของเรา* ศัตรูมันก็ย่ำยีจิตใจของเราให้ร้อนให้ลำบากยากเข็ญ คำว่า *ข้าศึกศัตรูเป็นเพชฌฆาต* คือมันฆ่าเราให้ตายจากความดี ตายจากบุญจากกุศล ตายจากศีลจากธรรม ตายจากนรกสวรรค์ ให้ไปตกนรกไปเป็นเปรต และอสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน พิจารณาดีๆ แล้ว สิ่งที่เราย่านเรากลัวตามประเพณีทางโลกที่พากันย่าน (กลัว) มา เช่น ย่านช้างร้าย เสือร้าย งูร้าย หมีร้าย อย่างนี้เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ก็พอจะหลบหลีกได้ปลีกตัวได้ไม่สู้เท่าไรนัก อย่างพวกเราบางคนก็อาจจะไม่เห็นเสือด้วยตาของตนเองสักทีก็เป็นได้ ก็นับว่าเป็นภัยที่ห่างไกลพอหลบหลีกหนีได้ ไม่ค่อยจะเป็นน่าย่านน่ากลัวนัก

สิ่งที่ร้ายกาจ โลภ ๑ โกรธ ๑ หลง ๑ ราคะตัณหาร้ายกว่าอะไรทั้งหมด อย่างว่าคนตายไปตกนรกและตายไปเป็นเปรต อสุรกาย ไม่ใช่ว่าเสือกัด ช้างฆ่า ผีหลอกมันจะมาทำให้เป็นคนทุกข์คนจน หรือว่าเสือกัดแล้วช้างฆ่าแล้วจึงตายไปตกนรก หรือตายเป็นเปรต ก็หามีไม่ มันก็เป็นเจ้าโลภ เจ้าโกรธ เจ้าหลง นี่แหละ ฆ่าให้ไปตกนรกและไปเป็นเปรต เป็นผี คนที่ไปเกิดเป็นคนทุกข์คนยากก็เพราะโลภ โกรธ หลงเหล่านี้แหละ **สิ่งที่ร้ายกาจหาสิ่งที่จะร้ายไปกว่าความโลภ ความโกรธ ความหลงไปไม่มี เรื่องของในโลกนี้จะร้ายกว่ากิเลสตัณหาไม่มี** ช้างร้ายก็ไม่ร้ายถึงขนาดนี้ ผีหลอกก็ยังไม่มีใครเคยเห็น เหตุนั้นควรพิจารณาที่สุด ไม่กลัวความโลภ ความโกรธ ความหลง จะไปกลัวทำไมช้าง เสือ เหล่านี้มันไม่ร้ายกาจเท่าไรหรอก อันนี้ร้ายกาจกว่าของทุกสิ่งทุกอย่างในโลกทั้ง ๓ ถ้าไม่กลัวของ ๓ อย่างนี้แล้ว สิ่งอื่นไม่ต้องกลัวหรอกหยุดกันเสีย แต่สิ่งเหล่านี้ **"กล้ายิ่งกว่าไฟ ใสยิ่งกว่าแก้ว ไม่มีแข้ว (ฟัน) แต่มันกัดกินคน"** ควรพากันพิจารณาดูมันจริงหรือไม่จริง อะไรมันจะร้ายไปกว่านี้มันจะมีหรือช้างร้าย เสือร้าย มันจะร้ายไปกว่าความโลภ ความโกรธ ความหลง ของเราไปเป็นอันว่าไม่มี และร้ายกว่ามานะทิฏฐิของเราเป็นอันไม่มี

เหตุนั้น พระอริยเจ้าทั้งหลายท่านจึงเบื่อโลกนี้ ธรรมดาปุถุชนของพวกเราจะมาถือกัน ปรารถนาหวังมีความดีหวังมีความสุขกับความโลภ ความโกรธ ความหลง

ผิดกันไกล ความคิดเห็นของปุถุชนคนเรากับพระพุทธเจ้าแล้วไกลกันมาก เพราะมันเป็นภัยอันยิ่งใหญ่ ยังจะไปหวังมีความดีและความสุขกับพวกภัยเหล่านี้อยู่ อันนี้นับว่าผิดกัน ความเห็นผิดกัน ความรู้ผิดกัน แต่ว่าใครจะรู้ผิดรู้ถูกก็ดูเอา อันนี้มันครอบงำสัตว์โลกอยู่ ราคะตัณหานี้จะอยู่กับกิเลสตัณหาพวกเหล่านี้ ท่านก็ว่าอยู่ไม่เป็นสุขอีกและตลอดทั้งภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาอยู่กับกิเลส มันจะมีความสุขได้อย่างไร มันก็บังคับบัญชาให้เศร้าโศกโศกา ทำอย่างไรเราจึงจะดำเนินให้พ้นไปได้ ความพ้นกิเลสก็มีดังนี้ พ้นอย่างเด็ดขาด และพ้นอย่างข่มไว้อย่างหนึ่ง

การที่เราเจริญกรรมฐานคือระลึกถึงพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ เมื่อใจของเราเป็นสมาธิตั้งมั่นก็ชื่อว่าข่มไว้ พ้นด้วยการข่มไว้ มาบำเพ็ญความข่มความบังคับนี้ไว้สักหน่อยก็จะดีเหมือนกัน ดีกว่าจะปล่อยให้มันบังคับเราอยู่ ควรต่อสู้มันเสียบ้างด้วยการเจริญฌาน แต่ปุถุชนคนเรามักเข้าใจผิด มักจะตามเห็นรูปว่าเป็นตัวตนอย่างหนึ่ง เห็นตนในรูป เห็นรูปในตน ย่อมเห็นเวทนาด้วยความเห็นตนหนึ่ง เห็นตนมีเวทนาหนึ่ง เห็นเวทนาในตนเห็นตนในเวทนาหนึ่ง พระอริยเจ้าท่านไม่ได้เห็นว่ารูปนั้นเป็นตน ไม่ได้เห็นว่า เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นตน ท่านเห็นว่าเป็นข้าศึก เป็นศัตรู อย่างที่แสดงผ่านมานั่นแหละ นี้ท่านเรียกว่าสักกายทิฏฐิ ๒๐ ที่เราตามเห็นรูปว่าเป็นตนเห็นตนอยู่ในรูป เห็นรูปอยู่ในตน เห็นตนมีเวทนา เห็นตนมีในรูป ย่อมเห็นเวทนาด้วยความเป็นตน คือสุขและทุกข์ เห็นเวทนาในตน เห็นตนในเวทนา เห็นสัญญาด้วยความเป็นตน เห็นตนมีสัญญา และเห็นสัญญาในตน เห็นตนในสัญญา เห็นสังขารด้วยความเป็นตน เห็นตนมีสังขาร เห็นสังขารในตน เห็นตนในสังขาร เห็นวิญญาณด้วยความเป็นตน เห็นตนมีวิญญาณ เห็นวิญญาณในตน เห็นตนในวิญญาณ นี้ความเห็นของปุถุชนคนเราผู้ไม่ได้สดับพระอริยเจ้าผู้ท่านรู้แล้ว ท่านว่าเป็นข้าศึกและเป็นอย่างใหญ่โต

คำว่าหลง ก็ใจนั่นแหละมันพาหลง คำว่ารู้ ก็ใจพารู้ เหตุที่ใจจะรู้เพราะการประพฤติปฏิบัติ **สุตฺตมยปญฺญา** อาศัยการตั้งใจฟัง **จินฺตมยปญฺญา** ใคร่ครวญเห็นสิ่งควรละควรปฏิบัติ เพียรละความชั่ว ประพฤติความดี อันนี้เรียกว่า **ภาวนามยปญฺญา** นี้ท่านเรียกว่าเหตุที่เกิดปัญญา

เราก็ไม่ทำเหตุที่จะให้เกิดปัญญา มันก็โง่อยู่เรื่อยไป ปัญญาก็เป็นของที่สร้างสมอบรมได้ เหมือนกับว่าทำนา ทำไร่ ทำสวน ทำได้เหมือนกัน สร้างสมได้เหมือนกัน ไม่ใช่ว่าเป็นชอบไม่ได้ เพราะมีพุทธศาสนาสร้างไว้แล้วสอนไว้ทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นของควรทำได้ ถ้าต่างว่าเราพากันไปตั้งอยู่ในความถือมั่นว่ารูปของเรา เราเป็นรูป เมื่อรูปนั้นแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป จึงเกิดโสกะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสะ ถ้าไปถือเวทนาว่าเป็นตัวตน เวทนานั้นเสื่อมไปก็เกิดโสกะ โทมนัส อุปายาสะ ก็เพราะสิ่งเหล่านี้มันไม่อยู่ในบังคับบัญชา มันเป็นของแปรปรวนไปเรื่อยๆ มันเป็นอยู่อย่างนั้น ตกลงว่ามันก็ไม่มีแต่ทุกข์อย่างเดียว บางครั้งเราก็ได้สุขอยู่ แต่ความสุขนี้ท่านเรียกว่าความสุขในกามคุณ มันก็ย่อมมีทั้งโทษทั้งคุณ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นของมีคุณ โลภะก็เป็นของมีคุณอยู่ ไม่มีแต่โทสะนั่นแหละเพราะเป็นของร้อน ใครๆ ก็ไม่ชอบ คนอื่นมาโกรธเรา เราก็ไม่ชอบ เราไปโกรธคนอื่น เขาก็ไม่ชอบ แต่ก็หลงถือกันอยู่เป็นธรรมดา พวกเรายังเป็นปุถุชนอยู่

ว่าด้วยแก่นของพระพุทธศาสนา อุปมาเหมือนกับบุคคลที่ไปแสวงหาแก่นไม้ เมื่อไปพบต้นไม้ที่ใหญ่ๆ แล้ว ก็เลยเปลือกเลยแกนเลยกระพี้ไปเสีย เลยไปตัดเอาเสียว่ากิ่งกับใบ เทียบกับบุคคลไม่รู้ไปตัดเอากิ่งกับใบ เข้าใจว่าเป็นแก่น ผู้นั้นเมื่อตนได้เข้ามาบวชแล้วเกิดมีลาภสักการะสรรเสริญ เข้าใจว่าสิ้นสุดเท่านั้น เรียกว่าพอใจเท่านั้น เข้าใจว่าเป็นที่สุดของพรหมจรรย์ และสำคัญว่าเราดีเลิศแล้ว ทำความพอใจแล้วจึงได้ยกตนข่มผู้อื่นด้วยความลาภความรวยนั้น

ความมีลาภ มียศ ความสรรเสริญ ท่านจึงเทียบกับบุคคลต้องการแก่นไม้ไปแสวงหาแก่นไม้ เมื่อไปพบต้นไม้ใหญ่แล้ว จึงเรียกว่าเลยกิ่งเลยกระพี้เลยแก่นไม่เอาเสียแล้ว ไปถากเอากิ่งและใบ เข้าใจว่าเป็นแก่น เมื่อบุรุษผู้มีตามาพบเข้าเขาก็จะพูดว่า *บุรุษนี้เห็นว่าจะไปหาแก่นไม้มาทำประโยชน์ แล้วไปเอากิ่งไม้และใบไม้มาจะทำประโยชน์อะไรได้* นี่เป็นความเข้าใจผิดและความรู้น้อยและปัญญาน้อย ตกลงว่า **ความร่ำรวยและความสรรเสริญนี้ เทียบกับว่าเป็นกิ่งใบของพรหมจรรย์ ถ้าต่างว่าติดอยู่ในลาภ ในยศ ในความสรรเสริญ เท่ากับบุรุษไปหาแก่นไม้แต่เอากิ่งและใบมันมา**

ไม่ถูกกับความประสงค์จะมาทำอะไรได้ ต้องการแก่นไม้ก็เลยไปเอากิ่งและใบมันมา จะเอามาทำเสาบ้านเสาเรือนอย่างไงได้

ทีนี้บางคนบวชหวังความสิ้นทุกข์ภัย เวลาบวชแล้วก็มาประพฤติปฏิบัติทำลาภสักการะสรรเสริญให้เกิดมีขึ้น แต่แล้วก็ไม่ติดในลาภและยศและความสรรเสริญ ยังพอใจจะบำเพ็ญศีลให้บริสุทธิ์ รักษาศีลสัมปทาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ แต่เมื่อรักษาศีลบริสุทธิ์บริบูรณ์แล้ว มีความพอใจเสียแล้ว เต็มใจสมความประสงค์เสียแล้ว จึงทะนงตนว่าเรารักษาศีลได้บริสุทธิ์เรียบร้อยแล้ว คนอื่นไม่รักษาให้บริสุทธิ์ได้เหมือนเรา เลยอวดตนทะนงตน ยกศีลนั้นแหละข่มผู้อื่น คนอื่นไม่รักษาได้เหมือนตน ไม่มีศีลพาให้งามได้เหมือนตน บุคคลเช่นนี้ท่านเปรียบกับว่าบุคคลไปแสวงหาแก่นไม้ ก็ไปพบแล้วต้นไม้ใหญ่ แต่ก็เลยกิ่งใบแก่นกระพี้ไปเสีย ไปถากเอาซึ่งสะเก็ดของไม้ก็ถือไปเข้าใจว่าเป็นแก่น หากว่าบุรุษผู้มีดวงตาคือผู้รู้จักแก่นไม้ เขาก็จะพูดว่า *เอ๊ะ บุรุษนี้ต้องการแก่นไม้มาทำประโยชน์ ทำไมจึงเอาสะเก็ดไม้มา สะเก็ดไม้จะเอาไปทำประโยชน์อะไรได้* **ตกลงว่าผู้ที่รักษาศีลบริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ ยังจัดว่าเป็นสะเก็ดของพรหมจรรย์**

อีกอย่างหนึ่ง บางคนมีศรัทธาออกบวชด้วยความหวังพ้นทุกข์พ้นภัยเหมือนกัน หวังมรรค ผล นิพพาน โดยตรง เวลาบวชแล้วก็มาทำลาภสักการะสรรเสริญให้เกิดขึ้น แต่ก็ยังไม่พอใจ ยังพยายามรักษาศีลให้บริบูรณ์อีก ก็ยังไม่พอใจไม่สมความประสงค์ ยังต้องบำเพ็ญเพียรพยายามทำสมาธิให้เกิดให้มีขึ้น และให้แน่วแน่ใจตั้งมั่น ก็เลยทำความพอใจในสมาธินั้น ยกเอาสมาธิที่ตนทำได้นั้นอวดหมู่ข่มหมู่ เห็นว่าตนนั้นทำสมาธิทำจิตใจให้ตั้งมั่นลงได้ ว่าหมู่ฝูงไม่ได้สมาธิเหมือนเรา จิตใจวอกแวกไม่ตั้งมั่นเหมือนเรา เรานี้ทำสมาธิได้ บุคคลเช่นนี้ท่านเปรียบเหมือนกับว่า บุคคลต้องการแก่นไม้ไปแสวงหาแก่นไม้ ก็ไปพบต้นไม้ใหญ่ แล้วเลยกิ่งไปๆ ถากเอาเปลือก เข้าใจว่าเปลือกไม้เป็นแก่นของไม้ ถือไป เมื่อบุรุษผู้มีตาดีมาพบเข้า หรือเขารู้ว่าคนนี้ไปหาแก่นไม้ *ทำไมจึงไปถากเอาเปลือกไม้มา เมื่อประสงค์จะเอาแก่นไม้ไปทำประโยชน์ จะสำเร็จประโยชน์ได้อย่างไร* **ตกลงว่าผู้ทำสมาธิได้แล้ว เป็นแต่เพียงแค่เปลือกของพรหมจรรย์**

ทีนี้บางคนทำลาภสักการะความสรรเสริญให้เกิดมีขึ้นมาแล้ว ก็ไม่ติดอยู่ในลาภสักการะสรรเสริญ ยังมารักษาศีลสัมปทาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ยังไม่พอใจในศีลสัมปทา จึงได้บำเพ็ญสมาธิให้เกิดให้มีขึ้น ก็ยังไม่พอใจในสมาธิ ยังพยายามทำญาณทัสสนะให้เกิดให้มีขึ้น ถ้าทำญาณทัสสนะให้เกิดให้มีขึ้นก็มีความดีใจพอใจว่าศาสนามีความสิ้นสุดเท่านี้ หมดเท่านี้ ดีเลิศเท่านี้ ก็เลยยกตนข่มผู้อื่น อวดอ้างทะนงตนว่าเราเป็นผู้มีญาณ มีความรู้ความฉลาด บุคคลเช่นนี้เทียบกับบุคคลผู้ต้องการแก่นไม้ ไปแสวงหาแก่นไม้ ไปพบแล้วต้นไม้ใหญ่ ก็เลยกิ่งและเปลือกหรือใบก็ไม่เอาแล้ว แต่ไปถากเอากระพี้ของไม้ถือไป เข้าใจว่าเป็นแก่นของไม้ เมื่อถือไปแล้ว เมื่อบุรุษผู้มีตาดีมาเห็นเข้าก็จะกล่าวว่า *บุรุษนี้ต้องการแก่นไม้ ทำไมเอากระพี้ไม้มา* ความประสงค์ว่าจะเอาแก่นไม้มาทำประโยชน์ ผลสุดท้ายเอากระพี้ของไม้มา เมื่อประสงค์จะเอาแก่นไม้ทำประโยชน์จะสำเร็จประโยชน์อะไรได้ **ตกลงว่าผู้มีญาณทัสสนะเป็นแค่เพียงกระพี้**

เมื่อสรุปความแล้ว **สมยวิมุตติ** ความหลุดพ้นไม่กลับกลอกไม่หลอกลวงเป็นอย่างอื่นไปได้ หรือหมายถึงอรหัตตมรรค อรหัตตผล นั้นเป็นแก่นของพระศาสนา

จึงย้ำว่า อานิสงส์ของพรหมจรรย์ พระพุทธเจ้าไม่ได้หมายเอาลาภสักการะเป็นอานิสงส์ ไม่ได้หมายเอาศีลเป็นอานิสงส์ ไม่ได้หมายเอาสมาธิเป็นอานิสงส์ ไม่ได้หมายเอาญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ หมายเอาโสดามรรค โสดาผล สกทาคามิมรรค สกทาคามิผล อนาคามิมรรค อนาคามิผล อรหัตตมรรค อรหัตตผล เป็นแก่น เมื่อคิดดูแล้วก็น่าเลื่อมใสเหมือนกัน คนสมัยทุกวันนี้ ท่านพยายามสอนคนให้รู้เรื่องพระศาสนาได้เหมือนกันกับครั้งพุทธกาล เหตุนั้นในสมัยนี้ ถ้าผู้มุ่งหวังเหตุผลในพระพุทธศาสนาอันแท้จริงแล้วจึงรับรองว่าคงไม่ผิดหวังแน่ เพราะปราชญ์ทั้งหลายท่านก็จำแนกแจกจ่ายอย่างแจ่มขาวอย่างชัดเจนไม่มีปิดมีซ่อนไว้ เผยแผ่ทั่วไปทั่วพระราชอาณาจักรไทย จึงน่าเลื่อมใสท่านผู้รู้พุทธวจนะนับว่าเกิดมาหรือบวชมาเพื่อเชิดชูพระพุทธศาสนาโดยตรง หรือมาบำเพ็ญบารมีโดยแท้ นับว่าเป็นผู้รู้แท้ในพุทธวจนะในการศัพท์แปลแก้ไข เหตุนั้นพวกเราที่ได้มาแล้วหรือผู้มีเจตนามุ่งหวังจะรับพุทธทายาทหรือธรรมทายาทโดยแท้จริงแล้วจึงน่าปลื้มใจที่ท่านจำแนกแจกจ่ายมาให้เช่นนี้

แต่ก็เป็นธรรมดาของพวกปุถุชน เมื่อบวชมาประพฤติปฏิบัติดูพอสมควร เมื่อทำลาภสักการะสรรเสริญให้เกิดขึ้น ก็มักจะทะนงตัวเป็นธรรมดา แต่ที่ได้ยินได้ฟังแล้วอย่างนี้ก็จะรู้ตัว ถ้าไม่ได้ยินก็จะเป็นอย่างนั้นจริงๆ เหตุนั้น นักปฏิบัติสมัยก่อนยังผู้ที่ขาดความรู้ความเห็นเหล่านี้ พอได้สมาธิเจริญฌานเป็นไปก็ต้องอวดตัวทะนงตนไม่เกรงไม่กลัวต่อใคร เพราะเหตุนั้นจึงกระทบกระเทือนถึงท่านผู้ใหญ่เพราะความรู้ยังไม่ถึงการณ์ คือการดูตำรับตำราก็น้อย และการได้ยินได้ฟังจากท่านผู้รู้ก็น้อยถึงอย่างสมัยนี้ ถ้าผู้ที่ไม่ได้ยินได้ฟังอย่างนี้ก็อาจจะทะนงตัวเหมือนกัน ถ้าผู้ที่ลาภสักการะเกิดได้เกิดมีแล้ว อาจจะหลงตัวได้อยู่เหมือนกัน ถ้าได้ยินได้ฟังแล้ว ถ้าถึงคราวมันเกิดขึ้นก็จะได้หยุดยั้งชั่งใจ อาจจะไม่หลงลืมตัวมากนัก อาจจะมีสติพอระลึกได้หากมันมีการทะนงตนทะนงตัวขึ้นจึงเป็นประโยชน์จริงอย่างว่า แต่เรื่องนี้ก่อนที่จะแสดงมหาโรปมาสูตรนี้ ที่พระเทวทัตได้กราบลาไปใหม่ๆ เอาเรื่องของพระเทวทัตนั่นแหละขึ้นมาแสดง

ความจริงพระเทวทัตจะได้ทำสงฆ์ให้แตกแยกกัน ทำอนันตริยกรรม ๕ ก็เพราะเห็นว่าเราเป็นกษัตริย์เหมือนกันกับพวกพระพุทธเจ้าและพวกสาวกทั้งหลาย คนทั้งหลายก็ไปหาพระพุทธเจ้า ทำไมเราไม่ค่อยมาหา ก็เนื่องจากลาภนี่แหละ เพราะไม่มีลาภรวยเหมือนพระพุทธเจ้า ก็คิดอยากมีลาภมีรวยอย่างพระพุทธเจ้า จึงได้ทำเพื่อศาสนาให้ลาภสักการะสรรเสริญเกิดขึ้น เมื่อทำแล้วพระยาเทวทัตจึงได้เป็นไปเช่นนั้น จึงได้ทำอนันตริยกรรมถึงแผ่นดินได้สูบเอาทั้งดิบ ท่านจึงกล่าวว่า **สกฺกาโร ปุริสํ หนฺติ** สักการะคือลาภย่อมฆ่าบุรุษที่ชั่วเสียได้ก็เป็นความจริง หากผู้ใดมารักษาศีลบริสุทธิ์ได้แล้วและสามารถจะทำตนให้เป็นผู้มีศีลได้แล้ว ก็มักจะทะนงตนเป็นธรรมดา ไม่ว่าแต่เท่านี้ สุดแล้วแต่ใครจะเรียนรู้เรียนเห็นสิ่งใด ถ้าได้มาแล้วก็อดทะนงตัวไม่ได้เหมือนกันไม่รู้ตัว ยกเสียเว้นเสียแต่ผู้ไม่รู้ตัว ผู้ไม่รู้จักอาย ผู้มีตนเสมอ สิ่งเหล่านี้ก็เรียกว่าเป็นปุ๋ยของกิเลสตัณหามานะทิฏฐิ

การกระทำนี้ ถ้าสิ่งใดคนทำได้โดยยาก ถ้าไปทำแล้วก็มักจะทะนงตัว แต่ก็ตามนิสัยหรอก แต่มันเป็นเสียโดยมาก ถ้าพูดถึงคนไม่มีหิริความละอายหรือไม่รักษาตัว

ก็มักจะเป็นเพราะว่าลาภก็เป็นของมีได้โดยยาก ถ้าผู้ใดมีขึ้นก็มักทะนงตัว ศีลก็เป็นของบุคคลรักษาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ยาก ใครรักษาได้ก็มักจะเกิดทะนงตัว สมาธิเป็นของบุคคลทำได้โดยยาก การเจริญฌานถ้าใครทำได้ก็อดทะนงตัวไม่ได้ถ้าไม่รู้ตัว ญาณทัสสนะ ถ้าหากทำให้เกิดมีขึ้นแล้วก็เป็นของบุคคลทำได้โดยยาก ถ้าใครทำได้ก็มักจะลืมตัว มักจะถือตัว มักจะยกตนข่มผู้อื่น ไม่เกรงกลัวต่อใครว่าเรามีความรู้ความเห็นชอบ มักจะเป็นอย่างนั้น การแสดงจึงสมกับว่าหัวใจพระไตรปิฎก เป็นคติแก่ผู้ปฏิบัติทุกหนทุกแห่งไป การรู้ไว้ก็เป็นแผนที่ แต่เมื่อจะได้รับผลเป็นดีเป็นชอบต่อเมื่อเราประพฤติปฏิบัติได้ รักษาได้ปฏิบัติได้เป็นสำคัญ เรียกว่าเป็นประโยชน์แก่ตนโดยตรง สิ่งใดที่เรารักษาได้ปฏิบัติได้ สิ่งนั้นเป็นประโยชน์ สิ่งใดที่รักษาไม่ได้ปฏิบัติไม่ได้ ถึงจะรู้เห็นแล้วก็ไม่เป็นประโยชน์ อย่างบุคคลมีนาแล้วไม่รักษานา ไม่ปฏิบัตินา นาจะอำนวยประโยชน์แก่บุคคลได้อย่างไร อย่างบุคคลมีไร่มีสวน ไม่ปฏิบัติไร่สวน ไร่สวนจะอำนวยประโยชน์ให้แก่เจ้าตัวได้อย่างไร มันก็ไม่ได้เหมือนกัน

นี่แหละคดีโลกคดีธรรม เป็นของเทียบเคียงกันได้ การที่พูดว่าปฏิบัติไม่ได้ก็เป็นเพราะความรู้ความเห็นของตน หรือความเห็นผิดของตน การที่เราทำสิ่งใดต้องพิจารณาให้แยบคายก่อน ถ้าเราพิจารณาโดยแยบคายแล้ว อาจรู้สิ่งนั้นตามเป็นจริง ก็เป็นของมีอยู่แล้วตามแบบตามตำรา เมื่อเรารู้แล้ว รู้จักที่อยู่ที่เป็น จะมากำหนดรู้ไม่ได้อย่างไร ถ้าเราพิจารณาโดยแยบคายเราก็รู้ได้

บรรดานักปฏิบัติทั้งหลาย ไม่ดื่มอาหารคือกายคตาสติ ก็จะพาความหิวกลับคืนไปสู่บ้านสู่เรือน จะติคนอื่นหรือจะติผู้ไม่รับประทานอาหาร ก็คงติผู้ไม่รับประทานอาหารนั่นเอง ก็ถูกไม่ผิด อันนี้เห็นว่าเป็นความจริง บรรดาคนเราที่พากันทะเยอทะยานมัวเมาอยู่ในกามสุขอยู่ในเวลานี้ พากันลืมแก่ ลืมเจ็บ ลืมตาย กันอยู่ในเวลานี้ เนื่องจากสักกายทิฏฐิ ความถือร่างกายว่าเป็นเราเป็นเขาในชีวิตหนึ่งๆ จึงได้มาเป็นคน อันนี้แหละพาทะเยอทะยาน พาหิวพาอยากกันมาก ทีนี้เมื่อนักบวชได้บวชเข้ามาแล้ว เมื่อสำรวจศีลดีเป็นภาคพื้นสมควรดีแก่สมาธิแล้ว เมื่อทำสมาธิใจสงบเป็นสมถะได้แล้ว เมื่อมาตรวจพิจารณาร่างกายคือภาชนะใหญ่โภชนาหารเต็มอยู่ในร่างกายแล้ว ความโลภ ความ

โกรธ ความอยากมั่งมี มีทุกสิ่งทุกอย่างหายไปหมด หายหิวจริงๆ หายโลภ หายโกรธ หายหลง ถ้าหากว่าไม่ถึงหายจริงๆ ก็จะบรรเทาเบาบางที่สุด เหตุนั้น กายคตาสตินี้จึงมีเหตุผลมาก อย่างกรรมฐาน ๕ ก็เป็นเอกเทศของร่างกาย ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ก่อนจะบวชต้องสอนกรรมฐานนี้ก่อน ถ้ากรรมฐานอื่นดี ท่านคงจะเอากรรมฐานอื่นมาไว้เป็นอนุศาสน์สอนกุลบุตรบวชแล้วในวันนั้น ไม่เห็นเอาอื่นมา เมื่อเราพิจารณาเห็นผลในกายคตาสตินี้ เรื่องสมาธินี้ **สมา** *แปลว่า ชอบ* **ธิ** *แปลว่า ตั้งใจให้มีอารมณ์เป็นอันเดียว* แต่พูดกรรมฐานไปมากๆ นี้ ให้ใช้เป็นอย่างๆ อย่างละ ๗ วัน ๑๕ วัน หรือเดือน ๑ หรือ ๒ เดือน ๓ เดือน เป็นอย่างมาก ถ้ายังไม่สงบเป็นไปหรือเป็นสมถะก็คงเปลี่ยนใหม่ แต่บางคนถ้ากรรมฐานใดเป็นอารมณ์ก็ใช้กันอยู่ ๙ ปี ๑๐ ปี ก็ใช้กันอยู่อย่างนั้นแหละ

อันแท้จริงแล้ว กรรมฐาน ๔๐ อสุภ ๑๐ กสิณ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ เหล่านี้เป็นต้น **ถ้าเราทำกรรมฐานสิ่งใดเป็นสมาธิก็เป็นอันว่าแล้ว ก็ไม่ได้เจริญไปหมดหรอก** เหมือนกับว่ายาอยู่ในโรงพยาบาลจะมากมายก็ตาม เมื่อใช้ยาขนานใดพยาบาลลงไป เมื่อหายแล้วก็เป็นอันว่าแล้วไป ไม่ต้องเอามากินและมาฉีดทั้งหมดหรอก กรรมฐานมากๆ ก็ไม่ได้ใช้หมดหรอก สุดแล้วแต่เป็นสมาธิกรรมฐานอันใด ก็ใช้กรรมฐานอันนั้นเรื่อยๆ ไป

แต่หากว่าสมาธิเสื่อมไป ธรรมดาเรามันมีจริต ๖ ดังนี้ **ศรัทธาจริต** *ความเชื่อก็มีกันทุกคน* **ราคะ** *ความรักสวยรักงามก็มีกันทุกคน* **โทสะ** *ความโกรธก็มีกันทุกคน* **โมหะ** *ความหลงก็มีกันทุกคน* **วิตักกะ** *ความวิตกก็มีกันทุกคน* **พุทธิจริต** *ความรู้บาปบุญคุณโทษก็มีกันทุกคน* **เหตุนั้น เราจะใช้แต่กรรมฐานอย่างเดียวไม่สบเหมาะ**

เหมือนกับว่าโรคมากเหมาะกับฉีดยาสิ่งเดียวกันก็หายไปไม่ได้ เมื่อโรคมากก็ใช้ไปมากไม่ผิดอะไร **จิตของเรามันก็มากอย่าง เมื่อเราใช้สิ่งหนึ่งเป็นที่สบายแล้ว เมื่อจริตอันหนึ่งมันกำเริบขึ้น แล้วจะเอาอารมณ์นั้นไปใช้อีกไม่ได้อีกแหละ** เหมือนกับว่าเอายาชนิดนี้ฉีดไปแล้ว โรคก็หายไปแล้ว โรคใหม่มันเกิดเพิ่มขึ้นอีก จะเอายาชนิดเก่าฉีดไม่ได้ต้องเอาชนิดใหม่ฉีด อันนี้ฉันใดก็เหมือนกัน นักปฏิบัติควรสังเกตดังนี้ เช่นอย่างเราใช้กรรมฐานอย่างอื่นแล้ว เช่นอย่างอานาปานสติ อันนี้ท่านก็รับรองว่าใช้ได้ทุกจริต

ใครๆ จะเป็นจริตอันใด ท่านก็รับรองจริง เมื่อใช้อานาปาไปนานๆ เมื่อราคะกำเริบ จะเอาแต่อานาปาสู้ไม่ไหว ต้องเอายาขนานใหม่ฉีดเพิ่มเข้าไป หรือน้อมอสุภ ๑๐ เข้าไป มันจึงจะได้ประโยชน์ คล้ายๆ อย่างนั้น ถ้าเกิดวิตกจริตน้อยเนื้อต่ำใจด้วยการใดๆ ก็กลับเอาอานาปาเข้าอีก รับประทานยาอานาปาเข้าอีก รู้จักใช้อย่างนี้ หรือบางทีโรคคือโทสะบังเกิดขึ้น ก็เจริญพรหมวิหาร ๔ กรรมของตนและสัตว์อื่น ความโกรธมันจะบรรเทาไปได้ ก็ไปรู้ว่าเป็นเพราะกรรม กุศลใดที่ควรประพฤติก็ควรพยายามสำรวมไปเรื่อยๆ ไป ถ้าทำหรือประพฤติตัวอยู่อย่างนี้เป็นไปไม่ได้ ไม่น้อยเนื้อต่ำใจ

แต่ขอเตือนว่าสมาธิเป็นเอง ขอทำให้ถูกก็แล้วกัน เหล่านี้เป็นเครื่องอุปกรณ์ คนที่ตั้งใจจริงทำจริงนี้สำคัญมาก ความตั้งใจต่อพุทธทายาท คือการสืบต่อพระพุทธศาสนาสำคัญมาก ขอให้เป็นอย่างนั้นก็แล้วกัน ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้วไม่ผิดหวังหรอก สมาธิก็ต้องเป็นจะห้ามไว้ไม่ฟัง ถ้าเราทำถูกตามที่กล่าวมานี้ เพราะเราประพฤติถูกทางดีอยู่แล้ว สำหรับผู้ปฏิบัติไม่ต้องมุ่งสมาธิปัญญาหรอก ครั้งแรกมุ่งแต่ความถูกแนวทางของการดำเนินเท่านั้น ถ้าพูดถึงความรู้ความเห็นของตน อย่าเข้าใจว่าไม่ผิดกัน ผิดกันมากอยู่ ท่านเรียกว่า **ทิฏฺฐิญาณวิปฺปยุต ทิฏฺฐิญาณสมฺปยุต** *ความเห็นปราศจากญาณ ปราศจากปัญญา มักจะเคลื่อนคลาดจากความจริง* **ถ้าความเห็นประกอบด้วยญาณด้วยปัญญาแล้ว ไม่ค่อยคลาดเคลื่อน** เหตุนั้น บรรดาพระสัทธรรมทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่านจำแนกไว้ เราไม่ควรสงสัย เป็นความแน่นอนแล้ว เพราะท่านผู้มีญาณอันประเสริฐได้กล่าวไว้แล้ว ก็น่าอยากจะพูด ผู้ปฏิบัติมาสมัยนี้ไม่แท้ไม่จริง โลกๆ ธรรมๆ ลาภๆ ยศๆ อยู่เรื่อยไป ท้ายที่สุดเมื่อมาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ยังทำที่พึ่งของตนยังไม่ได้เสียอีก ท่านเรียกว่า กามสุขัล คิดดูแต่ยินดีในสมาธิเท่านั้นก็จัดเป็นกามสุขัล เมื่อสมาธิเสื่อมเสียไป ท่านเรียกว่า อัตตกิลมถานุโยค ก็เป็นความจริงเหมือนกัน

เรื่องอัตตกิลมถานุโยคและกามสุขัลลิกานุโยค กินความกว้าง ศาสนาเป็นของจริงไม่ใช่ของไร้ผล ถ้าเรายังไม่เป็นไปในสมาธิ ญาณความรู้ยังไม่เกิดขึ้น นี่พูดด้วยเหตุผล แต่ว่าญาณก็เป็นของเป็นเอง สมาธิเป็นของเป็นเอง เหมือนอย่างเราทำนา เมื่อได้ปัก

ปลูกลงในดินแล้ว ได้ปรับปรุงยากแต่ครั้งแรก ต่อไปมันก็ค่อยพยายามสร้างตัวเป็นไปเอง บางคนก็มีศรัทธาพลังมีศรัทธาความเชื่อเป็นกำลัง วิริยะพลัง มีความเพียรเป็นกำลัง สติพลัง มีสติเป็นกำลัง สมาธิพลัง มีสมาธิความตั้งใจมั่นเป็นกำลัง ปัญญาพลัง มีปัญญาเป็นกำลัง ธรรมดาปุถุชนของเราไม่เสมอกัน บางทีศรัทธาแก่กล้า ปัญญาน้อย ไม่เสมอเหมือนกันเป็นธรรมดา แต่ท่านก็แยกส่วนหมายความว่า **ศรัทธากับปัญญาให้เสมอกัน สมาธิกับความเพียรให้เสมอกัน ส่วนสติให้เจริญให้มาก ถ้าเพิ่มกำลังของสติขึ้นเป็นสติพลังแล้ว นั้นแหละจะทำให้ปัญญากับศรัทธาให้มีกำลังเสมอกันได้** ถ้าสติมีกำลังแล้ว สติจะต้องบังคับได้ เจริญให้มากกว่าหมู่ก็ได้ แต่นอกนั้นให้เสมอกัน ความเชื่อกับความรู้ให้เสมอกันกำลัง ถ้าหากความเชื่อน้อย ความคิดรู้คิดเห็นมาก ท่านว่ามันมักจะเลยเถิด น้ำท่วมทุ่งผักบุ้งโหรงเหรง หาที่จะเป็นสาระแก่นสารไม่ได้ ทีนี้ถ้าหากศรัทธามาก สมาธิน้อย ท่านก็เปรียบกับว่า บุคคลจะติดไฟถ่าน ถ่านเล็กๆ จะเอาฟืนใหญ่ไปเต็ง (ทับ) เข้า หรือเอาไม้เปียกๆ ใส่เข้า ไม้ก็ไม่สามารถจะลุกขึ้นได้ ท่านเปรียบอย่างนี้ก็จริงอยู่ แต่ว่าสติเจริญให้มาก **ถ้าสติมีกำลังแล้ว ปัญญาก็จะค่อยมีกำลังเสมอกันต่อไป กับศรัทธาก็จะเสมอกัน ความเพียรกับสมาธิก็จะมีกำลังขึ้นเสมอกัน ต้องยกสติขึ้นก่อน เมื่อสติมีกำลังแล้ว ต่อไปนอกนั้นก็จะมีกำลังขึ้นเสมอกัน**

อันแท้จริงเรื่องศาสนานี้ ทุกคนเข้าใจตามความเป็นจริงแล้ว ทุกคนไม่มีใครจะอยู่ได้ในโลก จะไม่ปฏิบัติศีลและธรรมแล้วเป็นอันว่าไม่ได้ ไม่มีใครจะนิ่งนอนใจอยู่ได้ แต่เป็นความเข้าใจผิดไป คล้ายๆ กับว่าเป็นของไม่มีผลมีประโยชน์ไป ก็อย่างว่านั้นแหละ ถ้าว่าศาสนาดี ผู้ที่ไปบวชก็ยังสึกออกไปอยู่ แต่ไม่ควรถือบุคคลเป็นตัวอย่าง เอาตัวบุคคลเป็นตัวอย่าง ขอตัวเราประพฤติให้เต็มความสามารถก็แล้วกัน จะไปสังเกตคนอื่นก็เอาแน่นอนเอาจริงไม่ได้ เมื่อเราประพฤติปฏิบัติเต็มความสามารถเราแล้ว เราก็จะได้ประกาศเปิดตัวเราเอง แต่เราต้องให้เป็นคนจริง มันเป็นความจริง คนเรามันคา (ขัดข้อง) ความเห็นของตน แต่ว่าใครๆ ก็ย่อมเชื่อตนเป็นธรรมดา จะต้องพิจารณาจะต้องแยบคายที่สุด การพิจารณาธรรมะธัมโมแต่ยังไม่มีสติสมาธิก็พิจารณาไม่ได้ ก่อนเราจะพิจารณาเราต้องมีสติเป็นกำลังคุ้มครองจิตใจให้สงบเสียก่อน มันจึงจะค่อยพิจารณาได้ ถ้าจิตใจไม่สงบ เหมือนกับว่าน้ำมันกระเพื่อมๆ อยู่ ถ้าเราจะมองดูเงาในน้ำก็อาจจะไม่ชัดได้

คือจิตใจไม่สงบ อารมณ์ฟุ้งซ่านอยู่แล้ว จะพิจารณาเหตุการณ์ใดๆ หรือธรรมใดๆ ก็ไม่อาจสามารถรู้เหตุผลได้ ถ้าใจของเราสงบตั้งมั่นแล้ว ไม่ง่อนแง่นคลอนแคลนแล้ว ตั้งมั่นแล้ว เหมือนกับน้ำที่ใสๆ ไม่มีอะไรแตะต้อง เราไปดูเงาในน้ำก็มองเห็นได้ชัดเจน ฉันใดก็เหมือนกัน

ตกลงว่าถ้าเราไม่บำเพ็ญสมาธิแล้ว จะให้รู้ความเป็นจริงไม่ได้ ผู้ที่ท่านรู้ได้ฟังครั้งเดียวก็รู้ เพราะครั้งก่อนท่านได้บำเพ็ญบารมีมามากแล้ว และท่านได้บำเพ็ญธุดงคกรรมฐานมาแล้วแต่ปุเรชาติหนหลังโน้น คนที่ไม่ได้เคยอบรมมาแต่ก่อนแล้วจะไปรู้ในการฟังไม่มีหรอกในโลกนี้ ไม่มีใครสามารถจะรู้ได้ มันรู้ได้แต่ผู้ที่เคยอบรมสั่งสอนมานานแล้ว

ท่านกล่าวไว้บางแห่ง *คนเราต่างกันด้วยมรรคผลอย่างหนึ่ง ต่างกันด้วยอินทรีย์อย่างหนึ่ง ปุถุชนคนเราต่างกันด้วยมรรคผลนั้นเรียกว่า พระอริยเจ้าผู้ที่ได้สำเร็จโสดาตั้งอยู่ในภูมิของพระโสดาสมบัติ โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล ได้สกทาคามี ตั้งอยู่ในสกทาคามี ผู้ที่ได้อนาคามี ตั้งอยู่ในอนาคามี ผู้ที่ได้อรหัตตมรรค อรหัตตผล ก็ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค อรหัตตผล นี้ความต่างกันของพระอริยเจ้า*

ว่าด้วยศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ อันเป็นธรรมของมนุษย์ เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ มนุษย์คนเราถ้าไม่มีศีล ๕ กรรมบถ ๑๐ แล้ว นอกจากร่างกายไม่มีอะไรต่างจากสัตว์เดียรัจฉาน คนเราจะต่างจากสัตว์เดียรัจฉานก็เพราะร่างกายนี้แหละ หัวสูงตัวไม่ลอยเหมือนสัตว์เดียรัจฉาน ถ้าไม่มีศีลธรรมก็จะต่างจากสัตว์เดียรัจฉานเท่านี้ ผู้ที่ต่างจากสัตว์เดียรัจฉานก็คือผู้ที่มีศีลธรรม มีวัฒนธรรม ถ้าหากผู้ไม่มีศีลธรรมแล้วต่างจากสัตว์เดียรัจฉานก็คือร่างกายเป็นมนุษย์เท่านั้นเอง นอกนั้นไม่มีสิ่งต่าง ก็เลยมีราคาเท่ากับสัตว์เดียรัจฉาน คุณสมบัติก็เท่ากับสัตว์เดียรัจฉาน กุศลกรรมบถนี้เป็นมนุษยธรรม หมายความว่า **มนุษย์เหล่าใดถ้าไม่มีมนุษยธรรมแล้ว ไม่นับว่าเป็นมนุษย์ไปได้ เป็นมนุษย์หาความเจริญสุขไม่ได้** คำว่ามนุษย์นี้ๆ อย่างต่ำหมายเอาพวกผู้ที่มีศีล ๕ จึงเรียกว่าเป็นมนุษย์ได้ ถ้าผู้ใดไม่สามารถรักษาศีล ๕ ได้แล้ว ท่านไม่เรียกว่ามนุษย์ พวกอมนุษย์นี้หาความเจริญสุขมิได้ ไม่มีสันติความสงบ บางคนก็มักค้าน

ธรรมของพระพุทธเจ้า ประเทศที่เขาไม่มีศาสนาพุทธ เหตุไฉนประเทศเขาจึงค่อยมีความเจริญสุขไปได้ เช่น ประเทศฝรั่งอังกฤษ เขาไม่ถือพระพุทธศาสนา เขาก็ได้เป็นเศรษฐีกันมากๆ ก็จงพิจารณาดู เขาไม่ถือพุทธศาสนา แต่วัฒนธรรมเขามี เพราะวัฒนธรรมกับศีลธรรมนี้สงเคราะห์เข้ากันได้ จัดว่าเข้าในประเภทเดียวกัน

คำที่ว่า *ประเทศที่เขาเจริญด้วยเหตุอันใด* ก็ได้แต่ข่าวเขาเล่าลือกันว่าเขาเป็นเศรษฐีกันมากๆ วัฒนธรรมเขาดี อะไรเขาก็เจริญบริบูรณ์สมบูรณ์ถือว่าเขาเจริญ แต่ว่าเขาเจริญด้วยเหตุใด เจริญด้วยเพราะเขาไม่มีศีลนั้นหรือ เขาฆ่าสัตว์ด้วยกันหมดทุกคนหรือเขาจึงเจริญ หรือเขาขโมยของกันหมดทุกคนหรือ เขาประพฤติผิดในกามกันหมดทุกคนหรือ เขาพูดเท็จคำไม่จริงกันหมดทุกคนหรือ หรือเขาเป็นขี้สุราด้วยกันหมดทุกคนหรือ เจริญเพราะเหตุนั้นหรือ หรือเจริญเพราะพูดส่อเสียดและคำหยาบหรือเจริญเพราะโลภอยากได้ของกันหรือ หรือเขาเจริญเพราะความพยาบาทปองร้ายกันหรือ อันที่ว่าเขาเจริญ เขาเจริญด้วยเหตุอะไร เราไม่ได้คิดดู

หรืออีกอย่างหนึ่ง ตัวอย่างว่าเขาไม่มีศีล อย่างว่าประเทศอเมริกา อย่างนี้เป็นต้น เช่นอย่างว่าเขาฆ่าสัตว์กันหมดทุกคน และก็เป็นขโมยกันหมดทุกคน แล้วก็ไม่เว้นบุตรภรรยาสามีของกัน พร้อมกันกล่าวมุสาพร้อมกันทั้งหมด ก็พร้อมกันเป็นคนขี้เมาด้วยกันหมดทุกคน นี้ชื่อว่าไม่มีศีล ๕ ทีนี้ส่วนอกุศลกรรมบถนั้น เป็นคนพูดส่อเสียดยุยงกันและกัน เป็นคนพูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้ประโยชน์กันหมดทุกคน ต่างคนก็โลภอยากได้ของกันและกัน ต่างคนก็พยาบาทปองร้ายซึ่งกันและกัน มันเจริญไหม ลองคิดดูดังนี้ทุกประเทศ ประเทศใดก็ตาม นี้สมมุติว่าไม่มีศีลกรรมบถมันจะเจริญได้ไหม ลองคิดดูข้าพเจ้าพิจารณาแล้ว ถ้าประเทศใด บ้านใด เมืองใด ไม่มีศีลธรรมแล้ว ไม่มีความเจริญสุข คนที่มีความเจริญสุขอยู่ทุกวันนี้ก็ด้วยอำนาจศีลธรรมนี้เอง และคนที่ไม่แย่งอำนาจซึ่งกันและกันก็เพราะด้วยอำนาจกัลยาณชนผู้ที่มีศีลธรรม มีเมตตาปรานี แต่ก็ไม่ดีด้วยกันหมดหรอก แต่ก็ไม่ชั่วด้วยกันหมดหรอก ผู้ที่ดีก็มากอยู่แล้วจึงพออาศัยกันอยู่ได้ พอถือสิทธิ์กันอยู่ได้ การที่เราถือสิทธิ์ได้ว่า ไร่เรา นาเรา ลูกเรา ภรรยาเราก็เพราะอำนาจรัฐบาลผู้ที่มีศีลธรรม ที่พออยู่กันได้ก็อาศัยผู้ดี ถ้าชั่วเสมอกันหมด

แล้วหาความสุขมิได้ นี่ชี้ตัวอย่างให้เห็น นับว่าศีลธรรมเป็นประโยชน์แก่มนุษย์อย่างล้นเหลือ

แต่มีบางคนพูดก็น่าชมความรู้ความเห็นอยู่เหมือนกันว่า ถ้าไปสอนให้คนเหมือนกันมันจะมีความสุขหรือ คนมันก็มีขั้นต่ำขั้นสูงก็เพื่อจะได้เป็นเครื่องวัดซึ่งกันและกัน ถ้ามีเหมือนกันหมดแล้วมันก็ใช้กันไม่ได้ ตกลงว่ากฎธรรมดามีดีกับชั่วจะเว้นเสียมิได้ เมื่อรวมความแล้วมีอย่างชั่วอย่างสูงสุด อย่างชั่วก็แยกประเภทไว้ ๓ อย่าง คือ ชั่วอย่างที่ ๑ ชั่วอย่างที่ ๒ ชั่วอย่างที่ ๓ จัดไว้เป็น ๓ ประเภท พวกชั่วหรือพวกทุกข์ พวกจน แต่พวกเหล่านี้ก็ไม่เสมอกัน ต้องแยกไว้ ๓ ประเภท อย่างที่ ๑ เป็นพ่อค้ากับเขาไม่ได้ เป็นพ่อนากับเขาก็ไม่ได้ ยอมตัวเป็นคนขอทานกิน นี้เรียกว่าชั่วอย่างที่ ๑ อย่างที่ ๒ ที่ ๓ ก็โดยลำดับไปเหมือนกัน ชั้นกลางก็แยกไว้เป็น ๓ เหมือนกัน ดีแยกไว้เป็น ๓ เหมือนกัน นับแต่พระมหากษัตริย์ รัฐบาลก็แยกเป็น ๓ เหมือนกัน คือไม่เสมอเหมือนกัน ตามคุณสมบัติของจิตใจ ถ้าสูงสุดก็เรียกว่าพระ-มหากษัตริย์ ชาติของพระมหากษัตริย์นับว่าเป็นชาติอันสูงสุด คนเราเป็นด้วยเพราะคุณสมบัติ แต่ว่าเราจะสร้างตัวเราให้เป็นคนประเภทไหน หรือจะเข้าเป็นพรรคไหน ถ้าเราชอบคนจำพวกไหน เราก็ต้องตั้งตัวอยู่ในคนจำพวกนั้น สั่งสมอบรมจิตใจของเราให้บริสุทธิ์ เมื่อเราทำกายและวาจาใจของเราให้บริสุทธิ์แท้ๆ แล้ว ก็ถึงขั้นบริสุทธิ์เท่านั้นแหละ นี้เป็นเครื่องหมาย ท่านจำกัดกิเลสไว้ ๓ ประการ กิเลสอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด

คำว่า **กิเลส** *ก็คือ* **โลภ โกรธ หลง** ๓ ประการนี้ หรือเรียกว่า **ราคะ ความกำหนัดรักใคร่ โทสะ ความโกรธ โมหะ ความหลง** แต่กิเลสของพระกับโยมไม่เหมือนกัน ผิดกันแต่ตัวต้น กิเลสของพระท่านตั้งเอาราคะเป็นต้น ราคะเป็น ๑ โทสะเป็น ๒ โมหะเป็น ๓ กิเลสของโยมหมายเอาโลภเป็น ๑ โทสะเป็น ๒ โมหะเป็น ๓ เหตุไฉนจึงไม่เหมือนกัน หมายความว่าญาติโยมลุอำนาจแก่ราคะแล้ว อยู่ใต้อำนาจราคะแล้ว พวกพระสงฆ์เป็นผู้ต่อสู้ ไม่ยอมเป็นทาสแห่งราคะ ไม่ยอมเป็นทาสแห่งความรัก พวกนักบวชท่านจึงตั้งว่าพวกเหล่านี้เป็นข้าศึก เมื่อไม่ยอมมัน มันจึงเป็นข้าศึก แต่โทสะ

โมหะ ตรงกัน ผิดกันแต่ตัวต้น นี่แหละท่านเรียกว่ากิเลสอย่างหยาบ ก็หมายความว่า ความโลภอย่างหยาบ ความโกรธอย่างหยาบ ความหลงอย่างหยาบ เมื่อกิเลสหยาบ ก็พาบุคคลหยาบ ให้เข้าใจดังนี้ ถ้าเราอยากเป็นคนดี เราก็ต้องทำลายกิเลสอย่างหยาบนี้เสีย เอาอะไรกำจัดกิเลสอย่างหยาบ อย่างเสื้อผ้าของเราสกปรกโสโครก เราก็ต้องเอาสบู่หรือแฟ้บมาซักฟอกแล้วก็ล้างด้วยน้ำสะอาด นี้เป็นเครื่องชำระเสื้อผ้า เราจะไปหาสิ่งอื่นให้ดีไปกว่าสบู่หรือแฟ้บเป็นอันว่าไม่มี

ทีนี้ส่วน**กิเลสภายในใจ นอกจากศีลแล้ว ไม่มีอะไรจะมากำจัดกิเลสอย่างหยาบไปได้ คือกำจัดความโลภอย่างหยาบ ความโกรธอย่างหยาบ ความหลงอย่างหยาบให้บรรเทาเบาบางไป** ศีล ท่านหมายความว่า หมายความสำรวมกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย คนที่พูดหยาบ การกระทำทางกายก็หยาบ เป็นเพราะกิเลสหยาบ เมื่อกิเลสหยาบ เมื่อแสดงออกมาทางกาย วาจา ก็ต้องหยาบ ทุกสิ่งก็ต้องหยาบ ที่อยู่ที่กินก็ต้องหยาบ ผิวพรรณวรรณะก็ต้องหยาบ ถ้าเราไม่ชอบหยาบแล้ว ชำระใหม่เสีย เหมือนกับเสื้อผ้าของเรา เมื่อเราเห็นมันสกปรกโสโครก เมื่อเราไม่ชอบแล้ว เราก็ไปหาสบู่หรือแฟ้บมาซักฟอกเสียให้มันขาวสะอาด ถ้าเราอยากดีไปกว่านี้ เราต้องกำจัดกิเลสของเราที่มันหยาบให้หายไปเสีย คือมีการรักษาศีล เมื่อเรารักษาศีลให้บริสุทธิ์แล้ว ด้วยอำนาจของศีลหากกำจัดให้หายไปเองดังนี้

สมาธินี้กำจัดกิเลสอย่างกลาง *กำจัดกามฉันท์อย่างกลาง กำจัดกามอย่างกลาง กำจัดความโกรธอย่างกลาง กำจัดความง่วงความเหงาอย่างกลาง กำจัดความฟุ้งซ่านรำคาญอย่างกลาง กำจัดความสงสัยอย่างกลาง* **ส่วนปัญญากำจัดอย่างละเอียด**

อันนี้ท่านก็กล่าวไว้ชัด เป็นความจริงเหลือเกิน ถ้าเราทำยังไม่ได้ ให้รู้ไว้เหมือนอย่างว่า ถึงเสื้อผ้าของเราสกปรกอยู่ เราก็เชื่อแน่ในใจว่าสบู่หรือแฟ้บมีอยู่ในตลาด แต่ยังไม่ทันได้ไปซื้อมา ให้นึกอย่างนั้น เมื่อถึงคราวต้องการแล้วก็จะได้แก้ไขให้ตัวรู้เรื่อง เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่มีค่ามีราคาสูงสุด ถ้าสมัยใดพระพุทธเจ้าไม่ได้มาอุบัติตรัสรู้แล้ว อย่าหวังเลยทางมนุษย์จะได้ยินเรื่องเหล่านี้ เป็นของที่มีค่าที่สุด ขอแต่อย่าพากันเป็นหูขิกหูโปงก็แล้วกัน (ได้ยินแล้วทำเหมือนไม่ได้ยิน) จงพากันสนใจเพราะ

ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา พบสิ่งที่มีค่ามีคุณอันสูงสุดแล้ว เราอย่าปล่อยกาลเวลาให้ชีวิตของเราล่วงไปเปล่าไร้ประโยชน์

ถ้าพูดอีกอย่างหนึ่ง **การภาวนาอบรมจิตใจ** อันนี้เราก็ได้ยินได้ฟังกันอยู่แล้ว สิ่งใดเราประพฤติดีทำดี สิ่งเหล่านั้นก็ให้ผลดีแก่เราใช่ไหมเล่า สิ่งใดบุคคลไม่รักษาไม่ปฏิบัติ สิ่งนั้นย่อมทำโทษบุคคลโดยแท้ ตกลงว่า บุคคลที่เกิดมาทุกข์จนข้นแค้นก็ไม่อื่นไกลอะไร โทษเพราะตัวไม่ได้รักษาศีลธรรมของตัว จึงเกิดมาทุกข์มายากลำบากตรากตรำไม่อื่น รู้อย่างนี้ก็แล้วกัน อย่างว่าเห็นเขาได้ก็อยากได้กับเขา เห็นเขามีก็อยากมีกับเขา ไม่รู้ว่าเขามีเพราะเหตุอะไร ชื่อว่าไม่รู้เหตุรู้ผล ตัวอย่าง เขามีนา เขาปฏิบัตินา ถึงฤดูกาลยามเอาผล เขาก็ได้มาเต็มยุ้งเต็มฉาง แต่ถ้าคนมีนาไม่ปฏิบัตินา ถึงฤดูกาลอยากได้ข้าวมาใส่ยุ้งและฉาง มันก็ไม่ได้เหมือนเขา มันก็เป็นไปไม่ได้

แต่ทางด้านศีลธรรมก็ไม่แปลกต่างกัน กาย วาจา ใจ ก็มีเหมือนกันกับเขา ผู้ที่เขาเกิดมาเป็นคนมั่งมีศรีสุขก็เพราะเขาได้รักษากาย วาจา ใจ ของเขาให้เรียบร้อยมาแต่ก่อนโน้น คนผู้ที่เกิดมาทุกข์จนข้นแค้น ก็เพราะเขาไม่ได้รักษากาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์มาก่อน ตกลงว่าผู้ที่เขาได้ดีนั้น เขาได้รักษาหรือปฏิบัติความดีของเขามาแต่ชาติก่อน คือได้ให้ทาน รักษาศีล แต่ปุเรชาติหนหลัง เกิดมาชาตินี้เขาจึงได้รับผลบุญกุศล คือเป็นคนมีลาภและยศ ฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่าภาวนาอบรมจิตใจ ถ้าเอาตามใจแล้วก็ฝึกหัดใจไม่ได้ เหมือนกับคนที่จะฝึกหัดช้าง ตามใจช้างก็หัดช้างไม่ได้ ไม่เป็นประโยชน์ หรือฝึกหัดวัวควาย ถ้าไปเอาตามใจวัวควายแล้ว มันก็ใช้ประโยชน์ไม่ได้ มันต้องอาศัยการบังคับ การอบรมภาวนานี้ต้องพยายามสร้างสติ **การภาวนามิใช่แต่จะมีการเดินจงกรมนั่งสมาธิเท่านั้น ยืน เดิน นั่ง นอน ได้ทั้งนั้น ไม่มีการขัดข้อง จะทำการงานสิ่งใดอยู่ก็ภาวนาได้ สุดแล้วแต่เรากำหนดใจ เวลาใดก็เป็นภาวนาเวลานั้น** จะทำเวียกบ้านงานเรือนขุดก่นอยู่ก็ตาม ก็เป็นภาวนาเพราะเราตั้งสติอยู่ **การภาวนานี้มิใช่ท่านหมายเอาการเดินจงกรมตลอดวัน นั่งสมาธิตลอดคืน ความจริงแล้วท่านหมายเอาผู้ที่มีสติจดจ่ออยู่กับกายกับใจทุกอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นประจำอยู่ การภาวนาไม่มีกาลมีเวลาเรียกว่า อกาลิโก** เว้นเสียแต่นอนหลับ จะพูดจะคุยอยู่ก็เรียกว่าภาวนา

ถ้ามีสติอยู่ เพราะสิ่งใดถ้าเกี่ยวกับจิตใจจัดว่าเป็นภาวนาทั้งนั้น อย่างแสดงธรรม จัดเป็นภาวนา ผู้ที่นั่งฟังธรรมก็จัดว่าภาวนาเพราะตั้งใจฟัง เรียกว่า *สัทธัมมัสสวนามัย สัทธัมมัสเทสนามัย* ท่านก็จัดเข้าในภาวนาทั้งสิ้น ตกลงภาวนานี้สร้างความไม่ประมาท คือพยายามสร้างสติ

คำว่า **กำหนดใจกำหนดจิต** *ให้รู้อาการของใจอาการของจิตนั้น* เวทนาก็เป็นอาการของจิต ความสุข ความทุกข์ ก็เป็นอาการของจิต เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง อุเบกขาเป็นกลางๆ บ้าง ทีนี้คำว่า **ภาวนา** นั้นคือทวนความรู้มารู้อยู่จิตของตนนั้น ความเห็นอะไรให้มาเห็นอยู่ที่ตัวนี้ ไม่ต้องปล่อยจิตไปตามอารมณ์ เหมือนกับเขาจับช้างมาได้จากป่า ถึงมันจะร้ายกาจขนาดไหนเขาก็ไม่ปล่อย ถ้าเขาปล่อยไปตามใจช้างแล้ว มันก็ใช้ประโยชน์มิได้ จิตของมนุษย์เรา เมื่อฝึกหัดดีแล้วนำสุขมาให้ ดังพุทธภาษิตท่านกล่าวว่า

จิตฺตํ ทนฺตํ สุขวหํ จิตเมื่อฝึกฝนดีแล้วนำความสุขมาให้

ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ มนุษย์เหล่าใด ดัดแปลงกาย วาจา ใจ ของตนได้แล้ว เป็นผู้ประเสริฐ

ไม่มีการขัดข้องหรอก การทำภาวนานี้ไถนาก็ทำได้ ดำนาอยู่ก็ได้ แต่ท่านให้ยึดเอาความรู้เป็นหลัก ถึงมันจะเกิดนิมิตขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ท่านให้ความรู้เท่า ท่านจัดนิมิตไว้เป็น ๒ **อุคคหนิมิต ปฏิภาคนิมิต** *ที่เราเห็นรูปต่างๆ หรือสิ่งต่างๆ จัดเป็น* **อุคคหนิมิต** ทั้งสิ้น อย่างบางคนภาวนาเห็นร่างกระดูก ก็จัดเป็นอุคคหนิมิตเหมือนกัน ร่างกายของเราจะมีรูปลักษณะอย่างใด จะเป็นรูปภายนอกหรือรูปของตัวปรากฏออกไป จัดเรียกว่าเป็นอุคคนิมิตทั้งสิ้น คำว่า **ปฏิภาค** *หมายความดังนี้* **ขยายรูปที่ปรากฏ จะเป็นรูปของตนหรือรูปของสัตว์อื่นก็ตาม ขยายให้ใหญ่ก็ได้ ให้เล็กก็ได้ ให้ไกลก็ได้ ให้ใกล้ก็ได้ อย่างนี้เรียกว่าปฏิภาค** ถ้าไม่สามารถปฏิภาค เห็นนิมิตก็วางเฉยเสีย อย่าไปสำคัญว่าจะเป็นเปรตเป็นผี เป็นเคราะห์เป็นเข็ญ ถือเป็นแต่เพียงว่านิมิตเท่านั้น แต่เพียงว่าเรียกว่าปฏิภาคนิมิต ถ้าเห็นซากศพเรียกว่าอสุภนิมิต ก็อสุภนิมิตนั่นเอง **อย่าถือนิมิตว่าเป็นของดีของร้าย ถือเพียงแต่ว่าเป็นแต่นิมิต** คล้ายกับความฝันๆ ดีมันก็ไม่ดีหรอก

ฝันร้ายมันก็ไม่ร้ายหรอก ก็หากมีบางรายสิ่งใดมันแจ่มชัดก็หากมีก็พอจะรู้ได้ สิ่งที่มันจะร้ายแท้ก็พอจะรู้ได้ทุกคน นิมิตสมาธินั่นก็เหมือนกัน บางครั้งก็แสดงรูปดีก็มี แสดงรูปร้ายก็มี จะไปถือร้ายกันหมดก็ไม่ได้ ถ้าไปถือจริงเสียเรื่องหนึ่งแล้ว ต่อไปเรื่องไม่จริงมันจะหลอกลวง ฉะนั้น ปราชญ์ทั้งหลาย คณาจารย์ทั้งหลาย ท่านจึงไม่เล่นนิมิตกันและไม่สั่งสอนและแนะนำศิษย์ เหตุนั้นจึงไม่ถือเป็นของสำคัญ ถ้าไปยึดถือเข้ามันเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดโทษ ท่านจึงกล่าวว่า **อุปาทานํ ภยํ ทิสฺวา** *สิ่งใดที่เราไปยึดถือเข้าแล้วจะไม่เป็นทุกข์ไม่มี* **ให้ยึดถือเอากายกับใจเป็นหลักการภาวนา การภาวนานี้เป็นที่หลบภัยและความสุข เอาความรู้กายเห็นกายเป็นหลัก เอาความรู้ใจเห็นใจเป็นหลัก ความรู้จิตเห็นจิตเป็นหลัก อันนี้เป็นที่หลบภัยและหลบความผิด**

บางแห่งท่านแสดงว่า **ใจแลเป็นตัวทุกข์ ทางพ้นทุกข์อยู่ที่ใจ** อยู่ที่กายที่ใจนี้หนทาง ที่ว่าภาวนาชำนาญคือทำสมาธิให้แน่วแน่ได้ทุกครั้ง และการกำหนดกายกำหนดอย่างไรก็ให้ได้อย่างนั้น เห็นตามสภาพตามความเป็นจริงเรียกว่าชำนาญ ถ้าจะเป็นได้แต่เพียงสมาธิ กายเป็นแต่เพียงอนุมานและคาดคะเน ก็ชื่อว่ายังไม่ชำนาญให้เห็นด้วยปัจจัตตังแท้ๆ เมื่อใดยังไม่เห็นแจ่มแจ้งด้วยปัจจัตตังแล้วก็เอาให้เห็น **เรื่องกายกรรมฐานจะเว้นเสียไม่ได้ กล่าวสังโยชน์ มันก็เป็นต้นของสังโยชน์ สักกายทิฏฐิ** หมายความว่าถือสักกายเป็นตัว ถ้าพูดถึงอารมณ์วิปัสสนาหมายขันธ์ ๕ หมายรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จะเว้นเสียไม่ได้ **ผู้ปฏิบัติถ้าไปวางกายกับใจแล้ว ชื่อว่าผิดหนทาง** จะไปยึดนิมิต ไปถือดีถือชั่วในนิมิต ถือดีถือชั่วกับปีติ อาการของปีตินั้นก็ชื่อว่ายังผิดทาง ยึดเอานี้เป็นหลัก เรียกว่าเป็นกิจที่เราจะทำเรื่อยไป เรียกว่าทำงาน **กำหนดกาย ๑ กำหนดใจ ๑ นี้เป็นงานที่สำคัญ** ถ้าเราทำงานกำหนดกายและใจ ถ้าเกิดนิมิตก็สักว่าแต่รู้แต่เห็น เรื่องนิมิตเป็นของธรรมดา **ถ้าไตรลักษณญาณยังไม่เกิด ยังจัดเป็นมิจฉาสมาธิอยู่ ถ้าไตรลักษณญาณเกิด ยกจิตขึ้นสู่ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา แล้ว เมื่อใดได้จึงจัดว่าเป็นสัมมาสมาธิ** ถ้าเป็นแต่เพียงสมาธิเฉยๆ ไตรลักษณญาณยังไม่เกิด ยังจัดได้เป็นมิจฉาสมาธิ จะจากท่านผู้รู้ไปยังไม่ได้ ถ้าผ่านไตรลักษณะไปแล้ว นับว่าเข้าทางเป็นสัมมาสมาธิ สมาธิจะดีเพียงใดจะสุขเพียงใดก็ตาม ถ้าไตรลักษณญาณยังไม่เกิดแล้ว ต้องตกอยู่ในมิจฉาสมาธิ ยังไม่เข้าขั้นเป็นสัมมาสมาธิ เรื่องนี้ของจิตใจสำคัญมาก

อาการของจิตของใจมันเป็นได้หลายอย่าง ขี้เกียจขี้คร้านก็เป็นอาการของใจ เกิดความเพียรความหมั่นขึ้นก็เป็นอาการของใจ เกิดเบิกบานขึ้นก็เป็นอาการของใจ เกิดความเศร้าหมองขึ้นก็เป็นอาการของใจ เกิดลังเลสงสัยขึ้นก็เป็นอาการของใจ มันเป็นกิริยาอาการมากที่สุด **สภาพใจแท้เป็นแต่สภาพรู้เท่านั้น** แต่เราจำแลงตัวได้ทุกสิ่งทุกอย่างไป การที่ดีใจเสียใจ สุขและทุกข์ เป็นอาการของใจ นึกคิดเป็นอาการของใจ คิดดีคิดชั่วเป็นอาการของใจ คิดย่านคิดกลัวก็เป็นอาการของใจ ดีใจเสียใจเป็นอาการของจิตของใจ มันคล้ายๆ กับว่าเด็กมันอยู่เฉยๆ ไม่เป็น ให้เราดูอาการของเด็ก ความเป็นอยู่ของเด็กมันเป็นอย่างไร อาการของจิตก็เช่นเดียวกัน

ถ้าไม่รู้จักใจ ถ้ากำหนดอยู่ให้กำหนด ผู้กำหนดอยู่นั่นแหละ ถ้าต่างว่ากำหนดจิต กำหนดอยู่กับผู้กำหนดนั่นแหละ ตัวเจตนากำหนดนั่นแหละเป็นจิต ถ้าต่างว่ามันอยากรู้จิต ตัวความอยากรู้จิตนั่นแหละเป็นจิต แต่ว่าความอยากเป็นความอยากของจิตต่างหาก ถ้าต่างว่าอยากรู้จิตรู้ใจนั้น มันก็เป็นความอยากของเรา ก็อย่าไปหลงเราเสียก็รู้ว่าเราอยาก แต่ว่าใจนั้นเป็นแก้วสารพัดนึก นึกอย่างใดก็เป็นอย่างนั้น นึกอยากก็เป็นอยาก นึกกลัวก็เป็นกลัว นึกดีใจก็เป็นดีใจ นึกเสียใจก็เป็นเสียใจ นึกสงสัยก็เป็นสงสัย นึกรู้ก็เป็นรู้ นึกอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น อย่างว่า โสมนัส โทมนัส โสมนัสความดีใจก็นึกดีเอาในขณะเห็นอารมณ์ที่ถูกใจ เมื่อประสบอารมณ์ที่ไม่ชอบก็เกิดโทมนัส ให้รู้เรื่องให้เห็นว่าอาการทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง ให้เข้าใจว่าเป็นอาการแต่เป็นของละเอียดนานไปก็พอสังเกตรู้ได้หรอก เรากำหนดใจก็หมายเอาอาการที่กำหนดอยู่นั้นแหละ ผู้ใดที่รู้ว่ากำหนดเรียกว่าใจ ถ้ากำหนดจิต ผู้ใดกำหนดผู้นั้นแหละเป็นจิต เจตนาที่กำหนดอยู่นั้น ถ้าหากว่าใคร่ครวญอยู่กับผู้ใคร่ครวญ ในขณะตริตรองให้อยู่กับผู้ตริตรองก็เรียกว่าจิตนั่นแหละเป็นผู้ใคร่ครวญ จึงเรียกว่าทำอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น จึงเทียบกับเราส่องดูเงาในกระจก เราหัวเราะ มันก็หัวเราะด้วย ธรรมดาเงาในกระจก เราทำอย่างไรมันก็เป็นไปตาม แต่เมื่อพยายามจริงๆ แล้วรู้ได้ มันก็เป็นบทเรียนไปในตัว มันเปลี่ยนไปได้หลายอย่าง **เรื่องใจเป็นไปได้หลายสิ่งหลายอย่าง เรียกว่าแปรไปตามอารมณ์ที่ปรุงแต่งแล้วแต่อารมณ์ดีอารมณ์ร้าย เราท่านผู้ปฏิบัติทั้งหลายอย่าหลงอารมณ์ของใจ เราจงปล่อยวางเสมอ เราจึงค่อยได้ประสบสุขอันล้ำค่า** ดังนี้ เอวํ

ทาน ศีล ภาวนา

วัดถ้ำผาปู่ พ.ศ. ๒๕๒๑

ณ โอกาสนี้จะได้แสดงพระธรรมเทศนาเพื่อฉลองศรัทธาพวกพุทธบริษัททั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา วันนี้ประสงค์จะพูดเรื่องง่ายๆ ที่เกี่ยวกับ **"ทานํ เทติ สีลํรกฺขติ ภาวนํภาเวตฺวา"** คือ ทาน ศีล ภาวนา นั่นเอง

ทานํ เทติ คือ การทำบุญให้ทานโดยวิธีต่างๆ นั่นแหละ

สีลํรกฺขติ คือ การรักษาศีลตามฐานะของตน

ภาวนํภาเวตฺวา คือ การฝึกหัดทำสมาธิภาวนา

เรารวมเรียกบุญทั้ง ๓ วิธีการนี้ว่า **"บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ"** ทั้งสามประการนี้ ตามหลักท่านแสดงไว้ว่า

อานิสงส์ของการทำทาน คือบันดาลให้มีโภคทรัพย์สมบัติ ทานนี้เปรียบเหมือนเสบียงสำหรับการเดินทาง ต้องเตรียมให้เพียงพอ การทำความเพียรเพื่อที่จะให้สำเร็จมรรคผลนิพพานนั้น เปรียบเหมือนกับการเดินทางไกล ซึ่งพระนิพพานเป็นระยะทางที่ไกลมาก เราท่านทั้งหลายต้องมีหน้าที่เดินทาง จึงมีความจำเป็นจะต้องสะสมเสบียงให้เพียงพอ การที่เราทำทานก็เปรียบได้เช่นนี้

อานิสงส์ของการรักษาศีล คือสามารถที่จะทำให้บุคคลมีร่างกายที่สมบูรณ์ ไม่เป็นคนพิการ ทำให้เป็นคนที่มีพละกำลังแข็งแรงพอที่จะใช้ในการที่เราต้องเดินทางไกลไปสู่พระนิพพาน

อานิสงส์ของการภาวนา คือทำให้เกิดปัญญา ความรู้ความฉลาด เปรียบเหมือนบุคคลที่มีสายตาที่ดี สามารถมองเห็นทางที่จะต้องเดินทางไปสู่พระนิพพาน

บุคคลที่มีทานอย่างเดียว ไม่มีการรักษาศีลแล้ว เปรียบเหมือนบุคคลที่มีข้าวของสมบัติหรือมีเสบียงมากมาย แต่ว่าร่างกายไม่สมบูรณ์ มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน ไม่มีกำลังวังชา ก็จะไม่สามารถที่จะเดินทางไกลๆ ได้ หรือไม่สามารถที่จะไปสู่พระนิพพานได้นั่นเอง

บุคคลที่มีทาน มีศีล แต่ขาดการภาวนานั้น เปรียบเหมือนบุคคลที่มีเสบียงพร้อมแล้ว มีร่างกายที่สมบูรณ์ มีกำลังวังชาที่ดี แต่บุคคลนั้นเป็นบุคคลที่ตาบอด เขาผู้นั้นก็ไม่สามารถที่จะเดินทางไปสู่พระนิพพานได้เช่นกัน

สำหรับบุคคลที่มีทาน ศีล ภาวนา พร้อมทั้งสามอย่าง เปรียบเหมือนบุคคลที่มีเสบียงที่พร้อมสมบูรณ์ มีร่างกายที่มีสุขภาพที่แข็งแรง มีสายตาที่ดี บุคคลนี้ก็จะสามารถที่จะเดินทางไกลไปสู่พระนิพพานได้

บุญกิริยาวัตถุ ๓ จึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันดังที่พูดมานี้ บุคคลที่มีศีล ๕ และมีทาน ก็อาจที่จะไปสวรรค์ได้

บุคคล ๓ จำพวก

๑. **อันธจักษุ** คือ คนที่มืดบอด
๒. **เอกจักษุ** คือ คนที่มีตาเดียว
๓. **ทวิจักษุ** คือ คนที่มีสองตา

อันธจักษุ หมายถึง คนที่ยากไร้ ไม่มีปัญญาในการประกอบอาชีพ เป็นคนทุกข์คนยากคนจน เรียกว่าเป็นบุคคลที่มีผลทานน้อย ผลศีลน้อย การทำสมาธิภาวนาก็ไม่สนใจ

เอกจักษุ คือ คนตาเดียว หมายความว่า คนฉลาดแต่ในทางโลก ฉลาดแต่ทำมาหาเลี้ยงชีพ เป็นบุคคลที่มีฐานะดี แต่ไม่สนใจในศีลธรรม เป็นผู้ที่มีคุณธรรมต่ำหรือขาดคุณธรรม ถึงแม้จะมีทรัพย์สมบัติมาก หรือเกิดในตระกูลที่สูง ก็จัดเป็นคนต่ำต้อยอยู่นั่นเอง ยังคงเป็นคนที่ต้องทนทุกข์ต่อสิ่งต่างๆ แม้จะมีทรัพย์สมบัติมากมายก็ตาม เราไม่ควรที่ถือเป็นตัวอย่าง

ทวิจักษุ คือ คนสองตา หมายถึง คนที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ทางโลกก็บริบูรณ์ด้วยข้าวของเงินทอง บริบูรณ์ด้วยทุกสิ่งทุกอย่าง และก็ยังมีทาน มีศีลที่บริสุทธิ์ สนใจในสมาธิภาวนา ปฏิบัติธรรม ถึงขั้นได้เกิดฌานสมาบัติขั้นใดขั้นหนึ่ง อย่างนี้เราเรียกว่าเป็นคนสองตา เราควรถือเป็นตัวอย่าง

บุคคลทั้งสามจำพวกที่กล่าวมานี้ มีอยู่ในโลก หาได้อยู่ในโลก เราต้องเลือกถือเอาไปปฏิบัติสำหรับตนเอง เรื่องทานนี้ก็บำเพ็ญกันมามากพอสมควร ยังขาดบกพร่องก็แต่เรื่องของศีล และการภาวนาสมาธิ เรื่องศีลกับเรื่องของสมาธิ ถ้าเราจะนับเป็นอันเดียวกันก็ได้ หมายความว่ารักษาศีลและทำสมาธิภาวนาควบคู่กันไปก็ได้

ศีล หมายถึง การสำรวมกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย มีใจเป็นเจ้าของสั่งให้พูดแต่ในสิ่งที่ดี ทำแต่ในสิ่งที่ดี คิดแต่ในสิ่งที่ดี ผู้ที่ตระหนักในการภาวนา บากบั่นในการภาวนาเพื่อหาความสงบ จะต้องระมัดระวังในเรื่องของศีลเป็นอย่างมาก เพราะถ้าเรามีศีลที่ไม่บริสุทธิ์แล้ว ความสงบของจิตใจก็จะเกิดได้ยาก ท่านจึงว่าศีลกับสมาธิเป็นเรื่องเดียวกันก็ได้

สมาธิภาวนา คือ การทำจิตใจให้ตั้งมั่นในอารมณ์อันเดียว เรามีลมหายใจอยู่แล้ว ให้กำหนดรู้ลมหายใจเข้าออก ให้รู้อยู่ว่าหายใจเข้า หายใจออก การที่เราทำงานต่างๆ แล้วไม่เรียบร้อย ก็เพราะขาดสติขาดเจตนา ถ้าเรามีการทำสมาธิด้วยแล้ว การทำงานของเราจะไม่บกพร่อง ไม่มีการผิดพลาด การปฏิบัติแบบนี้เป็นการที่ทำได้ง่าย แต่ได้ผลมหาศาล แต่เราท่านไม่ค่อยจะรู้ถึงคุณค่าของการภาวนา จึงไม่ค่อยจะยอมปฏิบัติกัน

สมาธิที่อบรมแล้ว ให้ผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ สมจริงที่ท่านกล่าวไว้เหลือเกิน ผู้ที่ยังไม่เคยมีโอกาสปฏิบัติให้เกิดผลของสมาธิ ก็ให้หาโอกาสนั้นเสีย เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดคุณแก่จิตใจเป็นที่สุด มีคำกล่าวไว้ว่า **"เมื่อเราไม่รักษาศีล ก็ได้ชื่อว่าไม่รักษาจิตใจ ไม่ทำสมาธิ ก็ได้ชื่อว่าไม่รักษาจิตใจ"**

ที่ได้แสดงมาในเรื่องของทาน ศีล ภาวนา ก็เห็นว่าสมควรแก่กาลเวลา เอวัง

สัทธา อริยสัจ พละ

๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๙

วันนี้จะพูดรวมๆ กันหลายๆ เรื่อง ในหลักพระพุทธศาสนาเรียกความเชื่อว่า **"สัทธา"** ปราชญ์ท่านแสดงไว้ว่า

กัมมสัทธา คือ เชื่อกรรม

วิปากสัทธา คือ เชื่อผลของกรรม

กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อว่ากรรมเป็นของๆ ตน หรือว่ากรรมจำแนก

ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อพระปัญญาของพระพุทธเจ้าตรัสรู้วิเศษยิ่ง ไม่มีใครๆ ในโลก มนุษย์ เทวดา อินทร์ พรหม ยักษ์ แห่งโลกทั้งสาม ไม่มีผู้ใดจะตรัสรู้วิเศษยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า

อย่างต่ำที่สุด คนเราจะต้องเชื่อกรรม และเชื่อผลของกรรมว่า *บุคคลทำดีได้ดี พูดดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว พูดชั่วได้ชั่ว* ถ้าคนเราขาดความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมแล้ว ก็นับว่าไร้ผลในการที่จะสั่งสอนต่อไป บรรดาชาวพุทธที่นับถือพระพุทธศาสนาโดยแท้ ย่อมได้รับประโยชน์จากศาสนาเพราะเขาเชื่อเรื่องผลของกรรม เชื่อเรื่องกรรม

คำว่า **"กรรม"** หมายถึง การกระทำทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่ามนุษย์ชายหญิงจะทำสิ่งใด เราเรียกว่าเป็นการกระทำหรือกรรมทั้งนั้น ที่ว่าความเชื่อกรรมและเชื่อผลของกรรมนี้ แบ่งความเชื่อออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. อธิโมกขสัทธา คือความน้อมใจเชื่อตามแบบตามแผนที่ตนได้อ่าน ได้ศึกษา ได้สังเกต ได้รู้ ตามตำนาน หรือได้ยินได้ฟังจากครูอาจารย์เป็นต้น ความเชื่อชนิดนี้

ยังไม่แน่นอน ไม่จริงแท้ มีขึ้นๆ ลงๆ คือยังเชื่อไม่แน่ ความเชื่อแบบนี้เสื่อมง่าย เปรียบเหมือนกับปลูกผลไม้ในฤดูแล้ง ถ้าเจ้าของไม่ได้ใส่ปุ๋ยรดน้ำเพียงวันเดียวก็เหี่ยวแห้งเช่นกัน ถ้าเราขาดการอบรมหรือประมาท จิตใจก็จะเหี่ยวแห้ง แต่ถ้าเราได้ยินคำเทศน์ของครูบาอาจารย์ ก็เหมือนกับรดน้ำใส่ปุ๋ยให้กับเรา ทำให้จิตเบิกบานแจ่มใส

บางคนยังไม่เข้าใจเสียอีกว่า กรรมดี กรรมชั่ว เป็นของๆ เราอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่ง เป็นกรรมจำแนกบุคคลชายหญิงให้มีชาติตระกูลสูงต่ำต่างกัน เช่น พระมหากษัตริย์ นายกรัฐมนตรี ข้าราชการ พ่อค้า ชาวไร่ชาวนา เป็นต้น ให้เข้าใจว่ากรรมจำแนกบุคคลให้ดีก็ได้ ให้ชั่วก็ได้ ชั่วแล้วกลับเป็นดีก็ได้ ดีแล้วกลับเป็นชั่วก็ได้

๒. อจลสัทธา คือมีความรู้ความเห็นด้วยตัวเอง เป็นปัจจัตตัง เป็นความเชื่อที่แท้จริง เห็นโทษเห็นคุณของความดีและความชั่วด้วยตนเอง เป็นศรัทธาที่แท้

ตถาคตโพธิสัทธา *คือเชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า* เราจะเชื่อได้อย่างไร แม้แต่องค์ท่านเราก็ไม่เคยเห็น แต่เราเคยได้ยินได้ฟังพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เมื่อได้ยินได้ฟังแล้วจะรู้ได้อย่างใดว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้อย่างใดบ้าง นักปราชญ์กล่าวว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้อริยสัจ ๔ **อริยสัจ ๔ นี้ก็คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค** แต่คนธรรมดาสามัญเรามีอริยสัจเพียงสองข้อ ไม่ถึงสี่ข้อตามที่พระพุทธเจ้าท่านสอน คือจะมีทุกข์และสมุทัยเท่านั้น

ทุกข์ หมายถึงความไม่สบายกายไม่สบายใจ ด้วยเพราะประสบเหตุหรือเจ็บไข้ หรือที่ท่านหมายเอา **ชาติปิทุกขา** *ชาติความเกิดเป็นทุกข์* **ชราปิทุกขา** *ความแก่ชราเป็นทุกข์* **พยาธิทุกขัง** *พยาธิโรคภัยต่างๆ ก็เป็นทุกข์ การพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นของรักก็เป็นทุกข์* เหล่านี้เป็นต้น **สมุทัยเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ส่วนทุกข์นั้นเป็นผล** สามัญชนชายหญิงจึงมีอริยสัจเพียงสองเท่านั้น **สมุทัย** คือ ความอยากปรารถนาสิ่งต่างๆ ในโลก

ถ้าท่านผู้ใดสนใจในสมาธิภาวนาและมีศีล นี่เป็นอริยสัจข้อที่ ๓ คือ **มรรค** หมายถึงข้อปฏิบัติให้ดับทุกข์ เมื่อเราดับทุกข์ได้เรียกว่า **นิโรธ** คือพ้นจากกองทุกข์ เป็นเอกบรมสุข

ถ้าผู้ใดเบื่อทุกข์แต่ไม่เพียรละสมุทัย ก็จะทุกข์ไปตลอดทุกภพทุกชาติ ไม่มีทางที่จะเลื่อนจิตของตนเองได้เลยถ้าไม่มีการเพียรละสมุทัย

จึงใคร่ขออ้อนวอนทุกท่านให้สนใจที่สุดในเรื่องของสมาธิภาวนา เพราะท่านยังขาดตรงจุดนี้เป็นส่วนมาก ถ้าขาดตรงนี้เสียแล้ว จะหมดหวังเลยในการจะยกฐานะจิตของตนให้สูงกว่าธรรมดา เมื่อได้ยินเช่นนี้แล้ว ขอให้พยายามฝึกหัดนั่งสมาธิให้ได้ อริยสัจข้อที่ ๓ คือข้อปฏิบัติต่างๆ ดังที่ได้พูดมาแล้ว

ต่อไปจะพูดเรื่องของพละ ๕

๑. **สัทธา** ความเชื่อ เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ไม่ใช่เชื่อเรื่อยไป
๒. **วิริยะ** ความเพียร เพียรละความชั่ว ประพฤติความดี
๓. **สติ** ความระลึกได้ว่า นั่นดี นั่นชั่ว นั่นถูก นี่ผิด
๔. **สมาธิ** อบรมจิตใจให้สงบตั้งมั่นได้
๕. **ปัญญา** คือความรอบรู้ รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ

ต่อไปจะพูดเรื่องอินทรีย์ ๕

๑. **สัทธินทรีย์** หมายความ เป็นใหญ่ในความเชื่อ
๒. **วิริยินทรีย์** หมายความ เป็นใหญ่ในความเพียร
๓. **สตินทรีย์** หมายความ เป็นใหญ่ในความระลึกรู้
๔. **สมาธินทรีย์** หมายความ เป็นใหญ่ในความตั้งใจมั่น
๕. **ปัญญินทรีย์** หมายความ เป็นใหญ่ในความรู้

อบรมให้เป็นไปตามหน้าที่ของใครของมัน ต่างทำหน้าที่ของตน ทำแทนกันไม่ได้ พละทำให้เกิดให้มีในบุคคลได้ด้วยการอบรมสร้างสม ถ้าไม่รู้จักอบรมสร้างสม ก็มีแต่จะแห้งเหี่ยวอับเฉา

เห็นว่าสมควรแก่เวลา

สัมมัปปธาน ๔

๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๐

ในหลักธรรมวิภาค ปริเฉทต้น ท่านได้แสดงสัมมัปปธาน ๔ คือ ความเพียร ๔ ประการ ความเพียร ๔ ประการนี้เป็นความเพียรของผู้ปฏิบัติศาสนา คือ

๑. **สังวรปธาน** คือความเพียรระวังบาปมิให้เกิด
๒. **ปหานปธาน** คือความเพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว
๓. **ภาวนาปธาน** คือความเพียรให้กุศลความรู้ความฉลาดเกิดขึ้นแก่จิตใจของตน
๔. **อนุรักขนาปธาน** คือเพียรรักษาความรู้ความฉลาดที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม

ถ้าบุญหรือกุศลที่เกิดแล้วไม่มีการเสื่อมเสียไป ปราชญ์ท่านคงจะไม่สอนให้ระวังไม่ให้เสื่อมเสียไปเป็นแน่

สังวรปธาน ท่านให้ใช้อะไรสังวร ให้ใช้อะไรสำรวม กล่าวคือ ท่านให้ใช้สังวรด้วย **"สติ"** สำรวมด้วยสติและ **"ความรู้"**

อะไรเป็นเหตุให้กระทำบาป ปราชญ์ทั้งหลายท่านกล่าวว่า **โลภ โกรธ หลง** หรือ **ราคะ โทสะ โมหะ** สามสิ่งนี้เป็นเหตุที่ให้กระทำบาป ทำให้พูดผิดศีลผิดธรรม ให้กระทำอันเป็นอกุศล

การเพียรระวังบาป ได้แก่ ให้ระวังความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือให้ระวังราคะ ตัณหา โทสะ โมหะ ให้เพียรระวัง อย่าปล่อยให้ย่ำยีบุญกุศลของเรา เหตุนั้นใน

ภาคปฏิบัติ ท่านจึงต้องบัญญัติธรรมปฏิบัติ หมายถึง ศีล สมาธิ ปัญญา อย่าเข้าใจผิด คิดว่าเราต้องรักษาศีลให้บริสุทธิ์จริงๆ เสียก่อนจึงจะกระทำภาวนาได้ อันนี้ไม่ได้หมายความเช่นนั้น หมายความว่าให้รักษาศีลและภาวนาควบคู่กันไป การทำสมาธิเป็นการสำรวมจิตใจให้ตั้งมั่น มีอารมณ์เป็นอารมณ์เดียว

ปหานปธาน คือเพียรละบาปที่เกิดขึ้น ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง นี่แหละ เราละโดยการใช้สติปัญญาเป็นเครื่องมือปราบ

ภาวนาปธาน สิ่งนี้เป็นสิ่งที่สำคัญเพื่อให้เรามีจิตใจที่สูงขึ้นกว่าเดิม เบื้องต้นนี้ให้บำเพ็ญแต่สมถะอย่างเดียวก่อน ในข้อนี้จะไว้พูดในโอกาสต่อไป

อนุรักขนาปธาน คือพึงรักษาบุญกุศล ความรู้ความฉลาด ที่ตนได้กระทำให้เกิดให้มีขึ้น แล้วให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นไป มิให้เสื่อมเสีย ความโลภ ความโกรธ ความหลง นี่แหละที่เป็นตัวทำลายความดี เมื่อจิตใจเป็นศีลเป็นธรรมแล้ว สติปัญญาก็จะเป็นเครื่องรักษาเอง มันแสนสบาย ไม่ต้องตามควบคุมลำบาก ถ้าราคะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นก็จะสามารถรู้ได้ทันทีว่าเป็นข้าศึกแก่ศีลธรรมของเรา เราจะรู้ได้โดยอัตโนมัติ

ที่เรารักษาใจกันยากนี้ก็เพราะว่าใจเรายังไม่เป็นศีลเป็นธรรม สมาธิยังไม่ดี ปัญญายังไม่เกิด เบื้องต้นนี้แหละเป็นสิ่งที่ยาก ให้หมั่นฝึกฝนตนให้รู้ให้เข้าใจ อย่าคิดว่ามาบวชแล้วจะมีศีลเลย ศีลนี้ก็อยู่กับเรา ถ้าเราไม่รักษา มันก็ไม่บริสุทธิ์ **การระวังบาปนี้เปรียบเหมือนชาวสวนที่เขาปราบที่ดินที่มันรกร้างให้เตียนโล่ง ไม่ให้มีศัตรูของพืช**

ภาวนาปธาน เพียรกุศลให้บังเกิดแก่จิตใจนั้น เปรียบได้กับชาวสวนที่แสวงหาเมล็ดพันธุ์พืชจากเพื่อนหรือหาซื้อมาจากตลาดเพื่อที่จะมาเพาะปลูก

อนุรักขนาปธาน เพียรรักษาสิ่งที่มีแล้วให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป เปรียบได้กับชาวสวนเมื่อปลูกพืชเรียบร้อยแล้ว ก็ต้องปรนนิบัติดูแลรักษา รดน้ำพรวนดิน ล้อมรั้วป้องกันอันตรายที่จะมาทำลายพืชผล เมื่อเรารักษาดีแล้ว พืชผลที่เราปลูกไว้ก็จะออกดอกออกผลให้เราเต็มที่

เช่นเดียวกัน ถ้าชาวสวนปลูกพืชแล้วไม่ดูแลรักษา ไม่ระวังอันตราย อย่าหวังเลยว่าจะได้รับผลที่ดี

นักปฏิบัติก็เช่นเดียวกัน ถ้าเราไม่รู้จักวิธีปฏิบัติเสียแล้ว ผลที่จะเกิดจากการปฏิบัติย่อมยาก จะเป็น **"มิจฉาปฏิบัติ"**

ถ้าเรามีความตั้งใจในการปฏิบัติจริงๆ แล้ว ทำความเพียรไม่ให้ขาดวรรคขาดตอน บากบั่นจนได้กายวิเวก ละปลิโพธกังวลได้จริงๆ ไม่ต้องรอนับเป็นปีเป็นเดือนหรอก รอนับแต่เป็นวันเท่านั้นก็จะเห็นผลอย่างแน่นอน

แสดงมาตั้งแต่ต้นก็อวสานเพียงนี้

วัฏฏะวน ๓

สภาพทั้งสามอย่างนี้ได้ชื่อว่า **"วนะ"** ก็เพราะหมุนเวียนกันไปไม่มีที่สิ้นสุด เพราะกิเลสคือความโลภ โกรธ หลง เกิดขึ้นแล้ว เป็นเหตุให้กระทำกรรม ครั้นกระทำกรรมนั้นแล้ว เป็นเหตุให้ได้รับผลของกรรมนั้น คือให้ยินดีอย่างหนึ่ง ให้ยินร้ายไม่ชอบใจอย่างหนึ่ง เป็นเหตุให้กิเลสเกิดขึ้นอีก กระทำกรรมต่อไปอีก หมุนเวียนไปอย่างนี้ ทำสัตว์โลกให้ติดอยู่ในวัฏฏะนี้ หรือวัฏฏะที่ทำให้สัตว์โลกติดอยู่นี้เรียกว่า **"ไตรวัฏฏ์"** คือตัวสังสารจักร ได้แก่ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรมหมู่สัตว์จึงไม่พ้นทุกข์ภัยในวัฏสงสารไปได้ ต่อเมื่อใดพระอรหันตมรรคเกิดขึ้น ตัดวัฏฏะให้ขาดลง จึงจะพ้นไปได้

กรรม ๑๒ ต่อไปนี้คือ

๑. ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพนี้ ฯ

อธิบาย ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม นั้น บังเกิดในปฐมชวนะกล้า มีกำลังกว่าทุติยชวนะ ตติยชวนะ จตุตถชวนะ ในกาลใดกุศลและอกุศลก็ให้ผลเป็นทิฏฐธัมม-เวทนียกรรมในกาลนั้น อาการที่ทำบุญในชาตินี้ ได้รับผลในชาตินี้ ทำบาปในชาตินี้ได้รับผลในชาตินี้ นี่แหละเรียกว่า "ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม"

เมื่อบุคคลทำกรรมเป็นอกุศลหรือกุศลนั้น ย่อมมีกามาวจรชวนะบังเกิด ๗ ขณะๆ ตกลงว่ากามาวจรวิถีจิตแต่ละวิถีนั้น มีชวนะจิต ๗ ขณะ ที่ว่าเป็นบุญเป็นบาปนั้นเป็นที่ชวนะจิต ถ้าชวนะจิตเป็นกุศล ก็ให้สำเร็จการที่เป็นบุญ ถ้าชวนะจิตเป็นอกุศล

ก็ให้สำเร็จการที่เป็นบาป กุศลและอกุศลทั้งปวงแก่บรรดาที่เป็นทิฏฐธัมมเวทนียกรรม นั้นย่อมจะให้ผลในปัจจุบันชาตินี้ คือย่อมได้รับผลเป็นปัจจุบันทันตาในชาตินี้ ถ้าไม่อาจให้ผลเห็นทันตาในชาตินี้ได้ คลาดแคล้วไป ก็เป็นอโหสิกรรม หาผลมิได้ นับว่ามีแต่กรรมไม่มีผลในอดีตและในอนาคต

ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม นี้ ท่านเปรียบไว้ว่าเหมือนกับพรานล่าเนื้อ ตามธรรมดาแล้ว นายพรานนั้นครั้นเนื้อมาสู่ที่เฉพาะหน้าแห่งตน ก็ย่อมโก่งธนูขึ้นยิงตัวนั้น ลูกศรที่นายพรานยิงไปนั้น ถ้าถูกเนื้อล้มลงตายอยู่กับที่สมใจดังนึกหมาย นายพรานก็ถลกหนังออกเสีย เถือเอาเนื้อออกเป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ไป แล้วก็เอามาเลี้ยงบุตรและภรรยา ทำให้บุตรภรรยาได้ชื่นชมยินดี ถ้านายพรานยิงเนื้อไม่ถูกเนื้อตัวนั้น ก็ทำให้เนื้อตัวนั้นตกใจหนีไป นายพรานก็อย่าได้คอยเลย หาใช่ที่เนื้อตัวนั้นจะกลับมาอีก อันนี้อุปมาฉันใด นายพรานนั้นพึงให้เข้าใจว่าเหมือนด้วยทิฏฐธัมมเวทนียกรรม ส่วนตัวเนื้อเปรียบเหมือนผลทิฏฐธัมมเวทนียกรรม

เมื่อลูกศรถูกเนื้อนั้น เปรียบเหมือนทิฏฐธัมมเวทนียกรรมให้ผลในปัจจุบันชาตินี้สมควรแก่กรรมแห่งตน เมื่อนายพรานยิงเนื้อไม่ถูก เนื้อตื่นไป มิได้กลับมาที่นั่นอีก เปรียบเหมือนทิฏฐธัมมเวทนียกรรม มีกรรมอื่นติดตามให้ผล มิอาจที่จะยังผลแห่งตนให้บังเกิดในปัจจุบันนั้นแล้ว ก็เป็นอโหสิกรรม มิอาจให้ผลในชาติอื่นๆ นอกจากปัจจุบันชาติ

๒. อุปปัชชเวทนียกรรม กรรมให้ผลต่อเมื่อเกิดแล้วในชาติหน้า อุปปัชชเวทนียกรรม นั้นกุศลเจตนาที่บังเกิดพร้อมด้วยสัตตมชวนะให้สำเร็จกิจเป็นบุญและบาปในสัตตมชวนะนั้น และได้ชื่อว่าอุปัชชเวทนียกรรม ย่อมให้ผลในชาติอันเป็นลำดับ คือให้ผลในชาติหน้าเป็นคำรบสองรองปัจจุบันชาติ

พึงรู้ว่า อุปัชชเวทนียกรรม นั้น ถ้าว่าฝ่ายข้างกุศล ได้แก่ ฌานสมาบัติ ๘ ประการ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ ฌานสมาบัติ ๘ ประการ นี้แหละได้ชื่อว่า **"อุปปัชชเวทนียกรรมฝ่ายข้างกุศล"** ฝ่ายข้างอกุศล นั้นได้แก่ อนันตริยกรรม ๕ ประการ คือ ปิตุฆาต คือ

ฆ่าบิดาหนึ่ง มาตุฆาต คือฆ่ามารดาหนึ่ง อรหันตฆาต คือฆ่าพระอรหันต์หนึ่ง โลหิตุปบาท คือทำร้ายพระพุทธเจ้าให้ห้อเลือดหนึ่ง สังฆเภท คือทำสงฆ์ให้แตกแยกกันหนึ่ง อนันตริยกรรม ๕ ประการนี้แหละจัดเป็น **"อุปปัชชเวทนียกรรมฝ่ายอกุศล"**

อธิบายว่า พระโยคาวจรกุลบุตรผู้มีอภินิหารจำเริญฌานได้ชำนิชำนาญตั้งแต่ปฐมฌานขึ้นไปตราบเท่าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ถึงกาลเมื่อไปจุติบังเกิดในพรหมโลกนั้นไปด้วยกำลังสมาบัติอันหนึ่ง สุดแท้แต่สมาบัติอันหนึ่งตกแต่งปฏิสนธิแล้ว สมาบัติทั้ง ๘ เป็นอโหสิกรรม จะได้ให้ผลหามิได้ อนันตริยกรรมก็เช่นกัน ถ้าผู้ใดกระทำกรรม ๕ ประการนี้แล้ว อนันตริยกรรมใดตกแต่งปฏิสนธิแล้ว อนันตริยกรรมทั้ง ๕ นั้นก็เป็นอโหสิกรรม จะได้ตกแต่งผลหามิได้เป็นอย่างนี้

โดยปกติธรรมดาอุปปัชชเวทนียกรรม อรรถาธิบายในอุปปัชชเวทนียกรรมนี้ ปราชญ์พึงแสดงด้วยมิคลุทธโกปมา ที่แสดงแต่หนหลัง ปราชญ์พึงรู้ว่าอุปปัชชเวทนีย-กรรม นี้เฉพาะให้ผลในชาติหน้าเป็นคำรบสองรองปัจจุบัน ถ้าคลาดแคล้วจากชาติที่สองรองปัจจุบันแล้ว ก็เป็นอโหสิกรรม หาผลมิได้ เปรียบเหมือนพรานล่าเนื้อยิงลูกธนูไป ถ้าถูกเนื้อก็ได้เนื้อมาขายเพื่อเลี้ยงบุตรภรรยา ถ้ายิงเนื้อไม่ถูกก็ไม่ได้เนื้อมาเลี้ยงบุตรภรรยาสมความปรารถนาแห่งตน

เป็นใจความว่า ชวนะจิตที่เป็นคำรบสองนั้น กล้าหาญเรี่ยวแรงกว่าปฐมชวนะ ทุติยชวนะ ตติยชวนะ กรรมนั้นจึงเป็นอุปปัชชเวทนียกรรม เฉพาะให้ผลในชาติหน้า เหมือนอย่างสมเด็จพระเจ้าอชาตสัตตุราชเชื่อถ้อยคำแห่งพระเทวทัต กระทำปิตุฆาตกรรม คือฆ่าสมเด็จพระราชบิดา จึงไปเสวยทุกขเวทนาอยู่ในนรกสิ้นกาลช้านานในชาติเป็นลำดับ นี่แหละเรียกว่า **"อุปปัชชเวทนียกรรม"**

ผู้มีจิตใจหยาบยอมกระทำกรรมอันเป็นบาปหยาบช้า ฆ่าบิดามารดาผู้บังเกิดเกล้า ฆ่าพระอรหันต์ กระทำโลหิตพระพุทธเจ้าให้ห้อเลือด กระทำสงฆ์ให้แตกแยก บุคคลเหล่านี้เมื่อทำลายเบญจขันธ์แล้ว และไปทนทุกขเวทนาอยู่ในนรกในชาติที่สองรองปัจจุบันนี้แหละ ได้ชื่อว่าเสวยผลแห่งอุปปัชชเวทนียกรรม ด้วยประการนี้

๓. อปราปริยเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพสืบๆ ไป อปราปริยเวทนียกรรม นั้น กุศลเจตนาที่บังเกิดผลพร้อม ๒ ขณะ ๓ ขณะ ๔ ขณะ ๕ ขณะ ในระหว่างชวนะทั้งสอง คือ ปฐมชวนะ และสัตตมชวนะ นั้นได้ชื่อว่า "อปราปริยเวทนียกรรม"

อปราปริยเวทนียกรรม นี้ไม่รู้จักเป็นอโหสิกรรมเลย ถ้ายังไม่ได้รับพระอรหันตมรรคตัดสังสารวัฏฏ์ยังไม่ขาดตราบใดแล้ว อปราปริยเวทนียกรรมก็ติดตามไปตราบนั้นตามเรื่อยไป ร้อยชาติ พันชาติ หมื่นชาติ แสนชาติ ได้โอกาสเมื่อใดก็ให้ผลเมื่อนั้น

อปราปริยเวทนียกรรม ท่านผู้เป็นปราชญ์แสดงว่าเปรียบเหมือนสุนัขล่าเนื้อ แท้จริงสุนัขที่นายพรานปล่อยไปล่าเนื้อนั้น สุนัขก็ย่อมวิ่งไปสกัดหน้า สกัดหลัง สกัดซ้าย สกัดขวา ติดตามไปได้เมื่อใดก็กัดเมื่อนั้น ที่จะสละทิ้งเนื้อเสียนั้นหามิได้ ช้าไม่ว่านาน ไม่ว่า สุนัขอุตส่าห์ไล่ติดตามไปในห้วยหุบเขา เมื่อตามทันแล้วก็กัดฟัดตามสมควรแก่กำลังฉันใด อปราปริยเวทนียกรรมนั้นก็ติดตามสัตว์ไปในกำเนิดทั้งสี่ เที่ยวเฝ้าเที่ยวคอยสืบเสาะทุกแห่ง สัตว์ทั้งปวงจะหลบลี้หนีพ้นอปราปริยเวทนียกรรมนี้ มิอาจที่จะหนีพ้นได้ ถึงจะไปซ่อนอยู่ในมหาสมุทรอันลึกล้ำ หรือกำบังอยู่ในกลีบเมฆกลีบหมอกที่ไหนๆ ก็ตาม เป็นอันไม่พ้นจากอปราปริยเวทนียกรรมนั้นไปได้เป็นอันขาด แท้จริงกรรมของสรรพสัตว์ทั้งปวงที่กระทำไว้คือกระทำไว้ดีไว้ชอบ ประกอบสุจริตแล้ว ส่วนผลคือความสุขสวัสดีก็ติดตามตัวไปชั่วนี้ชั่วหน้า ถ้ากระทำไว้ไม่ดีไม่ชอบ ประกอบด้วยทุจริตกรรมแล้ว ส่วนผลคือความทุกข์ อุปัทวอันตรายก็ติดตามตัวไปทั้งในชั่วนี้ชั่วหน้า

เหตุฉะนี้ ผู้มีปัญญาปรารถนาจะหาความสุขใส่ตน ก็พึงสละเสียซึ่งบาปอกุศล อาการที่ละบาปอกุศลนั้นได้นี้แหละได้ชื่อว่าหาความสุขใส่ตน ได้ชื่อว่ารักษาตน จึงจะพ้นทุกข์พ้นยากพ้นจากความลำบากในโลกและปรโลก ละชั่วเสียได้แล้วก็พ้นจากความโศกเศร้าอาลัย ยกตนออกจากวัฏสงสารได้ไปสู่นิเวศน์สถาน คือ **"อมตนิพพาน"** เพราะว่าการละบาปเสียได้ เป็นใจความว่า กุศลและอกุศลติดตามไปให้ผลทันเข้าเมื่อใดก็จะให้ผลเมื่อนั้น นี่แหละได้ชื่อว่า **"อปราปริยเวทนียกรรม"** สัตว์จะพ้นจากอปราปริย-เวทนียกรรม เป็นอันไม่มี

๔. อโหสิกรรม กรรมให้ผลเสร็จแล้ว ได้แก่ กรรมอันล่วงเวลาที่กำหนดการให้ผล ย่อมเลิกให้ผล เปรียบเหมือนพืชที่หมดยางแล้ว เพาะใหม่ก็ไม่ขึ้นฉันนั้น

๕. ชนกกรรม กรรมแต่งให้เกิด *มีอธิบายว่า* กุศลและอกุศลที่นำปฏิสนธิให้บังเกิดชาติหนึ่ง สองชาติ นั้นมิได้ให้ผลในประวัติกาลคือเบื้องหน้า แต่ปฏิสนธิแล้วหาได้อำนวยผลไม่ เพราะอำนวยผลแต่ในปฏิสนธิกาล กรรมที่ให้ผลเช่นนี้เรียกว่า **"ชนกกรรม"** ข้อนี้เป็นข้อที่สันนิษฐานได้ว่า กุศลและอกุศลที่ให้ผลในประวัติกาลเบื้องหน้าแต่ปฏิสนธินั้น เป็นกรรมสิ่งอื่น จะได้เป็นชนกกรรมหามิได้ ชนกกรรมนี้ท่านเปรียบเหมือนมารดาผู้ที่ยังบุตรให้บังเกิด ธรรมดาแล้วมารดานี้เป็นแต่ผู้ให้เกิดเท่านั้น การที่จะเลี้ยงดูพิทักษ์รักษาต้องเป็นหน้าที่ของแม่เลี้ยงนางนมที่เป็นผู้อุปถัมภ์ทำนุบำรุงเลี้ยงดูซึ่งทารกฉันใด ชนกกรรมก็นำปฏิสนธิแต่ลำพังตน กรรมอื่นจะได้นำปฏิสนธิขณะนั้นเป็นอันไม่มีเลย เฉพาะกรรมอันเกี่ยวให้ปฏิสนธิ เหมือนมารดาซึ่งทรงครรภ์ฉันนั้น

๖. อุปัตถัมภกกรรม กรรมสนับสนุนนั้นได้แก่ กุศลและอกุศลที่ติดตามอุปถัมภ์สนับสนุนค้ำชูในประวัติกาล อุปัตถัมภกกรรมนี้ เป็นกุศลก็มี อกุศลก็มี จะได้เป็นกุศลฝ่ายเดียวหามิได้ บุคคลบางจำพวกกระทำบุญกุศลก็ให้ผลไปบังเกิดในสุคติภพ ครั้นอยู่ในสุคติภพก็ทำบุญเนืองๆ อุปถัมภ์ค้ำชูกุศลเก่าเพื่อเพิ่มเติมให้มากขึ้น ก็ได้เสวยผลคือความเจริญสุขไปสิ้นกาลนาน ทีนี้บุคคลบางจำพวกกระทำบาปอกุศลเพิ่มเติมบาปอกุศลเก่าให้เจริญเพิ่มมากขึ้น ก็ย่อมให้ผลไปทนทุกขเวทนาอยู่ในทุคติภพนั้นๆ สิ้นกาลนานเหมือนกัน

๗. อุปปีฬกกรรม กรรมบีบคั้นนั้น *มีอธิบายว่า* กรรมใดเบียดเบียนบีบคั้นผลแห่งกรรมอื่นในเมื่อกรรมอื่นให้ปฏิสนธิและให้ผลอยู่ อุปปีฬกกรรมติดตามทันแล้วก็เบียดเบียนบีบคั้นเสียซึ่งทุกข์หรือสุข มิให้ความสุขหรือทุกข์แห่งผลกรรมอื่นนั้นเสื่อมสิ้นไปโดยเร็ว เช่นนี้เรียกว่า **"อุปปีฬกกรรม"** อุปปีฬกกรรมนี้เป็นได้ทั้งกุศลและอกุศล คือบางทีกุศลให้ผลอยู่ อกุศลเป็นอุปปีฬกกรรมบีบคั้นห้ามเสียซึ่งผลแห่งบุญกุศล มิให้บุญกุศลนั้นให้ผลได้ เช่นนี้แหละเรียกว่า **"อุปปีฬกกรรม"**

๘. อุปฆาตกกรรม กรรมที่ตัดรอน *อธิบายได้ตามนี้* บางทีก็เป็นบุญกุศล บางทีก็เป็นบาปอกุศล ถ้าบุญกุศลติดตามทันก็ตัดรอนเสียซึ่งผลแห่งบาปนั้น ชื่อว่าบุญกุศลเป็นอุปฆาตกกรรม ถ้าบาปอกุศลติดตามทันก็ตัดเสียซึ่งผลแห่งบุญนั้น ชื่อว่าบาปอกุศลเป็นอุปฆาตกกรรม

อุปฆาตกกรรมนี้ บางทีท่านเรียกว่า **"อุปเฉทกกรรม"** อุปฆาตกกรรมนี้คล้ายกันกับอุปปีฬกกรรม ต่างกันแต่ว่าช้าหรือเร็วเท่านั้น อุปปีฬกกรรมคอยเบียดเบียนบีบคั้นขับไล่ไปช้าๆ ไม่รวดเร็ว ส่วนอุปฆาตกกรรมนั้นติดตามทันแล้ว ย่อมตัดรอนให้ขาดไปในปัจจุบันทันด่วน ไม่เนิ่นนานเหมือนอุปปีฬกกรรม

๙. ครุกกรรม *อธิบายว่า* กรรมใดเป็นกรรมหนัก กรรมสิ่งนั้นแหละชื่อว่า **"ครุกกรรม"** ครุกกรรมนี้ก็เป็นได้ทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล ที่เป็นกุศลนั้นท่านหมายเอามหัคคตกุศล ๙ รูปกุศล ๕ เพราะสามารถจะให้ผลไปบังเกิดในชาติเป็นลำดับ เช่นนี้เป็นครุกกรรมฝ่ายกุศล ครุกรรมฝ่ายอกุศล นั้นได้แก่ อนันตริยกรรม ๕ บุคคลที่กระทำอนันตริยกรรม ๕ แม้จะรู้ว่าตนกระทำกรรมชั่วแล้ว ปรารถนาจะแก้ตัวขอบรรพชาหรืออุปสมบทก็ไม่ขึ้น จะเจริญฌานก็ไม่บังเกิด จะเจริญวิปัสสนา มรรคผลก็ไม่บังเกิด จะได้ก็แต่บุญอย่างอื่นๆ เท่านั้น มิอาจที่จะลบล้างอนันตริยกรรมนั้นได้เลย ครั้นทำกาลกิริยาตายแล้ว ก็เที่ยงแท้ที่จะได้ไปบังเกิดในนรก เพราะฉะนั้น อนันตริยกรรมจึงจัดว่าเป็นครุกกรรมหนักนี้ ได้แก่ อุปัชชเวทนียกรรม นั้นเอง

๑๐. พหุลกรรม คือ กุศลสิ่งใดมาก กุศลสิ่งนั้นชื่อว่า **"พหุลกรรม"** ฝ่ายข้างอกุศลก็เหมือนกัน บรรดากุศลที่บุคคลกระทำนั้น ถ้ากุศลอันใดมีกำลังกระทำจิตใจให้ชื่นชมโสมนัสในกาลทั้งสาม คือเมื่อแรกปรารถนาเพื่อจะทำบุญนั้น เริ่มแรกกระทำนั้นก็ชื่นชมยินดีอยู่เสมอทุกๆ ขณะ เรียกว่า **"อเสวนปัจจัย"** สิ้นกาลนานช้านานเป็นลำดับมาจัดเป็นพหุลกรรมฝ่ายข้างกุศล

ฝ่ายข้างอกุศลนั้น ถ้าอกุศลใดมีกำลังแรงกล้าทำจิตใจให้เดือดร้อนมาก คือเมื่อแรกคิดจะกระทำนั้น ก็กระทำด้วยอำนาจแห่งความโกรธ ต่อยตีฟันแทงด้วยความ

โกรธความแค้น จิตใจเดือดร้อนโกรธแค้นไม่รู้หมดรู้สิ้น นึกได้ขึ้นมาเวลาใด จิตใจก็กำเริบขึ้นมาเวลานั้น อย่างนี้แหละชื่อว่า **"อเสวนปัจจัย"** สิ้นกาลช้านาน จัดเป็นพหุลกรรมฝ่ายอกุศล

พหุลกรรมนี้ อีกอย่างหนึ่งท่านเรียกว่า **"อาจิณณกรรม"** อันบุคคลกระทำมามากทำมาจนชินเคยตัว ไม่ว่าจะเป็นทั้งกุศลหรืออกุศล บุคคลที่กระทำมาจนชินนี้ก็นับเข้าในพหุลกรรมนี้ด้วยเหมือนกัน

๑๑. อาสันนกรรม อันบุคคลกระทำเมื่อใกล้ตายนั้น *อธิบายว่า* กุศลและอกุศลที่บุคคลกระทำไว้นั้น ผู้ใดระลึกได้ในกาลเมื่อจวนจะกระทำกาลกิริยา (ตาย) กรรมนั้นชื่อว่า **"อาสันนกรรม"** เหมือนกัน

อาสันนกรรมนี้ กรรมอื่นจะหักร้างแย่งให้ผลเป็นอันยาก นอกเสียแต่มหัคคตกุศลและอนันตริยกรรมเสียเท่านั้น กรรมอื่นมิอาจหักร้างอาสันนกรรมนี้ได้เลย อาสันนกรรมนี้ถึงจะน้อย ก็อาจให้ผลก่อนกรรมอื่นๆ เปรียบเหมือนฝูงโคอยู่ในคอก แม้นโคแก่ที่คอยอยู่ประตูคอก ตามธรรมดาว่าโคแก่ที่อยู่ประตูคอกนั้น จะเป็นโคแก่เฒ่าชราเพียงใด เมื่อนายโคบาลเปิดประตูคอกแล้ว ย่อมออกประตูได้ก่อนฝูงโคทั้งปวงฉันใด อาสันนกรรมนี้ก็อาจให้ผลก่อนกรรมอื่นทั้งหมดฉันนั้น

๑๒. กตัตตากรรม กรรมที่เบาบางนั้น *อธิบายว่า* กุศลและอกุศลที่น้อยๆ เบาๆ นั้นพ้นจากกรรมทั้งสาม คือมิได้เป็นครุกกรรม มิได้เป็นพหุลกรรม มิได้เป็นอาสันนกรรม มิได้นับเข้าในกรรมทั้งสามนี้ อนึ่ง ผู้ที่กระทำกรรมนั้นก็หาได้รู้ว่าเป็นบุญหรือบาป กระทำด้วยความไม่รู้ สักแต่ว่ากระทำลงไปอย่างนั้น กรรมอย่างนี้เรียกว่า **"กตัตตา–กรรม"**

กตัตตากรรมนี้ให้ผลอยู่ตามวิสัยที่บุคคลกระทำกรรมอันน้อยเบา แต่ทว่ากตัตตากรรมนี้ให้ผลปราศจากกำหนด เปรียบเหมือนลูกศรที่คนบ้ายิงไปนั้น จะได้มีที่มุ่งหมายหามิได้เลย สักแต่ว่ายิงไปเท่านั้นฉันใด กตัตตากรรมนี้ ถ้าไม่มีครุกกรรม ไม่มีพหุลกรรม ไม่มีอาสันนกรรมแล้ว จึงจะให้ผลตามอำนาจแห่งตนฉันนั้น

รัตนะ ๓ ประการ

๑. ท่านผู้สอนให้ประชุมชนประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย ที่เรียกว่าพระพุทธศาสนา ชื่อ **“พระพุทธเจ้า”**

๒. พระธรรมวินัยที่เป็นคำสอนของท่าน ชื่อ **“พระธรรม”**

๓. หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของท่าน แล้วปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ชื่อ **“พระสงฆ์”**

อธิบายความดังนี้ **พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** *ที่ชื่อว่า* **รัตนะ** เพราะเป็นวัตถุประเสริฐกว่าแก้ว แหวน เงิน ทอง แก้วมณีอาจส่องสว่างไปในที่มืด ทำให้แลเห็นวัตถุตามต้องการก็ดี ถึงอย่างนั้นก็ส่องไปได้ในที่อันเป็นวิสัย ไม่สามารถที่จะส่องไปให้รู้เห็นบาป บุญ คุณ โทษ มรรค ผล นิพพาน ได้ **แม้บุคคลที่มีฤทธิ์สำหรับนึกคิดเอาสมบัติได้ตามต้องการ** *ถึงอย่างนั้นก็นึกได้เฉพาะสมบัติอันเป็นวิสัยของโลกเท่านั้น จะนึกเอามรรค ผล นิพพาน ไม่ได้* **ส่วนผู้ที่เอารัตนะ ๓ นี้เป็นที่พึ่ง** *ย่อมจะพ้นจากทุกข์ทั้งปวง*

รัตนะ ๓ นี้ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน คือพระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรม พระธรรมเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ส่วนพระสงฆ์ก็เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ก็เป็นผู้ที่ทรงพระธรรมไว้ ต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าไม่มีพระสงฆ์ประกาศธรรม พระธรรมก็จะไม่สำเร็จประโยชน์แพร่หลายแก่ประชาชน เมื่อมีครบทั้งสามรัตนะนี้ พระสงฆ์ย่อมส่องความดีของพระธรรม พระธรรมก็ส่องคุณของพระพุทธเจ้า

คุณของพระรัตนะ ๓ อย่าง

๑. พระพุทธเจ้ารู้ดีรู้ชอบด้วยพระองค์เองก่อน แล้วจึงสอนผู้อื่นให้รู้ตามด้วย

๒. พระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว

๓. พระสงฆ์ปฏิบัติชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว จึงสอนผู้อื่นให้กระทำตาม

อธิบาย พระพุทธเจ้ารู้ดีรู้ชอบด้วยพระองค์เองนั้น คือพระองค์ตรัสรู้อริยสัจ ๔ โดยลำพัง ไม่มีครูอาจารย์แนะนำสั่งสอน อาศัยพระปรีชาสามารถของพระองค์เองได้ตรัสรู้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค อันเป็นของจริงของแท้แห่งพระอริยเจ้า ไม่แปรผันวิปริตเป็นอย่างอื่น มีพระหฤทัยบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสทั้งปวง อาศัยพระมหากรุณาธิคุณเป็นที่ตั้ง เสด็จเที่ยวสั่งสอนประชาชนให้รู้ตาม

เมื่อจะจำแนกพระคุณตาม **หลักพุทธคุณ** ว่า **"อิติปิ โส ภควา"** เป็นต้นแล้ว คงมีถึง ๙ ประการ ถ้าย่อให้น้อยกว่านี้จะได้ ๓ ประการ คือ พระปัญญาคุณ หนึ่ง พระวิสุทธิคุณ หนึ่ง พระมหากรุณาธิคุณ หนึ่ง

พระปัญญาคุณ คือ พระปรีชาสามารถ สุขุมคัมภีรภาพ ละเอียดลออ รอบรู้สิ่งที่ควรรู้ หยั่งทราบทั้งคุณและโทษ ประโยชน์และไม่ประโยชน์ สิ่งเหล่านี้รวมเรียกว่า "พระปัญญาคุณ"

พระมหากรุณาธิคุณ คือ พระอัธยาศัยประกอบด้วยพระมหากรุณากว้างขวางไม่คับแคบ เสด็จจาริกไปยังคามเขตชนบท ราชธานี ทรงแนะนำชี้ทางควรดำเนินและทางควรหลีกเลี่ยงแก่ชุมชนไม่เลือกหน้า ทรงสละความสุขส่วนพระองค์ ไม่เห็นแก่ความเหน็ดความเหนื่อยความยากลำบาก เหล่านี้เรียกว่า "พระมหากรุณาธิคุณ"

พระวิสุทธิคุณ คือ การที่พระองค์ทรงละกิเลสอาสวะเครื่องดองเครื่องเศร้าหมองใจ กับทั้งวาสนาคือกิริยา กาย วาจา ที่กิเลสอบรมมานานได้หมดสิ้นเชิงโดยไม่เหลือ ทรงเต็มเปี่ยมด้วยพระคุณธรรมความดีมีประการต่างๆ เหล่านี้เรียกว่า "พระวิสุทธิคุณ"

คุณของพระธรรม เมื่อจะจำแนกตามหลักพระธรรมคุณว่า **"สวากขาโต ภควตา ธัมโม"** แล้ว คงมี ๖ ประการ แต่ถ้าย่อลงคงจะได้ ๓ ประการ คือ พระปริยัติสัทธรรม หนึ่ง พระปฏิปัตติสัทธรรม หนึ่ง พระปฏิเวธสัทธรรม หนึ่ง

พระปริยัติสัทธรรม คือ สิ่งที่กุลบุตรในพระพุทธศาสนาจะต้องศึกษาเล่าเรียน แบ่งเป็นพระสูตร ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พระวินัย ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พระปรมัตถ์ ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ รวมทั้งหมดเป็น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ เรียกว่า **"พระไตรปิฎก"**

พระปฏิปัตติสัทธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาเล่าเรียนอบรมประกอบขึ้นให้มีในตนเอง ตั้งแต่ต้นจนประณีตโดยลำดับ

พระปฏิเวธสัทธรรม คือความบริสุทธิ์จากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ปราศจากความชั่วร้าย อันเป็นผลมาจากการปฏิบัติ

คุณของพระสงฆ์ เมื่อจำแนกตามหลักสังฆคุณว่า **"สุปฏิปันโน"** เป็นต้นแล้ว คงมี ๙ ประการ แต่คงมีความหมายลงรอยเดียวกัน คือท่านผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติสมควร ตามพระวินัย เจริญรอยตามพระศาสดา ชำระกาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ และนำเอาพระธรรมวินัยนั้นเที่ยวประกาศแนะนำสั่งสอนแก่ประชุมชนให้เกิดความรู้หยั่งทราบตามความเป็นจริงจนถึงด้วยความบริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ

พระสังฆรัตนะ นี้ ท่านหมายเอาเฉพาะสงฆ์ผู้ได้บรรลุธรรมวิเศษตั้งแต่โสดา-ปัตติมรรค โสดาปัตติผล เป็นต้นไป

อาสวะ ๓

คำว่า **อาสวะ** หมายความว่า เครื่องหมักดอง ที่ไม่เรียกชื่อว่าเมรัยก็มี เช่น ปุปผาสโว (น้ำดอกไม้) ผลาสโว (น้ำดองผลไม้) แต่ในที่นี้ใช้เรียกชื่อเจตสิกอันเศร้าหมองว่า **"อาสวะ"** แต่ในบางคราวเรียกว่า **กิเลส** โดยความเป็นสภาพเศร้าหมอง

กิเลส และ **อาสวะ** สองคำนี้ผสมเป็นไวพจน์ของกันและกัน เรียกแทนกันได้ ในบางคราวเจตสิกอันเศร้าหมองนี้แบ่งเรียกว่า **อาสวะ** คือความเป็นสภาพหมักหมม บางคราวเรียก **อนุสัย** คือความเป็นสภาพนอนเนื่องในสันดาน บางคราวเรียก **สังโยชน์** คือความเป็นสภาพเครื่องรัดรึง บางคราวเรียก **คันถะ** คือเป็นเครื่องผูกพัน บางคราวเรียก **อกุศลจิตตุปบาท** คือความเป็นเหตุเกิดแห่งอกุศล บางคราวเรียกรวมกันว่า **กิเลส**

อาสวะในบทนี้ ท่านจำแนกไว้ ๓ ประการ คือ

๑. กามาสวะ อาสวะ ได้แก่ จำพวกเจตสิกอันคิดเศร้าหมองไปในทางกามกำหนัดรักใคร่ ทำจิตใจให้คิดอยากได้ เป็นไปตามรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันเป็นเครื่องยั่วยวนจิตใจที่เรียกว่า **อิฏฐารมณ์** (อารมณ์ที่ชอบใจ)

๒. ภวาสวะ อาสวะ คือ ความเป็นเหตุให้อยากเป็นอยู่ คืออยากเป็นอยู่ในภพในชาติอีกต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด

๓. อวิชชาสวะ อาสวะ คือ ความไม่รู้ ความเขลาไม่รู้จริง และมีความสำคัญผิดตรงข้ามกับความเป็นจริง ๒ ประการ คือ สำคัญในสิ่งที่เป็นธรรมว่าไม่ใช่ธรรม หนึ่ง และสำคัญในสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าเป็นธรรม หนึ่ง อวิชชาสวะนี้ เป็นอาสวะร้ายแรงกว่าอาสวะทั้งปวง

ทุกข์ ๑๒

๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๖

วันนี้มีความยินดีที่จะได้แสดงธรรมเทศนาให้กับพวกท่านทั้งหลาย ขอให้พวกท่านจงตั้งใจสดับฟังธรรมที่จะได้พูดต่อไปนี้ ครั้งนี้ก็จะพูดเกี่ยวกับเรื่องทุกข์ ๑๒ ซึ่งก็เป็นเรื่องของการกำหนดรู้ ๑๒ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. ความเกิดเป็นรูปเป็นนามแล้วเป็นทุกข์
๒. ความแก่เป็นทุกข์
๓. ความตายเป็นทุกข์
๔. ความโศกเศร้าใจเป็นทุกข์
๕. ความร้องไห้รำพึงรำพันเป็นทุกข์
๖. ความไม่สบายกายไม่สบายใจเป็นทุกข์
๗. ความสะอื้นอาลัยตามสัตว์สังขารที่ล้มหายตายไปเป็นทุกข์
๘. ความประสบสิ่งที่ไม่พอใจเป็นทุกข์
๙. ความพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นของรักเป็นทุกข์
๑๐. ความปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้นเป็นทุกข์
๑๑. ความเจ็บไข้โรคภัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นทุกข์
๑๒. ความยากจนข้นแค้นเข็ญใจไร้ทรัพย์เป็นทุกข์

มีอุปาทานในขันธ์ ๕ ก็เป็นทุกข์ อุปาทานการยึดถือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ราคะ โทสะ โมหะ โลภ โกรธ หลง เหล่านี้ว่าเป็นตนเป็นตัว เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าดำรงพระชนม์อยู่ ย่อมแนะนำสั่งสอนสาวกทั้งหลายเพื่อให้กำหนดรู้อุปาทานขันธ์ ๕ นี้มาก คือ รูปไม่เที่ยง รูปไม่ใช่ตัวตน เวทนาไม่เที่ยง เวทนาไม่ใช่ตัวตน สัญญาไม่เที่ยง สัญญาไม่ใช่ตัวตน สังขารไม่เที่ยง สังขารไม่ใช่ตัวตน วิญญาณ ความรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ไม่เที่ยง วิญญาณไม่ใช่ตัวตน สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ดังนี้

ก็เหตุใดเล่า พระโยคาวจรเจ้าจึงรู้ได้ว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เพราะท่านเป็นผู้มีสติกำหนดรู้รูปและนาม ๒ ประการนี้ คือ รูปคงเป็นรูป ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ นามแม้มีมากก็มีใจเพียงดวงเดียวเป็นบ่อเกิดมิใช่หรือ ส่วนมหาภูตรูป ธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ หาได้มีความรู้อะไรไม่ ขอให้กำหนดฝึกหัดสติดูให้จงมาก ส่วนนามทั้งหลายที่เป็นสภาพผู้รับรู้มี ๖ อย่าง คือความรู้ทางตา ความรู้ทางหู ความรู้ทางจมูก ความรู้ทางลิ้น ความรู้ทางกาย และความรู้ทางใจ เท่านี้ ส่วนสติปัญญานั้นเป็นความรู้พิเศษ คือรู้เหตุและรู้ผล ดังนั้น การฝึกหัดสติพิจารณาในขันธ์ ๕ ให้พึงเข้าใจตามนี้ รูปขันธ์ก็คงเป็นรูปต่างหาก เวทนาขันธ์ก็คงเป็นเวทนาต่างหาก ตลอดจนสัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เช่นเดียวกัน

ทีนี้ตามหลักที่ว่า *อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์มิใช่หรือ* อุปาทานและขันธ์ ๕ ไม่ใช่อันเดียวกัน อุปาทาน คือ ความยึดถือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ใจต่างหากมิใช่หรือที่ยึดถือ ทีนี้ความหลุดพ้นจากกองทุกข์ ๑๒ ก็จิตดวงเดียวนี้มิใช่หรือที่เป็นผู้หลุดพ้น พวกเราท่านพากันฝึกหัดสติลูบๆ คลำๆ กันอยู่อย่างไรเล่า จึงไม่รู้ช่องแนวทางพ้นทุกข์เสียที ด้วยเหตุนี้ ขอให้พากันยึดหลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักฝึกหัดสติให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ยิ่งเป็นการดี

จะขอพูดถึงวิธีการฝึกหัดสติกำหนดรู้รูปกายตามความเป็นจริง คือร่างกายเราประกอบไปด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ รวมเป็นก้อนเดียว เรียกว่า รูป ต่อไปให้พึงฝึกหัดสติกำหนดคาดหมายดูธาตุดิน เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก ตับ เป็นต้น กำหนดให้เป็นธาตุดินต่างหาก ธาตุน้ำ เช่น น้ำดี น้ำเสลด น้ำเหลือง น้ำมันข้น น้ำมูตร ฯลฯ ก็ให้กำหนดแยกออกเป็นธาตุน้ำต่างหาก ธาตุไฟ ก็คือส่วนที่ทำให้อบอุ่นอยู่ทั่วร่างกาย ก็พึงกำหนดแยกส่วนออกเป็นธาตุไฟ และ ธาตุลม ก็คือลมที่พัดเข้าไปในท้อง พัดไปตามตัว พัดเข้าไปในไส้ ลมหายใจเข้าออก ก็ให้กำหนดแยกส่วนเป็นธาตุลม **กายานุปัสสนาสติปัฏฐานนี้ อันใดเป็นที่สบายชอบกับจริตนิสัยของเราแล้ว ควรที่จะพิจารณาส่วนนั้นให้มากๆ ไม่ควรที่จะละเลย** ส่วน เวทนา จิต ธรรม สามประการนี้เป็นนามและนามธรรมทั้งหลาย ท่านจัดเป็นกุศลและอกุศลบ้าง แม้ทั้งสิ้นมีใจดวงเดียว

เป็นบ่อเกิด เราท่านจะมัวไปลูบๆ คลำๆ อยู่ทำไม จะกำหนดนอกจากใจดวงเดียวไป แล้วอย่างไร ก็ไม่รู้ไปตามเป็นจริง

ฉะนั้น **การกำหนดใจควรจะจำวิธีกำหนดไว้ให้แม่นยำและพึงใคร่ครวญพิจารณาตริตรองจนกว่าจะรู้ความมุ่งหมายว่าท่านมุ่งกำหนดให้เราพิจารณารู้อย่างนี้ แล้วจึงตั้งใจทำให้มาก เมื่อเราปฏิบัติได้ดังกับที่แนะนำมาแล้ว คือจิตใจสบายหายโศกแล้ว ย่อมจะเกิดปัญญาตามมาเอง**

และอีกวิธีหนึ่ง เมื่อกำหนดสติพิจารณารูปกายตามที่แนะนำแล้ว เกิดอุบายปัญญาเกิดรู้เห็นเป็นประการใดแล้ว จงนึกถึงรูปกายของเราว่าช่างเป็นจริงเช่นนี้ และการที่พิจารณาอย่างที่แนะนำมานี้ จะต้องพิจารณาไปให้ถึงที่สุด คือพิจารณาให้แตกทำลายสาบสูญของรูปกาย หมายถึงความตายทำลายขันธ์ ให้กำหนดพิจารณาดูว่าความแก่ของเราก็แก่มาตั้งแต่อยู่ในท้องของมารดาเป็นลำดับ เช่นที่เรียกว่าครรภ์แก่หรืออ่อน และเมื่อถึงกำหนดคลอดออกมาแล้ว ความแก่ก็ยิ่งทวีขึ้นไปอีกเรื่อยๆ ไม่มีวันหยุดเรื่อยไปจนกระทั่งวันที่เราตายจึงจะหยุดแก่ ความเจ็บและความตาย สองประการนี้ไม่มีกำหนดวันให้เราท่านสามารถที่จะรู้ล่วงหน้าได้ว่า วันไหนเราจะเจ็บ วันไหนเราจะตาย เมื่อเรากำหนดพิจารณาความเจ็บและความตายเป็นภัยมัจจุราชเช่นนี้แล้ว จงนึกตริตรองกำหนดประชุมรวมเข้าไปหาใจ และจงตั้งสติรู้อยู่กับผู้รู้ เมื่อเกิดอุบายปัญญาให้ความสุขสบายเกิดขึ้น จงอย่าเผลอหลงว่าความสุขสบายเป็นตนเป็นตัวก็แล้วกัน

หรืออีกวิธีหนึ่ง เมื่อจิตใจรวมลงได้ละเอียดเป็นหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะมีสัญญาอยู่บ้างก็ตาม ให้เรากำหนดนิ่งเฉย คำว่า **นิ่งเฉย** นี้เปรียบเหมือนกับนายพรานดักเนื้อ เขาจะนั่งอยู่นิ่งๆ ไม่เคลื่อนไหว แต่ตาของเขาจะมองดูสัตว์ต่างๆ ที่จะดักฉันใด การตั้งสติกำหนดจิตก็ฉันนั้น หรือจะเปรียบกับว่าเขาจะทอดแหเพื่อจับปลาในน้ำ ผู้ที่จะหว่านแหเขาจะยืนอยู่นิ่งๆ ตาก็จะมองดูปลาในน้ำว่าปลานั้นจะอยู่ตรงไหน อันนี้ก็เปรียบได้เหมือนกัน ให้เรากำหนดให้รู้จักหน้าตาของสังขารทั้งหลายให้รู้ตามความเป็นจริงว่าเราดีใจ เราเสียใจ เรานึกคิด เราโลภ เราโกรธ เราหลง เช่นนี้ พึงว่าไม่ใช่ตัวตนเราเขาให้กำหนดรู้เท่านั้น นี่แหละที่ท่านสอนให้เรารู้ดังนี้เป็นการชอบ เอวัง

รูป ๒

คำว่า **รูป** โดยพยัญชนะ ได้แก่ สิ่งอันจะพึงฉิบหายด้วยปัจจัยอันเป็นข้าศึก เป็นต้นว่า สัตว์มีพิษกัดต่อยเอา และโรคาพยาธิ อย่างใดอย่างหนึ่ง

รูปมี ๒ อย่างคือ

๑. มหาภูตรูป คือ รูปใหญ่
๒. อุปาทายรูป คือ รูปอาศัย

๑. มหาภูตรูป หมายเอาร่างกายธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่จัดว่าเป็นรูปใหญ่ เพราะเป็นโครงร่างและเป็นที่ประชุมแห่งอุปาทายรูป เมื่อธาตุ ๔ นี้ยังคุมกันอยู่ ส่วนใดส่วนหนึ่งไม่แตกเปื่อยเน่า อุปาทายรูปทั้งหลายก็คงอาศัยอยู่ได้อย่างนั้น ต่อเมื่อส่วนใดส่วนหนึ่งแตกดับเสียไป อุปาทายรูปก็เสื่อมหายสลายไป มิมากก็ต้องน้อย จึงจัดว่าเป็นรูปใหญ่

๒. อุปาทายรูป หมายเอาอาการที่อาศัยมหาภูตรูป ท่านจำแนกไว้ในพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ๑๐ หมวด คือ ปสาทรูป โคจรรูป ภาวรูป หทยรูป ชีวิตรูป อาหารรูป ปริจเฉทรูป วิญญัตติรูป วิการรูป ลักษณะรูป

๒.๑ ปสาทรูป ท่านจัดไว้ตามอายตนะภายใน มี ๕ อย่างคือ

จักขุปสาทะ สิ่งที่ให้สำเร็จการดู ท่านแสดงว่าเป็นรูปใส ตั้งอยู่กลางวงตาดำ มีประมาณเท่าศีรษะเหา เป็นสิ่งที่ให้สำเร็จการเห็น เมื่อจักขุปสาทเสีย ย่อมไม่สำเร็จการเห็น เป็นจักขุวิญญาณ เช่น คนจักขุบอดใส ไม่สำเร็จในการเห็น ก็เพราะจักขุปสาทพิการ

โสตปสาท สิ่งที่ให้สำเร็จในการฟัง ท่านแสดงว่าเป็นรูปใส มีสัณฐานดังวงแหวน มีสีแดงอ่อน ตั้งอยู่ในช่องหู เมื่อโสตปสาทเสีย ย่อมไม่สำเร็จในการได้ยิน เป็นโสตวิญญาณ

ฆานปสาท สิ่งที่สำเร็จในการดม ท่านแสดงว่ามีรูปใส ตั้งอยู่ในช่องนาสิก มีสัณฐานดังกีบแพะ เป็นสิ่งที่ให้สำเร็จการดม เมื่อฆานปสาทเสีย ย่อมไม่สำเร็จในการดม เช่น คนเป็นหวัดคัดจมูก ดมอะไรก็ไม่รู้สึก เป็นฆานวิญญาณ

ชิวหาปสาท สิ่งที่ให้สำเร็จในการลิ้ม ท่านแสดงว่ามีรูปใส ตั้งอยู่ในช่องลิ้น มีสัณฐานดังดอกอุบล ตั้งอยู่ท่ามกลางลิ้น เป็นสิ่งที่ทำให้สำเร็จในการลิ้ม เมื่อชิวหาปสาทเสีย ย่อมไม่สำเร็จในการลิ้ม เป็นชิวหาวิญญาณ

กายปสาท สิ่งที่สำเร็จในการรู้สึกสัมผัส ท่านแสดงว่ามีรูปใส ตั้งอยู่ในอุปาทินนกรูปทั่วสรีระกาย เหมือนกับน้ำมันอันชุ่มอยู่ทั่วปุยฝ้ายฉันนั้น เป็นสิ่งที่ให้สำเร็จในการรู้สึกสัมผัสถูกต้อง ถ้ากายปสาทเสีย ย่อมไม่สำเร็จในการรู้สึกสัมผัส เป็นกายวิญญาณ เช่น คนที่เป็นโรคอัมพาต

การที่เราจะรู้สึกว่าประสาทดีหรือเสียนั้น ต้องสังเกตเมื่อโคจร คืออารมณ์ ๕ เข้ามากระทบ เมื่อไม่รู้สึกสัมผัสทางใดแล้ว พึงรู้เถิดว่าประสาทนั้นพิการ

๒.๒ โคจรรูป นั้น ได้แก่ อารมณ์ ๕ คือ

๑. รูป อันเป็นวิสัยแห่งจักษุ
๒. เสียง อันเป็นวิสัยแห่งโสต
๓. กลิ่น อันเป็นวิสัยแห่งฆานะ
๔. โผฏฐัพพะ อันเป็นวิสัยแห่งกายถูกต้อง
๕. รส อันเป็นวิสัยแห่งชิวหา

๒.๓ ภาวรูป นั้น แบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ

อิตถีภาวรูป คือ ความเป็นหญิง
ปุริสภาวรูป คือ ความเป็นชาย

ธรรมดาสังขารธาตุสี่ประชุมกันมีชีวิตจิตใจครอง ซึ่งเรียกว่า **"อุปาทินนกะ"** จะเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานก็ตาม ย่อมมีสิ่งแสดงเพศให้รู้ได้ว่าหญิงหรือชาย ผู้หรือเมีย

๒.๔ หทยรูป ไม่ได้หมายเอาน้ำเลี้ยงหัวใจเหมือนความหมายแห่งหทยศัพท์ในที่อื่น ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ให้สำเร็จความรู้สึกนึกคิด และเป็นที่เกิดแห่งสติปัญญา

๒.๕ ชีวิตรูป หมายเอาความเป็นอยู่แห่งรูป หรือสิ่งรักษารูปให้เป็นอยู่ จะชี้ลงไปตรงๆ ไม่ได้ว่าอะไรเป็นชีวิต พึงเข้าใจเถิดว่า รูปธรรมดาดำรงอยู่ได้ด้วยภาวะอันใด ภาวะอันนั้นแหละจัดเป็นชีวิตลมหายใจ

๒.๖ อาหารรูป หมายเอาโอชาอันซึมซาบเข้าไปเลี้ยงร่างกายให้เป็นไป ที่ใช้ศัพท์ว่าอาหาร เพราะโอชานั้นย่อมเกิดจากกวฬิงการาหารอันบุคคลบริโภค เราอาจรู้ได้ว่าผลแห่งอาหารนั้น เช่น บุคคลบริโภคอาหารที่มีโอชาดี ร่างกายจึงเจริญแข็งแรงสดชื่น ถ้าอาหารไม่มีโอชา ก็ทำประโยชน์อะไรให้แก่ร่างกายไม่ได้ หรือไฟธาตุอ่อน ย่อยอาหารไม่ได้ โอชาไม่ซาบซ่านไปสู่สรีระร่างกาย อาหารก็ไม่เป็นประโยชน์อะไรแก่ร่างกายเหมือนกัน

๒.๗ ปริเฉทรูป หมายเอาอากาศธาตุ คือสิ่งที่ขังอยู่ในช่องว่าง เป็นรูปปรมาณูไม่อาจมองเห็นด้วยมังสะจักษุ ที่ว่างมีประมาณเท่าใด อากาศธาตุย่อมแผ่อำนาจอยู่ได้ตลอดที่มีประมาณนั้น ที่กล่าวมานี้หมายทั้งภายในกายและภายนอกกาย แต่ในที่นี้หมายเอาอากาศธาตุภายใน ได้แก่ สิ่งที่ขังอยู่ในช่องหู ช่องจมูก ช่องปาก ช่องทางกลืนอาหาร และระหว่างแห่งสรีระอวัยวะอันเป็นส่วนภายใน

๒.๘ วิญญัตติรูป ท่านจำแนกไว้ ๒ อย่าง คือ กายวิญญัตติ กิริยาที่ไหวกายได้ วจีวิญญัตติ กิริยาที่ไหววาจาได้ รวมเรียกว่า **"ทวิญญัตติ"**

กายวิญญัตติ คือ กิริยาที่ไหวกายได้นั้น เช่น ก้าวไป ถอยกลับ เหยียดแขนขาไปมาได้

วจีวิญญัตติ คือ การเปล่งวาจาคำพูดออกมาได้ต่างๆ นั่นเอง

๒.๙ วิการรูป คือ อาการต่างๆ

ลหุตา ความเบา
มุทุตา ความอ่อน
กัมมัญญตา ความควรแก่งาน

๒.๑๐ ลักษณะรูป ท่านจัดไว้ ๔ อย่าง คือ

อุจจโย ความรู้สึกเติบโตขึ้น
สันตติ ความรู้จักสืบเนื่องกัน
ชระตา ความรู้จักทรุดโทรม
อนิจจตา ความไม่รู้จักยั่งยืน

อธิบายว่า อุปาทินนกสังขาร เมื่อแรกอุบัติขึ้นก็ยังย่อมเยาว์ ภายหลังย่อมเจริญเติบโตขึ้น ความรู้จักสืบเนื่องกันมา เช่น คนเล็กแล้วโตขึ้น ขนเก่าหลุดไปขนใหม่เกิดแทน จะว่าเป็นคนเดียวกันไม่ได้ เพราะเปรียบจากภาวะเดิม ท่านกล่าวว่า คนเราแต่เพียงปฐมวัยของเดิมตั้งแต่เกิดไม่เหลือเลย หนังเก่าออกไปหนังใหม่เกิดแทน ที่สุดทั้งกระดูกก็หมดไป ถึงกระดูกอ่อนออกตามขุมขนและทวาร กระดูกแข็งเกิดแทน จะว่าเป็นคนเดียวหรือคนละคนก็ไม่ได้ เพราะท่านเปรียบเหมือนควันไฟที่พุ่งขึ้นเป็นสาย จะว่าต้นสายหรือปลายควัน จะว่าเป็นควันเดิมหรือควันใหม่ก็ไม่ได้ เพราะสืบสายต่อเนื่องกันอย่างนั้นเอง

ความทรุดโทรม มีสองอย่าง คือ

ชราปกปิด หมายถึง ความเจริญของเด็กขึ้นไปสู่ผู้ใหญ่นั่นเอง เหมือนกับอุจจโย
ชราไม่ปกปิด หมายถึง การบ่ายหน้าสู่ความตาย ไม่มีการหลีกเลี่ยงได้

บารมี ๑๐

๑. ทานบารมี พระองค์มีอัธยาศัยไม่ตระหนี่เหนียวแน่น มีพระทัยเผื่อแผ่เฉลี่ยความสุขแก่ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ความสุขส่วนพระองค์

๒. ศีลบารมี พระองค์มีพระจรรยาสุภาพเรียบร้อย มีหิริโอตตัปปะ ละอายและเกรงกลัวต่อบาปทุจริต ไม่ทรงเบียดเบียนผู้อื่น

๓. เนกขัมมะบารมี พระองค์มีพระทัยรู้เท่าทันความเป็นจริงของกาม ไม่ทรงหมกมุ่นอยู่ในกาม แม้พระองค์เป็นรัชทายาทควรได้รับราชสมบัติ ยังพรากจิตออกได้เพื่อทรงแสวงหาคุณอันยิ่งขึ้นไป

๔. ปัญญาบารมี พระองค์ทรงมีพระปัญญาหลักแหลม รู้เท่าทันความเป็นจริงของเหตุและผล

๕. วิริยะบารมี พระองค์ทรงมีความเพียรบากบั่นในปฏิปทาเครื่องดำเนินทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอาการท้อแท้อ่อนแอเลย

๖. ขันติบารมี พระองค์มีความอดทนต่อการตรากตรำทุกสิ่งทุกอย่าง แม้อารมณ์ที่มากระทบจะดีหรือชั่ว มิได้หวาดหวั่น ย่อมประคองวิริยะไม่ท้อถอย

๗. สัจจะบารมี พระองค์ทำอะไรทำจริง มิได้ลุอำนาจแก่ความไม่จริง

๘. อธิษฐานบารมี พระองค์มีพระทัยตั้งมั่นในปฏิปทาของพระองค์ มิได้หวาดหวั่นต่อเหตุการณ์อะไรทั้งสิ้น

๙. เมตตาบารมี พระองค์มีพระหฤทัยเผื่อแผ่หวังให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทุกทั่วหน้า มิได้เลือกที่รักมักที่ชัง

๑๐. อุเบกขาบารมี พระองค์ทรงมีพระหฤทัยเป็นกลาง ไม่ลำเอียง เพราะถือความรัก ความโกรธ

บารมี ๑๐ ประการ นี้ *อบรมพระสันดานต่างกัน* **ทาน** *ทำให้เผื่อแผ่* **ศีล** *ทำให้กาย วาจาเรียบร้อย อ่อนโยน สุภาพ* **เนกขัมมะ** *ทำให้หายมัวเมาในกามคุณ* **ปัญญา** *ไม่ให้หลงงมงาย* **วิริยะ** *ไม่ให้ท้อแท้อ่อนแอ* **ขันติ** *ไม่ให้ท้อถอย* **สัจจะ** *เป็นคนจริง* **อธิษฐาน** *ทำให้ใจหนักแน่น* **เมตตา** *ทำให้พระหฤทัยกว้างขวาง* **อุเบกขา** *ทำให้ยุติธรรม เที่ยงตรง*

ถ้าเราย่นเข้าไปในไตรสิกขา ก็จะได้ดังนี้

ทาน ศีล ย่นเข้าในศีลขันธ์
อุเบกขา ปัญญา เมตตา ย่นเข้าในปัญญาขันธ์
วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน ย่นเข้าในสมาธิขันธ์

การกำจัดกิเลส

ทาน ศีล กำจัดกิเลส คือ ราคะ โทสะ โมหะ อย่างหยาบ
เมตตา อุเบกขา กำจัดกิเลสอย่างกลาง
เนกขัมมะ ปัญญา กำจัดกิเลสอย่างละเอียด
วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน ทั้งสี่อย่างนี้จะพรากจากกันไม่ได้ มีอย่างไหนต้องมีทั้งหมดทั้งสี่อย่าง

หนังสืออ้างอิง

อนุสรณ์งานฉลองพิพิธภัณฑ์ หลวงปู่คำดี ปภาโส, ๒๕๓๑, หสน.วิบูลย์กิจการพิมพ์

คติธรรมของพระอาจารย์คำดี (ปภาโส), ๒๕๒๑, ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์

แก่นพระพุทธศาสนา หลวงปู่คำดี ปภาโส, ๒๕๔๓

คำแผ่กุศลแก่สรรพสัตว์

ณ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม

ในพระอุปถัมภ์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ตำบลคลองกิ่ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

วันศุกร์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๖๐ ดิถีขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑

ขอบุญกุศลจริยา อันข้าพเจ้าทั้งหลายได้บำเพ็ญด้วยดีแล้ว ทางกาย วาจา และใจ กล่าวโดยจำเพาะคือ การสร้างอารามถวายแด่สงฆ์จตุรทิศ อุทิศไว้ในพระบวรพุทธศาสนา อารามนั้นมีนามว่า วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม ประกอบด้วยปูชนียวัตถุ และเสนาสนะต่างๆ กล่าวคือพระพุทธปฏิมาปางนาคปรก พระพุทธปฏิมาปางสมาธิ ศาลาที่ประชุม อาคารพิพิธภัณฑ์ที่ประมวลธรรมโอวาทของพระสุปฏิปันโน ถนนลาดยางกว้าง ๙ เมตร ยาว ๘๐๐ เมตร อ่างเก็บน้ำสาธารณทาน กำแพงรอบพื้นที่ยาว ๒,๘๐๐ เมตร สูง ๓ เมตร ตลอดทั้งบุญกิริยาแห่งการบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ด้วยน้ำใจศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงในพระรัตนตรัย ดั่งนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งสัจจาธิษฐาน แผ่กุศลไปไม่มีประมาณ ขอถวายเป็นพระราชกุศลสนองพระเดชพระคุณ สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ และเป็นกุศลสนองคุณท่านผู้บำเพ็ญคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติและพระพุทธศาสนา เป็นปฐม

อนึ่ง ขอสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ, จงมีส่วนแห่งบุญที่ข้าพเจ้าได้ทำในบัดนี้, และแห่งบุญอื่นที่ได้ทำไว้ก่อนแล้ว, คือจะเป็นสัตว์เหล่าใด, ซึ่งเป็นที่รักใคร่และมีบุญคุณ เช่นมารดาบิดาของข้าพเจ้า เป็นต้นก็ดี ที่ข้าพเจ้าเห็นแล้วหรือไม่ได้เห็นก็ดี, สัตว์เหล่าอื่นที่เป็นกลางๆ หรือเป็นคู่เวรกันก็ดี, สัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในโลก, อยู่ในภูมิทั้ง ๓, อยู่ในกำเนิดทั้ง ๔, มีขันธ์ ๕ ขันธ์, มีขันธ์ขันธ์เดียว, มีขันธ์ ๔ ขันธ์, กำลังท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ก็ดี, สัตว์เหล่าใดรู้ส่วนบุญที่ข้าพเจ้าแผ่ให้แล้ว, สัตว์เหล่านั้นจงอนุโมทนาเองเถิด, ส่วนสัตว์เหล่าใดยังไม่รู้ส่วนบุญนี้, ขอเทวดาทั้งหลายจงบอกสัตว์เหล่านั้นให้รู้

เพราะเหตุที่ได้อนุโมทนาส่วนบุญที่ข้าพเจ้าแผ่ให้แล้ว, สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง, จงเป็นผู้ไม่มีเวร, อยู่เป็นสุขทุกเมื่อ, จงถึงบทอันเกษมกล่าวคือพระนิพพาน, ความปรารถนาที่ดีงามของสัตว์เหล่านั้น จงสำเร็จเถิด, สาธุ สาธุ สาธุ